

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

УТКІНА МАРИНА СЕРГІЇВНА

Прим. № _____

УДК 347.73

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ**

12.00.07 — адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право
(081 — Право)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають
посилання на відповідне джерело

Науковий керівник —
Куліш Анатолій Миколайович,
доктор юридичних наук,
професор
заслужений юрист України

Суми 2018

АНОТАЦІЯ

Уткіна М. С. Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України. — Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.07 — адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право (081 — Право). — Сумський державний університет. — Суми, 2018.

Дисертаційна робота присвячена визначенню сутності та особливостей адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України, а також напрямків їх удосконалення. Здійснено історико-правовий аналіз розвитку та становлення фінансової системи на території України. Виокремлено та охарактеризовано п'ять основних етапів становлення фінансової системи України: 1) зародження фінансової системи: фінансова система давньоукраїнської держави; фінансова система періоду феодальної роздробленості; фінансова система Української козацької держави; 2) перебування українських земель під царською окупацією; 3) еволюція фінансів в контексті відродження української державності; 4) становлення фінансової системи в межах СРСР; 5) новітня доба фінансової системи.

Розкривається сутність теоретичних підходів щодо трактування категорії «фінансова система». Визначено основні аспекти щодо розуміння сутності та структури фінансової системи: 1) економічний; 2) матеріальний; 3) правовий. Виділено та охарактеризовано три основні концепції праворозуміння фінансової системи: 1) фондова; 2) інституційна; 3) посуб'єктна.

Під поняттям «фінансова система» пропонується розуміти сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність.

Обґрунтовується, що податковому агенту притаманні всі ознаки суб'єкта фінансового права: 1) суб'єкт фінансового права характеризується як особа;

2) суб'єкт фінансового права є відособленим; 3) суб'єкт фінансового права має правосуб'єктність. У зв'язку з чим зроблено висновок про самостійність податкового агента як суб'єкта фінансового права.

Розкривається сутність принципів функціонування фінансової системи як керівних засад та положень, які розкривають специфіку її специфіку. Дані принципи згруповані відносно: 1) загальносистемні принципи у загальному розумінні (ємерджентність; ієрархічність; інтегративність; динамічність; залежність від зовнішнього середовища); 2) принципи побудови фінансової системи (територіальність; функціональне призначення; єдність); 3) принципи складових елементів фінансової системи (принципи, які притаманні лише для окремої ланки фінансової системи та принципи, які є загальними для усієї фінансової системи); та 4) принципи, спрямовані на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи (європейська інтеграція; збалансованість економічних інтересів через формування ринкового конкурентоспроможного середовища; незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінки ризиків; прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасниками фінансового сектору та регуляторами; відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектору та регуляторами; цілісність фінансової системи, всебічний захист прав кредиторів, споживачів та інвесторів). До переліку основних принципів фінансової системи запропоновано відносити: 1) ємерджентності (цілісності); 2) ієрархічності; 3) самостійності; 4) функціонального призначення ланок фінансової системи (адміністративно-територіальний принцип); 5) динамічності; 6) стійкості; 7) стабільності; 8) фінансової безпеки держави; 9) публічності та прозорості; 10) справедливості й неупередженості; 11) ефективності та результативності.

Аналізується структура фінансової системи, яку запропоновано розглядати як систему таких елементів / ланок як: 1) бюджетна система; 2) кредитна система; 3) обов'язкове державне страхування; 4) фінанси підприємств.

Особлива увага приділяється функціям фінансової системи, які мають важливе значення у побудові оптимально функціонуючої фінансової системи та

є віддзеркаленням призначення та самої сутності фінансової системи. Надається класифікація функцій фінансової системи за певними групами. Функції фінансової системи пропонується поділяти на такі групи як: 1) основні (розподільна та контрольна) та 2) другорядні (виробнича, стимулююча, планування та організації).

Проаналізовано підходи щодо класифікації органів управління фінансовою системою та наголошено на недоліках існуючих класифікацій суб'єктів управління. Запропоновано класифікацію таких суб'єктів у блоки відповідно: 1) вищі органи державної влади: а) для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю; б) для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності; в) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; 3) суб'єкти, які здійснюють контрольно-регулюючі повноваження; 4) органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування.

З'ясовуються особливості методів фінансової діяльності, серед яких: 1) загальні методи: а) імперативний метод та б) диспозитивний метод; 2) спеціальні методи: а) методи під час формування фондів (обов'язковий метод мобілізації, що характеризується імперативним впливом державних органів на фінансові відносини та добровільний метод мобілізації); б) методи під час розподілу коштів (фінансування та кредитування); в) методи під час бюджетного регулювання (встановлення цільового призначення державних фондів коштів; визначення порядку використання коштів; встановлення компетентними державними органами фінансових нормативів і лімітів використання фондів коштів; планування та фінансового контролю). Обґрунтовано переважання використання імперативного методу регулювання, зважаючи на те, що для даного методу є наявність приписів і заборон, що безпосередньо пов'язано із публічною природою фінансових відносин. Імперативний метод передбачає, що норми, які містять приписи та заборони будуть виконуватися точно і безумовно. Наголошено на тому, що кожній стадії фінансової діяльності властиві свої групи методів, завдяки яким і забезпечується її ефективність та оптимальна дієвість.

Визначаються форми управління фінансовою системою. Серед таких форм за їх характером виокремлено: 1) правові та 2) неправові форми. Правова форма здійснення фінансової діяльності знаходить свій прояв у прийнятті та реалізації фінансово-правових актів у зв'язку із встановленням чи застосуванням норм права. Неправові форми інструментом втілення правових форм і забезпечують, насамперед, відповідні передумови для їх реалізації. Визначено особливості наступних форм управління фінансовою системою: 1) правотворчу; 2) правозастосовну та 3) правоохоронну.

Узагальнюється зарубіжний досвід функціонування та організації фінансових систем таких країн як: Швеція, Велика Британія, Франція, ФРН, Італія, Японія, США. Визначено позитивні риси кожної із систем та встановлені ознаки, які притаманні усім фінансовим системам даних країн: 1) вищі органи державної влади завжди відносяться до системи суб'єктів управління фінансовою системою; 2) наявність системи контролюючих органів в сфері фінансової діяльності країни; 3) функціонування спеціального центрального органу виконавчої влади, зазвичай Міністерства фінансів (у деяких країнах його функції можуть бути розподілені між декількома Міністерствами); 4) система основних суб'єктів управління фінансовою системою включає в себе наявність додаткових органів, які займаються реалізацією конкретного напрямку державної політики у сфері фінансової діяльності; 5) наявність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами управління фінансової системи, що унеможливорює дублювання функцій таких органів.

Увага акцентується на недоліках функціонування фінансової системи України, зосереджуючись на складових компонентах адміністративно-правових засад: 1) категоріальний апарат; 2) нормативно-правове забезпечення; 3) система суб'єктів; 4) форми та методи діяльності суб'єктів.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є одним із перших в Україні досліджень адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України в якому комплексно з використанням сучасних методів наукового пізнання, урахуванням новітніх

досягнень наук адміністративного та фінансового права визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад функціонування України та виробити авторське бачення напрямів їх удосконалення. У результаті проведеного дослідження автором було сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків та пропозицій, яким властиві елементи наукової новизни.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес, зокрема, викладені в дисертації положення можуть бути використані у: науково-дослідній сфері – як основа для подальшого розроблення, дослідження та удосконалення адміністративно-правових засад функціонування та організації фінансової системи України (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету від 16.03.2018 р.); правотворчості – в ході внесення змін, уточнення і доповнення до нормативно-правових актів, що буде сприяти поліпшенню правового регулювання функціонування фінансової системи; правозастосовній діяльності – з метою покращення практичної діяльності суб'єктів управління фінансовою системою України (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у правозастосовну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 17.01.2018 р.); освітньому процесі – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право» та «Податкове право» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Сумського державного університету від 16.02.2018 р.).

Ключові слова: фінансова система, суб'єкти управління фінансовою системою, адміністративно-правові засади, методи, принципи, форми.

SUMMARY

M. S. Utkina. Administrative and Legal Framework for the Functioning of the Financial System of Ukraine. — Qualifying scientific work as a manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Legal Sciences (PhD) in specialty 12.00.07 — Administrative Law and Process; Financial Law, Information Law (081 — Law). — Sumy State University. — Sumy, 2018.

The thesis deals with the definition of the essence and peculiarities of the legal and administrative framework for the functioning of the financial system of Ukraine, as well as the areas of its improvement. It provides the historical and legal analysis of the development and formation of the financial system of Ukraine. The five main stages of the formation of the financial system of Ukraine are distinguished and described: 1) the emergence of the financial system: the financial system of the ancient Ukrainian state; the financial system of the feudal fragmentation period; and the financial system of the Ukrainian Cossack state; 2) the period of tsarist occupation of Ukrainian lands; 3) the evolution of finance in the context of the revival of Ukrainian statehood; 4) the formation of the financial system within the USSR; 5) the latest financial system.

The thesis reveals the essence of theoretical approaches concerning the interpretation of the category “financial system”. The main aspects of the essence and structure of the financial system are as follows: 1) economic; 2) material; 3) legal. Three main concepts of the legal understanding of the financial system are distinguished and characterized: 1) stock; 2) institutional; 3) subjective.

The notion of “financial system” implies the totality of financial relations regulated by legal rules on the formation, distribution and use of resources by public authorities and institutions engaged in financial activities. It is substantiated that the tax agent has all the features of the entity of financial law: 1) the entity of financial law is characterized as a person; 2) the entity of financial law is self-standing; 3) the entity of financial law has a legal personality. Thus, a conclusion is made about the independence of the tax agent as an entity of financial law.

The thesis reveals the essence of the principles for functioning of the financial system as guiding principles and provisions that reveal its specificity. These principles

are grouped in relation to: 1) system-wide principles in the general sense (emergence, hierarchy, integrability, dynamism, dependence on the external environment); 2) the principles of building a financial system (territoriality; functional purpose; unity); 3) the principles of the constituent elements of the financial system (principles that are inherent only for a separate part of the financial system and principles that are common to the entire financial system); and 4) principles aimed at the renewal and development of a stable financial system (European integration, the balance of economic interests through the formation of a competitive market environment, independence and efficiency of regulators, risk-based supervision, transparency and high standards of disclosure by financial sector participants and regulators, liability and trust between financial sector participants and regulators; integrity of the financial system; the comprehensive protection of the rights of creditors, consumers and investors). The list of basic principles of the financial system is proposed to include: 1) the emergence (integrity); 2) hierarchy; 3) independence; 4) functional assignment of parts of the financial system (administrative and territorial principle); 5) dynamism; 6) rigidity; 7) stability; 8) financial security of the state; 9) publicity and transparency; 10) justice and impartiality; 11) efficiency and effectiveness.

The thesis analyzes the structure of the financial system. It is proposed to be considered as a system of such elements/units as: 1) budget system; 2) credit system; 3) compulsory state insurance; 4) finances of enterprises.

Particular attention is paid to the functions of the financial system, which are important in the construction of an optimally functioning financial system, and reflect the purpose and the essence of the financial system. The classification of functions of the financial system by certain groups is given. Functions of the financial system are proposed to be divided into the following groups: 1) basic (distribution and control) and 2) secondary (production, incentive, planning and organization).

The approaches to the classification of financial system management bodies are analyzed, and the disadvantages of the existing classifications of the entities engaged in the management are emphasized. The classification of such entities by blocks is proposed: 1) the supreme bodies of state power; 2) central executive authorities: a) for

which the management of the financial system is a secondary activity; b) for which the management of the financial system is the main area of activity; c) central executive authorities with special status; 3) entities exercising control and regulatory powers; 4) local government executive bodies and local self-government bodies.

It is proved that some aspects of the legal and administrative status of certain entities engaged in the financial system management need further improvement, which will lead to the improvement of the structure of the agencies engaged in the management and optimization of the activities of such entities and the efficiency of the functioning of the financial system.

Peculiarities of financial activity methods are revealed. They include: 1) general methods: a) an imperative method and b) a dispositive method; 2) special methods: a) methods for the formation of funds (mandatory method of mobilization, which is characterized by imperative influence of state bodies on financial relations and voluntary method of mobilization); b) methods for allocating funds (financing and lending); c) methods used for the budget regulation (establishment of the intended purpose of state funds, determination of the procedure for using funds, establishment of financial norms and limits on the use of funds, planning and financial control by the competent state bodies). The predominance of the imperative method of regulation is substantiated, given that this method implies prescriptions and prohibitions that are directly related to the public nature of financial relations. The imperative method assumes that the rules containing the prescriptions and prohibition will be fulfilled precisely and unconditionally. It is emphasized that each stage of financial activity is characterized by its own group of methods, thus ensuring its effectiveness and optimal efficiency.

The forms of management of the financial system are determined. According to their nature, they are classified as follows: 1) legal and 2) non-legal forms. Legal form of financial activity is manifested in the adoption and implementation of financial and legal acts in connection with the establishment or application of rules of law. The non-legal forms are an instrument for implementing legal forms and, above all, provide the appropriate preconditions for their implementation. The features of the following forms

of management of the financial system are defined: 1) law-making and 3) law enforcement.

The thesis generalizes the foreign experience of functioning and organization of financial systems of such countries as Sweden, Great Britain, France, Germany, Italy, Japan, and USA. The positive features of each system are determined and the characteristics that are inherent in all financial data systems of the countries are determined: 1) the top public authorities always relate to the system of entities engaged in the management of the financial system; 2) the availability of a system of supervisory bodies in the field of financial activity of the country; 3) functioning of a special central executive body, usually the Ministry of Finance (in some countries its functions can be divided among several Ministries); 4) the system of the main entities engaged in the management of the financial system includes the additional bodies that are engaged in the implementation of a specific area of government policy in the field of financial activity; 5) the existence of a clear separation of powers between the entities engaged in the management of the financial system, which prevents the duplication of the functions of such bodies.

Attention is focused on the disadvantages of the functioning of the financial system of Ukraine, focusing on the constituent components of administrative and legal framework: 1) the categorical framework; 2) the regulatory support; 3) the system of entities; 4) the forms and methods of activities of the entities.

The scientific novelty of the obtained results is that this thesis is one of the first Ukrainian studies of the legal and administrative framework for the functioning of the financial system of Ukraine, which, in a complex way, defines the essence and peculiarities of the legal and administrative framework for the functioning of the financial system of Ukraine and provides the author's vision of the areas for their improvement using modern methods of scientific knowledge and taking into account the latest achievements of the administrative and financial sciences. As a result of the study, the author has formulated and substantiated a number of provisions, conclusions and proposals, which are inherent elements of scientific novelty.

The practical significance of the results obtained is that they constitute both theoretical and practical interest, in particular, the provisions set out in the thesis can be used in the field of research as the basis for further development, research and improvement of legal and administrative framework for the functioning and organization of the financial system of Ukraine (the certificate of introduction of the results of the thesis research into the scientific activity of Sumy State University dated March 16, 2018); law-making – in the course of making amendments, clarifications and additions to regulatory acts, which will contribute to improving the legal regulation of the functioning of the financial system; law enforcement activity – for improving the practical activity of the entities engaged in the management of the financial system of Ukraine (the certificate of introduction of the results of the thesis research into the law enforcement activity of the Research Institute of Public Law dated January 17, 2018); educational process – during the preparation of textbooks and training manuals on disciplines “Administrative Law”, “Financial Law” and “Tax Law” (the certificate of introduction of the results of the thesis research in the educational process of Sumy State University dated February 16, 2018).

Keywords: financial system, entities of financial system management, legal and administrative framework, methods, principles, forms.

Список публікацій здобувача:

1. Уткіна М. С. Історико-правові аспекти становлення фінансової системи України. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2015. № 5. С. 199-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_35.
2. Уткіна М. С. Щодо принципів фінансової системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. № 41. С. 72-75.
3. Уткіна М. С. Міністерство фінансів України як суб’єкт управління фінансовою системою. *Правові горизонти.* 2017. № 7 (20). С. 44-47.
4. Уткина М. С. Административно-правовой режим финансовой системы. *Leges si viata («Закон и жизнь», Молдова).* 2018. № 1/2 (313). С. 118-122.

5. Уткіна М. С. Фінансова система України як складова світової фінансової системи. *Наше право*. 2018. № 1. С. 198-201.

6. Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. *Европейские перспективы*. 2018. № 1 С. 65-69.

7. Бурбика М. М., Солонар А. В., Уткіна М. С. Підходи до визначення поняття «фінансова система» в Україні та зарубіжних країнах. *Право і суспільство*. 2016. № 4. Ч. 2. С. 159-164.

8. Utkina M. S. Features of Formation and Development of Ukrainian Financial System: Legal Aspect. Economics, Management, Law: Problems of Establishing and Transformation // Collection of scientific articles (Dubai, UAE, 2016). Dubai: Al Ghurair Printing and Publishing LLC. P. 308-311.

9. Уткіна М. С. Принципи фінансової системи України. Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy // Medzinarodna Vedecko-Prakticka Konferencia (Sládkovičovo, Slovenska republika, 2016). Sládkovičovo: Vysoka skola Danubius, 2016. С. 146-149.

10. Уткіна М. С. До питання визначення поняття «фінансова система» в Україні та за кордоном // Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 19-20 травня 2016 р.). Суми: СумДУ, 2016. С. 276-279.

11. Уткіна М. С. Суб'єкти управління фінансовою системою України: поняття та класифікація // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 18-19 травня 2017 р.). Суми: СумДУ, 2017. С. 242-245.

12. Уткіна М. С. Щодо функцій фінансової системи // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 19-20 січня 2018 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2018. С. 78-84.

13. А. с. № 65500. Стаття «Історико-правові аспекти становлення фінансової системи України» / М. С. Уткіна; 23.05.2016.

14. А. с. № 70004. Стаття «Підходи до визначення поняття «фінансова система» в Україні та зарубіжних країнах» / М. М. Бурбика, А. В. Солонар, М. С. Уткіна; 24.01.2017.

ЗМІСТ

ВСТУП	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	23
1.1. Історико-правовий аналіз розвитку та становлення фінансової системи України	23
1.2. Теоретико-методологічні основи функціонування фінансової системи як правової категорії	47
1.3. Принципи та функції фінансової системи.....	70
Висновки до розділу 1	91
РОЗДІЛ 2. ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	95
2.1. Система суб'єктів управління фінансовою системою України та особливості їх адміністративно-правового статусу.....	95
2.2. Інструментально-технологічний елемент адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України	127
Висновки до розділу 2	148
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ	151
3.1. Зарубіжний досвід правового забезпечення функціонування фінансової системи	151
3.2. Проблеми та шляхи удосконалення засад забезпечення функціонування фінансової системи України	171
Висновки до розділу 3	184
ВИСНОВКИ	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	192
ДОДАТКИ	217

ВСТУП

Актуальність теми. Фінансова система будь-якої держави виступає важливим індикатором та основою якісного сталого економічного розвитку країни. Саме від належного рівня управління фінансовою системою країни залежить ефективність функціонування економіки, за допомогою інструментів якої відбувається матеріальне забезпечення усіх сфер суспільного життя. Аналізуючи роль правового забезпечення, принципів, методів, функцій та суб'єктів у процесі функціонування фінансової системи, стан наукової розробки даного питання, а також виходячи зі змісту реформ, які мають місце в Україні, можна стверджувати про доцільність комплексного дослідження адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України.

Актуальність теми дисертаційного дослідження підтверджується також і тим, що незважаючи на те, що фінансова система України почала розвиватися як самостійна та національна після проголошення незалежності країни, на даний час ще і досі продовжується її формування. Це зумовлено, у першу чергу, тим, що результат реформ, які проводяться задля забезпечення якісного функціонування фінансової системи України є незначним. По-друге, формування ефективно функціонуючої фінансової системи ускладнено і неузгодженістю та невизначеністю підходів щодо розуміння категорії «фінансова система» та її складових елементів. Наявність плюралізму позицій науковців щодо даного питання зумовлена тим, що вищезазначена категорія становить собою одну із найбільш загальних та всеохоплюючих у фінансово-правовій науці.

Враховуючи вищезазначене, актуалізується питання щодо детального та чіткого визначення і комплексного аналізу засад функціонування фінансової системи. Це можливо досягти шляхом пошуку нових напрямків удосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування фінансової системи України та її розвитку в контексті імплементації світового досвіду, враховуючи євроінтеграційні процеси.

Теоретичним підґрунтям дослідження засад функціонування фінансової системи є праці багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема таких як: В. Базилевича, О. Бандурки, Д. Білінського, З. Боді, Л. Воронової, Г. Габбарта, Ю. Гаруста, С. Гурусамі, П. Дуравкіна, С. Запольського, М. Карліна, Т. Кобзевої, О. Коваленко, А. Ковальчук, М. Крохіної, А. Куліша, В. Курила, М. Кучерявенка, Т. Латковської, О. Маркової, Ф. Мишкіна, В. Нагребельного, А. Нестеренко, В. Опаріна, О. Орлюк, А. Пишного, О. Рєзніка, В. Роль, П. Роуза, В. Сергієнко, Є. Соколової, В. Чернадчука, Д. Фрейзера, Дж. Ван Хорна, Г. Шинасі та інших. Проте, незважаючи на беззаперечну актуальність існуючих наукових доробків щодо розуміння фінансової системи, наукові дослідження проблематики адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України майже відсутні. При цьому, особливого значення набувають реформи, які стосуються фінансового сектору, приведення вітчизняного законодавства у відповідність до міжнародних та європейських стандартів, що обумовлює доцільність та актуальність проведення комплексного дослідження адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5; Стратегії розвитку наукових досліджень Національної академії правових наук України на 2016–2020 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; науково-дослідних тем навчально-наукового інституту права Сумського державного університету «Діяльність органів публічної влади щодо забезпечення стабільності та безпеки суспільства» (номер державної реєстрації 0114V001904) і «Концепція нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України» (номер державної реєстрації 0118U003582) та в ході виконання наукового дослідження на базі Університету м. Фоджа (Італія) в рамках освітнього проекту Європейського Союзу Erasmus + (проект КА107), грантова угода № 2017/06.

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є комплексне дослідження сутності та особливостей адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України і напрямків їх удосконалення на підставі аналізу існуючих наукових підходів, чинного національного законодавства та практики його реалізації, а також зарубіжного досвіду функціонування фінансових систем.

Для досягнення поставленої мети в дисертаційному дослідженні поставлено такі основні *задачі*:

- провести періодизацію становлення та розвитку фінансової системи України;
- визначити підходи та концепції щодо змісту та елементів категорії «фінансова система» та розкрити теоретико-методологічні основи її функціонування;
- провести комплексний аналіз поняття фінансової системи;
- систематизувати та класифікувати принципи та функції фінансової системи;
- охарактеризувати адміністративно-правовий статус суб'єктів управління фінансовою системою та встановити їх особливості;
- встановити та охарактеризувати методи функціонування фінансової системи;
- узагальнити зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення функціонування фінансової системи України та можливості його впровадження в Україні;
- розробити конкретні пропозиції та рекомендації для вдосконалення адміністративно-правових засад забезпечення функціонування фінансової системи України.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час функціонування фінансової системи України.

Предмет дослідження становлять адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України.

Методи дослідження. Для досягнення мети дисертаційної роботи й забезпечення наукової об'єктивності та обґрунтованості її результатів було використано низку загальних і спеціальних методів наукового пізнання. В основу дисертаційного дослідження покладено метод системного аналізу, за допомогою якого було окреслено стратегію дослідження адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України. Логіко-семантичний метод було використано під час визначення таких дефініцій, як «система», «фінансова система», «фінанси», «принципи фінансової системи», «функції фінансової системи» тощо (підрозділи 1.2, 1.3, 2.2). Системно-функціональний метод надав можливість дослідити адміністративно-правовий статус суб'єктів управління фінансовою системою України (підрозділ 2.1). Системно-структурний метод було використано для дослідження та з'ясування сутності принципів, методів та функцій фінансової системи України (підрозділи 1.3, 2.2). За допомогою методу тлумачення норм права з'ясовано зміст відповідних норм права, встановлено стан їх практичного застосування (підрозділи 1.2, 1.3). За допомогою історико-правового методу були визначені й охарактеризовані етапи становлення та розвитку фінансової системи України, починаючи від часів Київської Русі (підрозділ 1.1). Завдяки гносеологічному методу розкрито поняття фінансової системи, принципи та функції фінансової системи (підрозділи 1.2, 1.3). Порівняльно-правовий метод було використано з метою аналізу та з'ясування правових засад функціонування фінансової системи та визначення серед них адміністративно-правових засад (розділ 2), а задля вироблення основних напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування фінансової системи України в контексті аналізу та дослідження зарубіжного досвіду та окреслення можливостей його імплементації в Україні (підрозділ 3.1). Аналітичний та спеціальний юридичний методи використовувалися задля можливості узагальнення та встановлення недоліків і проблем адміністративно-правового забезпечення функціонування фінансової системи України, виявлення можливості використання зарубіжного досвіду в цьому напрямку (розділ 3). У дисертаційному дослідженні було також

використано методи синтезу, індукції та дедукції з метою дослідження та аналізу законодавчих і нормативних актів, аналітичних відомостей, поглядів науковців, які входять до предмета дослідження (розділи 1 – 3).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи становлять наукові праці фахівців у галузі філософії, загальної теорії держави і права, адміністративного, фінансового та інших галузевих правових наук. Нормативною основою дослідження є Конституція України, міжнародні нормативно-правові акти, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти, що регламентують правові засади функціонування фінансової системи України та її складових елементів, а також законодавство зарубіжних країн, досвід яких є корисним для України.

Інформаційну та емпіричну основу дисертаційного дослідження становлять інформаційні, періодичні та довідкові видання, статистичні матеріали.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що робота є однією з перших спроб комплексно, з використанням сучасних методів наукового пізнання, урахуванням новітніх досягнень наук адміністративного та фінансового права визначити сутність та особливості адміністративно-правових засад функціонування України та виробити авторське бачення напрямів їх удосконалення. У результаті проведеного дослідження автором було сформульовано та обґрунтовано низку положень, висновків та пропозицій, яким властиві елементи наукової новизни. Основні з яких такі:

уперше:

– запропоновано авторське визначення поняття фінансової системи України, під яким пропонується розуміти сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність;

– обґрунтовано необхідність на рівні нормативно-правового акту закріпити визначення фінансової системи України, принципи її побудови та основи функціонування фінансової системи;

– запропоновано напрямки вдосконалення адміністративно-правового забезпечення функціонування фінансової системи України;

– окреслено основні напрями вдосконалення структури системи суб'єктів управління фінансовою системою України, які спрямовані на усунення дублювання повноважень між вищезазначеними органами та оптимізацію їх діяльності;

удосконалено:

– визначено правові основи взаємодії суб'єктів управління фінансовою системою України, які перебувають у тісному взаємозв'язку між собою;

– наукові підходи щодо класифікації принципів фінансової системи: цілісність (емерджентність); ієрархічність; самостійність; функціональне призначення ланок фінансової системи (адміністративно-територіальний принцип); динамічність; стійкість; стабільність; фінансова безпека держави; публічність та прозорість; справедливість; неупередженість; ефективність та результативність. Запропоновано виокремити принцип самостійності фінансової системи, що ґрунтується на положенні, відповідно до якого кожна ланка фінансової системи є самостійною і відрізняється від іншої, незважаючи на їх взаємозв'язок;

– підхід до розуміння системи функцій фінансової системи України із виділенням наступних: основні функції; другорядні функції; забезпечуючі та системні функції;

– класифікацію суб'єктів управління фінансовою системою України: 1) вищі органи державної влади; 2) центральні органи виконавчої влади: а) для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю; б) для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності; в) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; 3) суб'єкти, які

здійснюються контрольні-регулюючі повноваження; 4) органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування;

дістало подальшого розвитку:

– наукові положення щодо історико-правових періодів розвитку та становлення фінансової системи України: 1) зародження фінансової системи із виділенням таких підетапів: фінансова система давньоукраїнської держави; фінансова система періоду феодальної роздробленості; фінансова система Української козацької держави; 2) перебування українських земель під царською окупацією; 3) еволюція фінансів у контексті відродження української державності; 4) становлення фінансової системи в межах СРСР; 5) новітня доба фінансової системи;

– концепції щодо праворозуміння фінансової системи України із виокремленням: фондової, інституційної та посуб'єктної.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки та пропозиції становлять як науково-теоретичний, так і практичний інтерес та можуть бути використані у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого розроблення, дослідження та удосконалення адміністративно-правових засад функціонування та організації фінансової системи України (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у наукову діяльність Сумського державного університету від 16.03.2018 р.);

– *правотворчості* – в ході внесення змін, уточнення і доповнення до чинних нормативно-правових актів, що буде сприяти поліпшенню правового регулювання функціонування фінансової системи;

– *правозастосовній діяльності* – з метою покращення практичної діяльності суб'єктів управління фінансовою системою України (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження у правозастосовну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 17.01.2018 р.);

– *освітньому процесі* – під час підготовки підручників і навчальних посібників з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансове право» та

«Податкове право» (акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Сумського державного університету від 16.02.2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Economics, Management, Law: Problems of Establishing and Transformation» (Dubai, 2016); «Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy» (Sládkovičovo, 2016); «Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства» (м. Суми, 2016); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 2017); «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Одеса, 2018).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в семи статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях зарубіжних держав, та п'яти тезах наукових доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. В ході дисертаційного дослідження автором було отримано Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір. Свідоцтво на статтю «Історико-правові аспекти становлення фінансової системи України» № 65500 від 23.05.2016 р. та Свідоцтво на статтю «Підходи до визначення поняття «фінансова система» в Україні та зарубіжних країнах» № 70004 від 24.01.2017 р.

Структура дисертації. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, що містять 7 підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг дисертації становить 224 сторінок. Список використаних джерел включає 274 найменування та розміщений на 24 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

1.1. Історико-правовий аналіз розвитку та становлення фінансової системи України

Фінансова система будь-якої держави є одним із якісних показників її розвитку в цілому. Від оптимального функціонування системи безпосередньо залежить якісне та повноцінне забезпечення майже усіх сфер життєдіяльності країни. Задля правильного розуміння та пізнання певного явища або ж сутності категорії, її складових елементів, важливого значення набуває розкриття процесу становлення. Так, у зв'язку із реформуванням фінансової сфери в контексті євроінтеграційних процесів, актуальності набирає питання дослідження генезису фінансової системи України через призму історичного розвитку держави.

Процес становлення фінансової системи України є доволі непростим, а у деяких аспектах і суперечливим. Це пов'язано, у першу чергу, із історичними, політичними та соціальними обставинами, які мали значний вплив на її еволюцію. Саме тому ми вважаємо, що становлення фінансової системи України має прямий зв'язок із розвитком державності, а етапи становлення деяких моделей фінансової системи на території України відповідають історичним стадіям розвитку її державності. Сама категорія «фінансова система» є певною мірою історичною, оскільки її зміст та сутність змінюється разом із загальними умовами суспільного ладу.

Деякі науковці у своїх доробках приділяли увагу питанню еволюції системи в цілому, виокремлюючи певні етапи її становлення. Зокрема, В. Опарін зазначав, що можна виділити наступні етапи розвитку системи: зародження – становлення – оптимальний стан – конфліктний стан – кризовий стан – катастрофа – релаксація (адаптація) [1]. У свою чергу, В. Мочерний етапи становлення системи дещо спростив та визначив наступні: виникнення –

становлення – функціонування – криза – крах [2]. Отже, відповідно до даних положень, В. Мочерний випускає такі етапи, як: конфліктний стан та адаптація, залишаючи останнім крах. Таким чином, він не допускає можливості відновлення будь-якої системи після певного кризового стану та її краху, які є кінцевим результатом.

Аналізуючи етапи становлення та розвитку безпосередньо фінансової системи України, І. А. Канцір, зазначає, що свій початок вона бере від часів Київської Русі. Автор акцентує увагу також і на основних подіях розвитку фінансової системи, зважаючи на певні особливості формування її структури, функції та основоположні засади, не виділяючи конкретно етапи. Так, І. А. Канцір у своїй роботі в контексті генезису фінансової системи України виокремлює:

- 1) часи Київської Русі (злам XVII-IX – середина XIII ст.);
- 2) поділ України (друга половина XVI – XVII ст.);
- 3) часи гетьманування Б. Хмельницького (1648 – 1657 рр.);
- 4) українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.;
- 5) українські землі у складі Російської імперії (XIX – початок XX ст.);
- 6) відродження української державності (1917 – 1920 рр.);
- 7) Українська Гетьманська держава (квітень – листопад 1918 р.);
- 8) Українська народна республіка часів Директорії (1918 – 1923 рр.);
- 9) запровадження нової економічної політики у 1921 р.;
- 10) Україна як адміністративно-територіальна складова СРСР (1922 – 1991 рр.);
- 11) проголошення незалежності (1991 р.) [3, с. 223-226].

У свою чергу, С. Голубка також зазначає, що основи сучасної фінансової системи України були закладені під час утворення держави Київська Русь. Ураховуючи історико-політичні та соціальні обставини, які мали місце, він виділив три великі історико-інституційні цикли синкретичного розвитку національних фінансів. До них С. Голубка відніс:

1) зародження та поступ національної фінансової системи: давньоукраїнська державність (Київська Русь – 882–1240 рр.) та українська козацька держава (Гетьманщина – 1649–1764 рр.);

2) еволюція фінансів України – етап, що відповідає процесу відродження національної державності (1917 – 1921 рр.);

3) державні фінанси новітньої доби (1991 р. – сьогодні) [4, с. 110].

К. С. Бельський зауважив, що якщо панорамно проаналізувати розвиток фінансової системи за останні три століття, то можна виокремити чотири генетичні ряди системи або ж так звані стани фінансового права:

1) фінансове право (законодавство), установлене Петром (до 1861 р.);

2) фінансове право пореформеної Росії (1861-1917 рр.);

3) фінансове право СРСР;

4) пострадянський період фінансового права [5].

У свою чергу, А. С. Нестеренко наголошує, що до даних етапів необхідно віднести також і стан фінансового права (системи) на сучасному етапі української державності [6, с. 136].

На нашу думку, дані етапи не в повній мірі розкривають особливості зародження фінансової системи України. Події, виокремлені І. А. Канцір, в історії становлення та розвитку фінансової системи повністю не відображають особливості даного процесу, оскільки увага була акцентована на певні події, які мали місце, у свою чергу, випускаючи не менш важливі. Періоди, визначені С. Голубкою, характеризують процес становлення фінансової системи України поступово із виокремленням трьох великих періодів, які, у свою чергу, поділяються на підперіоди. Виходячи із даних положень, визначені періоди є досить загальними, оскільки до них не включені значні проміжки часу, протягом яких становище українських земель неодноразово змінювалося. Вищезазначені науковцем періоди не залишають поза увагою особливості становлення фінансової системи за часів існування Галицько-Волинської та Литовського-Руської держав, входження українських земель до складу Російської та Австро-Угорської імперій, української держави як соціалістичної складової тощо. Це

зумовлено, на нашу думку тим, що для даних періодів характерною особливістю є «запозичення» властивостей і ознак фінансових систем країн, під владою яких опинилися землі.

Ю. В. Пасічник при дотриманні інституціонального підходу, запропонував наступну періодизацію:

- 1) Київська Русь і Галицько-Волинське князівство;
- 2) Польсько-Литовська доба;
- 3) Козацька доба;
- 4) Україна у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій;
- 5) Україна в 1917 – 1922 рр.;
- 6) Україна у складі Радянського Союзу;
- 7) Незалежна Україна від 1990 р. [7, с. 22].

Загалом, більшість науковців, які досліджували генезис становлення фінансової системи України, зосереджували свою увагу на певному проміжку часу, а не проведенні комплексного ретроспективного аналізу. Зокрема, А. А. Настюк досліджував фінанси та фінансову систему Київської Русі після часів прийняття християнства [8]. М. М. Шевердін проводив комплексний аналіз прямого оподаткування Київської Русі [9] та фінансової і податкової систем під час перебування українських земель у складі Великого князівства Литовського, Польського королівства та Речі Посполитої [10]. У роботі В. Я. Ревегук було розглянуто фінансову систему України у проміжок часу із 1917 по 1921 рр. [11], у той час як у роботі А. М. Середи було проаналізовано становлення фінансової системи Української Народної Республіки доби Центральної Ради [12]. Одночасно С. Булгакова та О. Колодій розглядали фінансову систему в повоєнний період [13]. Таким чином, комплексний аналіз становлення фінансової системи на території України відсутній, що і актуалізує проведене дослідження.

Як впливає із вищезазначеного, при зародженні держави Київська Русь, свій початок отримала і фінансова система країни. За часів феодальних відносин, які склалися на той час, замість грошей використовувалися худоба, куни із

цінного хутра або ж монети інших країн. Проте, фіскальні операції проводилися хаотично, не планово та без відображення результатів, що негативно впливало на фінансовий стан держави. Князь Олег зміг сформувати якісний механізм забезпечення грошових потреб держави шляхом надходжень до казни із зовнішніх джерел через сплату візантійцями контрибуції. Негативним явищем було те, що жодної регламентації фіскальних норм і термінів не було, що безпосередньо і ускладнювало розвиток фінансової системи [3, с.223].

Хоча вже за часів князювання Ольги було зроблено першу спробу впорядкування фінансової системи країни шляхом проведення фінансово-адміністративної реформи у 946–947 роках. Мала місце певна регламентація фіскальних норм і термінів, а також стабільний процес стягнення податків. Зокрема: були запроваджені «становища», які відігравали роль адміністративно-фінансових пунктів збирання данини; «уроки», «оброки», «устави», «дані», які безпосередньо визначали зміст та розмір данини; а також – призначалися збирачі данини – постійні князівські агенти [14, с. 24]. Таким чином, дана спроба княгині Ольги була першою у реформуванні складової фінансової системи – податкової безпосередньо виходячи із тогочасного адміністративно-територіального устрою держави.

М. М. Швердін зазначає, що подальшого впорядкування податкова система Київської Русі зазнала за часів правління Ярослава Мудрого, в роки правління якого був складений перший писемний збір законів «Руська Правда» [9, с. 122]. Звичайно, необхідно погодитись із тим, що це був суттєвий крок у розвитку правової системи та державності в цілому, але перед цим, за часів Володимира Великого, відбувся також ряд змін, хоча і незначних. Так, незважаючи на те, що його першочерговими завданнями були адміністративна та судова реформи, за часів правління Володимира Великого були введені «Устав земельний» та «Закон руський», які суттєво покращували та вдосконалювали фінансову систему Київської Русі того часу. Як зазначають Т. О. Ставерська та О. М. Іванюта, саме Володимир Великий першим із князів спромігся створити та запровадити власну монету. Це було зумовлено тим, що

існування будь-якої держави потребує наявності стабільної національної грошової одиниці. Таким чином, запровадження власної грошової одиниці в ті часи мало позитивний вплив на зародження фінансової системи держави та її подальше формування, а згодом – її становлення [15, с. 16]. Аналізуючи дослідження фінансової системи тих років, більшість науковців наголошувало на тому, що вона відмінно працювала, що було зумовлено її суттю. Так, 2/3 данини із кожної підлеглої землі, а Київська Русь, у свою чергу, розширювала свою владу на сусідні землі з метою наповнення державної скарбниці.

Як було зазначено вище, наступним переломним етапом у процесі розвитку фінансової системи стали часи князювання Ярослава Мудрого, а саме – період розквіту держави Київської Русь. У цей час відбувається закріплення на законодавчому рівні (а саме – у «Руській Правді») процесу сплати непрямих податків, які були одним із головних джерел князівських прибутків. Коротка редакція «Руської Правди», а саме ст. 42, містила положення або ж так звану «настанову» для вірника щодо збирання віри протягом тижня за розпорядженням Ярослава [16, с. 93]. Необхідно також наголосити й на тому, що перша редакція «Руської Правди» закріплювала питання щодо кредиту, який також є складовою фінансової системи. Так, відповідно до вищезазначеного зводу законів, правилами надання кредиту були:

1) торговець, що навмисно втратив товар, який був взятий у кредит, за необхідності міг скористатися відстрочкою платежу;

2) торговець, який був винний у розтраті чужого майна, узятого у кредит «за своїм безумством», міг позбутися свого майна [17, с. 50]. Необхідно зазначити, що питання, які пов'язані із фінансовою діяльністю, були віднесені до компетенції Боярської ради (думи), вищого органу влади із дорадчими функціями.

Галицько-Волинська держава стала «наступницею» держави Київська Русь у всіх питаннях, зокрема соціально-економічних та фінансових, а тому фінансова система тих років продовжувала існувати у тому вигляді, у якому була і до того часу. Кардинальні зміни відбулися із занепадом Галицько-Волинської держави

та феодальною роздробленістю українських земель. У Галицько-Волинській державі важливе місце займав «стольник» – особа, яка стежила за своєчасним надходженням доходів. У зв'язку із феодальною роздробленістю, фінансова система почала набувати ознак та властивостей, які були притаманні державам, до складу яких входили українські землі: Князівство Литовське та Польське, а із 1569 р. після Люблінської унії – Річ Посполита. Як зазначає В. М. Ковальчук, разом із утратою державності фінансову систему України в цілому та її складові елементи зокрема, почали визначати іноземні держави-поневолювачі. Так, у Литовському князівстві основним податком вважалась сербщина, а у Польському – десятина на користь церкви, натуральна повинність на утримання війська (стація) [18, с. 89].

У свою чергу, протягом XIV-XVI ст. на українських землях, які входили до складу Великого князівства Литовського, зберегли свою чинність джерела права Київської Русі, зокрема «Руська Правда», яка вплинула на еволюцію литовського та польського законодавства та була основою інших джерел права. Як зазначає В. М. Власенко, на той час усіма фінансовими справами відав підскарбій земський, а його заступником був підскарбій двірський. Але вже на початку XVI ст. була проведена реформа на українських землях та адміністративно-територіальний поділ став таким, як і в Литві: воєводство – повіт – волость. Саме тому основні повноваження щодо стягнень податків на місцевому рівні перейшли до воєводи [19, с. 63]. У 1557 році князем Сигізмундом II Августом було видано «Уставу на волоки», основною метою якої було впорядкування фінансових, а також аграрних питань. Відповідно до неї, усі земельні ділянки, які перебували у володінні князя, вимірювалися й ділилися на волоки (однакові ділянки розміром приблизно від 16,8 га до 21,8 га залежно від місцевості), які безпосередньо стали одиницею оподаткування. «Устава на волоки» збільшувала податки (їх розмір установлювався залежно від родючості ґрунту) та повинності селян. Була введена також і нова посада – вїйт, особа, яка мала обов'язково бути присутньою під час збору податків [20]. У той же час, у Польському королівстві основним податком із сільського населення стає ланове, що становило собою

державний грошовий поземельний податок з феодалнозалежних селян [10, с. 949], а на територіях, які були під владою Литовського князівства, запроваджено було оподаткування дворів.

У 1569 році, як уже було зазначено, Литовське та Польське князівства були об'єднані у єдину державу, Річ Посполиту. Так, на землях Речі Посполитої були запроваджені спільні монети та обраний єдиний зовнішньополітичний курс, але окремими так і залишилися фінанси, законодавство, адміністрація. Як зазначає М. М. Швердін, саме в цей період на українських землях ішов процес утворення фінансової та податкової системи, що формувалася як складовий елемент європейської і світової фінансової системи [10, с. 951].

Наступним етапом розвитку фінансової системи є період із 1649 по 1764 рр., який пов'язаний із українською козацькою державою в цілому. Він ознаменувався Національною революцією та створенням Української держави, однією із ознак якої були самостійні фінансова та податкова системи. Значною мірою вони були сформовані під впливом Речі Посполитої. Це було зумовлено тим, що гетьман Б. Хмельницький прагнув проводити самостійну фінансову політику, яку вважав однією із ознак державності. У 1654 році з'явилася посада Генерального підскарбія, який відповідав за стан фінансів козацького війська, розподіл натуральних і грошових податків, установлював мито, очолював скарбову канцелярію [21, с. 21]. Універсалом № 74 Б. Хмельницького від 28 квітня (8 травня) 1654 р. було зроблено першу спробу урегулювання тарифної справи української козацької держави при ліквідації польського правління. Відповідно до даного Універсалу, було встановлено збирання податків із іноземних купців [22].

У роботах багатьох науковців зазначено, що саме у цей період почали застосовуватися такі категорії: «податки», «мити», «скарб» та інші, змістовне наповнення яких стало свідченням якісно нового розвитку фінансових інститутів, а еволюція відбувалась у контексті загальносвітових тенденцій того часу.

Державні фінанси у цей період були прямо підпорядковані гетьману, як і скарб Запорізької Січі. Загалом, основними джерелами наповнення військового скарбу, за В. Л. Андрущенко, були: мито за перевезення товарів; торгове мито; куфований збір; податки із шинків; мостове мито; орендна плата за крамниці та човни, які належали куреням та ін. [23]. Необхідно наголосити також і на тому, що важливою статтею наповнення державного скарбу ставали загальні податки із населення (побір / подимне; стація; показанщина).

Наступною важливою подією розвитку державності в цілому та фінансової системи зокрема, стало проголошення у 1710 р. «Пактів й Конституції прав і вольностей Запорізького війська». Це так званий договір, який був укладений між обраним гетьманом П. Орликом, козацькою старшиною та козаками Війська Запорізького, у якому чільне місце посідало питання організації фінансової системи. У відповідності до Конституції, була введена посада Генерального скарбника, який відав державною скарбницею та всіма прибутками; присяжних скарбників, головним обов'язком яких була виплата у своїх полках боргів із державної скарбниці, визначення прибутку та його передача Генеральному скарбнику, а також – полкових скарбників. У свою чергу, фінансові повноваження Гетьмана суттєво обмежувалися, бо він не міг використовувати загальнодержавні прибутки на свою користь [24].

М. В. Корягін визначив основні напрями реалізації бюджетної політики, які були відображені у Конституції Пилипа Орлика, зокрема чітка і зрозуміла структура управління бюджетними коштами; компетентність, порядність і добровільна згода на виконання роботи підскарбіїв; боротьба з корупцією при організації фінансового апарату; розмежування доходів урядовців та військового скарбу; чіткі ставки податкового збирання, контроль за ухиленням від сплати зборів, підзвітність за використані кошти та турбота про малозабезпечених та страждених людей [25, с. 354].

Таким чином, Конституція Пилипа Орлика регламентувала положення організації фінансової системи дещо неповно, регулюючи лише окремі аспекти. Але, незважаючи на це, вона внесла позитивні зміни : певною мірою було

відокремлено державний скарб від особистого гетьманського шляхом передачі повноважень від одного суб'єкта управління ним іншому: від Гетьмана – Генеральному скарбнику. Це обумовило створення певної структури управління коштами.

С. М. Голубка акцентував увагу на тому, що фінансова система Гетьманщини мала значні недоліки, про які було зазначено в рішенні царського уряду 1728 р. у відповідь на «Решительные пункты» Данила Апостола. Такий висновок був зроблений через те, що було невідомо, яка сума надходила до військового скарбу [26, с. 154].

Починаючи з 1764 р., незважаючи на всі спроби та намагання приведення фінансової системи до якісної моделі, із погодженням гетьмана К. Розумовського на димісію, утворенням Малоросійської колегії, фінансова самостійність гетьманської республіки була скасована і встановлювався контроль над фінансами України. Хоч і були спроби реорганізації українських фінансів, реформ у фінансово-кредитній сфері, організаційно вони поєднувалися із фінансовими системами імперій та втратили національну автономію. Таким чином, мала місце ліквідація української державності, а українські землі опинилися під імперською владою, як і сама фінансова система.

Наступний етап у періодизації розвитку фінансової системи, який необхідно виділити, це перебування українських земель під імперською окупацією. Унаслідок цього, можливість будь-якої автономії, зокрема і у фінансовій системі, нівелювалася. Саме тому даний період характеризується абсолютним контролем царської влади, а основоположні принципи розвитку фінансової системи встановлювалися панівними сторонами (Російською або ж Австрійською імперіями), уряди яких володіли монопольним правом на регулювання фінансової діяльності.

На початку XIX ст. в організації фінансової системи Російської імперії відбулися значні зміни, які ознаменувалися реформістськими починаннями Олександра I. Підписання 8 вересня 1802 р. Маніфесту «Про заснування міністерств» ознаменувало новий етап у розвитку, оскільки даним документом

колегії перетворювалися на 8 міністерств. Зокрема, було утворено Міністерство фінансів, функції якого були визначені як «управління казенними та державними частинами, які доставляють уряду потрібні на утримання його доходи, і генеральне асигнування усіх доходів по різних частинах державних витрат» [27, с. 71].

Головною особливістю нових органів центрального управління є одноосібне управління, на чолі якого стояв міністр, який ніс відповідальність перед Сенатом. Також були визначені положення двох інших установ державного управління – «відомства» Державного казначея та Експедиції про державні доходи [28, с. 73]. Необхідно зазначити також, що, окрім вищеназваних органів, були утворені також Казенне управління винною торгівлею, Комісія погашення боргів та Державний контроль. Посада державного казначея була самостійною вищою посадою у сфері управління фінансами, оскільки до 1796 р. дані повноваження належали до компетенції генерал-прокурора.

Уряд того часу одним із своїх першочергових завдань вважав удосконалення кредитної системи, у зв'язку із чим кількість кредитних установ значно збільшувалася, що потребувало певного врегулювання їх діяльності. Саме тому у 1817 р. була створена Рада державних кредитних установ, Державний комерційний банк при Асигнаційному банку (для розширення кредиту промисловості й торгівлі). Зокрема, за Н. В. Луговенко, у 1806 р. в Одесі та Феодосії було відкрито філії Дисконтної контори, у Бердичеві було зосереджено 8 банківських домів та діяло агентство Польського банку [29].

Першим міністром фінансів став граф О. І. Васильєв, який увів і встановив, з метою контролю правильності надходження державних доходів, форми звітності – відомості. За його пропозицією було утворено дорадчий орган – Комітет фінансів, до повноважень якого входило складання державного розпису та пошук бюджетного дефіциту [28, с. 73].

Вітчизняна війна внесла свої корективи у розвиток фінансової системи, а тому за часів царювання Миколи I основним завданням стало відновлення рівноваги бюджету, державного кредиту та упорядкування грошової системи.

Наступні роки фінанси знаходилися під керівництвом Є. Ф. Канкріна, який був Міністром фінансів із 1823 по 1844 рр. Більшість науковців зазначає, що найголовнішою його справою було впровадження у країні металевого обігу, а також створення особливих комітетів для розгляду нормальних витрат [15, с. 40].

С. В. Запольський влучно підкреслив, що фінансова система часів Олександра II є значним показником для істориків, вона відображає фінансову політику другої половини XIX ст. [30, с. 27]. Загалом, для даного періоду характерним було панування дефіциту, який унеможлилював проведення реформ фінансової системи.

У 1859 р. було засновано комісії: при державному контролі, основним завданням якої було складення правил про порядок звітності, а також – при Міністерстві фінансів, до компетенцій якої відносився перегляд податей та зборів.

Зважаючи на невдалі спроби реформування бюджетної сфері, у 1859 р. було затверджено проект модернізації бюджетної справи, касового устрою та державного фінансового контролю. Передбачаючи проведення селянської реформи, царський уряд був змушений ужити заходів задля зміни всієї фінансової системи. Так, у 1860 р. було ліквідовано Державний комерційний банк з переданням усіх справ Державному банку. А вже у 1862 р. було прийнято «Положення про Державний бюджет» та «Правила укладання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету, фінансових кошторисів міністерства та головних управлінь» [28, с. 73]. Дані заходи посіли важливе місце у розвитку, бо надали можливість реформувати фінансову систему Російської імперії та наблизили її до європейських стандартів тих часів. У свою чергу проведена селянська реформа спричинила розширення державного апарату та укріплення ролі Міністерства фінансів.

У 1862 р. була проведена суттєва фінансова реформа, основними положеннями якої було: управління грошовим господарством концентрувалось і централізувалось Міністерством фінансів; утворено державний банк та єдиний державний ревізійний центр; збільшено податки на товари масового споживання.

Загалом, фінансова реформа є спрощеною назвою сукупності реформ, які представляли собою комплекс взаємопов'язаних заходів, які дозволяли модернізувати фінансову систему імперії та пристосувати її до вимог того часу [31, с. 461].

У 1881 р. на посаду Міністра фінансів був призначений Н. Х. Бунге, який одразу ж намагався скоротити понадкошторисні асигнування, незважаючи на недостатність фінансових коштів. Усі зусилля уряду були сконцентровані на накопичення золотого запасу, що стало передумовою грошової реформи 1895-1897 рр.

У свою чергу, що стосується західних українських земель, які входили до складу Австрійської імперії, то на них поширювалася дія Кодексу вексельного права 1763 р., яким були врегульовані фінансово-кредитні відносини. У період із 1772 по 1790 рр. відбулися суттєві зміни шляхом проведення ряду реформ Марією-Терезією та Йосифом II. Так, основними кроками в реформуванні були наступні :

- 1) деякі стани лишилися привілеїв щодо сплати податків;
- 2) введені нові податки та збільшені розміри вже існуючих;
- 3) питання податків передано до компетенції уряду;
- 4) виданий Терезіанський кадастр, а як наслідок – усі власники земель обкладалися земельним податком;
- 5) введені непрямі податки;
- 6) вводилися судові та митні збори [32, с. 131].

Аналізуючи вищевикладене, робимо висновок про те, що фінансова система періоду імперського панування формувалася та розвивалася в контексті перебування під владою країн-поневолювачів, а тому мала їх характерні риси.

Наступним етапом розвитку фінансової системи стають 1917-1921 рр., так званий «період відродження української державності» в ході революційних подій у цілому, а також – період еволюції фінансової системи. Саме в цей період з'являються нові державні утворення. Унаслідок Лютневої революції 1917 р. було створено новий уряд – Центральну Раду.

Вищим виконавчим органом був Генеральний секретаріат, у складі якого діяло Генеральне секретарство фінансових справ (Народне міністерство фінансів). 10 червня 1917 р. першим Універсалом Центральної ради проголошувалася автономія України у складі Росії та у той же час були зроблені перші спроби відновлення та становлення власної фінансової системи. Так, через Універсал Центральної Рада зверталася до народу щодо створення власної скарбниці. За Л. А. Васютинською, у державі не існувало власної грошової одиниці, національного банку, системи оподаткування, а також Україна залежала від поставок грошових знаків з Росії [33, с. 16]. Незважаючи на це, вважаємо, що в практичній площині Універсал не знайшов реалізації, оскільки Україна залежала від поставок грошових знаків Росії.

А. М. Середа зазначає, що підвалиною національної фінансової системи мало стати законодавство України як дієвий регулятор суспільних відносин, а із приходом до влади Центральної Ради, розпочався перший етап його становлення. До 1917 р. на території України діяло фінансове право Російської імперії, яке було підірвано Першою світовою війною та революційними подіями 1917 р. [12, с. 24]. Саме тому, Українська держава отримала фінансову систему в роздробленому стані. У серпні 1917 р. генеральним секретарем фінансів був призначений М. Туган-Барановський, із яким пов'язані всі законодавчі напрацювання в процесі становлення національної фінансової та грошової систем. Згодом було ухвалено ряд законів, які фактично започаткували фінансову систему Української держави сучасного зразка.

7 листопада 1917 р. Українська Центральної Рада проголосила утворення Української Народної Республіки, після чого уряд почав формувати власний бюджет на 1918 рік. 9 грудня 1917 р. було прийнято п'ять проектів законів, які формально були підґрунтям грошової системи Української Народної Республіки, зокрема «Про Державні кошти України», «Про Головну скарбницю» (до якої мали надходити всі державні податки й прибутки, що збиралися на території Української держави), «Про Державний банк України», «Про Скасування Дворянського та Селянського банків», «Про Цукрову монополію».

Також у грудні було засновано Експедицію заготовок державних паперів України, а вже згодом Центральна Рада ухвалила тимчасовий Закон «Про випуск державних кредитових білетів УНР», згідно з яким Україною запроваджувалася власна грошова одиниця – карбованець, з метою запровадження власного економічного суверенітету [35, с. 15]. Незважаючи на той факт, що в Українській державі були випущені власні грошові знаки, самостійної ж грошової одиниці не було, а невдовзі друкування й цих купюр було припинено.

Більшовицький переворот підштовхнув Центральну Раду до створення власної держави. Тому у січні 1918 року було прийнято IV Універсал, відповідно до якого Україна визнавалася «самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу» [36]. Було визнано також за доцільне створити єдину національну грошову систему, а тому було ухвалено закон про нову грошову одиницю – гривню (назва якої ще була відома та слугувала грошовою одиницею за часів Київської Русі), яка дорівнювала половині карбованця. Проте радянська влада розпочала ревізію сейфів у приватних комерційних банках.

За П. П. Гай-Нижником, на березень 1918 р. Народне міністерство фінансів УНР мало наступну структуру :

- 1) загальна канцелярія;
- 2) кредитова канцелярія;
- 3) департамент Державної скарбниці (у рамках якого цілком автономно діяли Фінансова та Бюджетна комісія);
- 4) залізничний департамент;
- 5) департамент митних зборів;
- 6) департамент посередніх податків;
- 7) департамент простих податків;
- 8) окремий корпус охорони;
- 9) дирекція ощадних кас;
- 10) Державний банк [36, с. 61].

У свою чергу в грудні 1918 р., коли було сформовано перший уряд Директорії, було засноване Міністерство фінансів Української Народної Республіки. Воно стало правонаступником Народного міністерства фінансів. Функціями, які покладались на Міністерство, були: організація друкування грошових, поштових та інших цінних паперів; регулювання роботи державних та приватних фінансових установ; забезпечення роботи податкової та митної системи країни; розроблення законопроектів та бюджету УНР; затвердження кошторисів; фінансування державного апарату тощо [37, с. 85]. Необхідно зазначити, що структура даного Міністерства не відрізнялася від його попередника та складалась із тих же Департаментів.

Незважаючи на все це, уряд УНР, за П. П. Гай-Нижником, перебував у стані «фінансового голоду», а налаштування державно-економічного життя вимагало коштів [34, с. 20]. Під час державного перевороту, який мав місце, було проголошено створення Української Держави на чолі із гетьманом Павлом Скоропадським шляхом видання Закону про тимчасовий державний устрій. Отже, на зміну соціалістичній владі прийшла консервативно-капіталістична.

Загалом, уряд П. Скоропадського зміг поліпшити стан фінансової та грошової систем. За В. Я. Ревегук, фінансову політику визначала Фінансова рада, обов'язково до складу якої входили : голова Ради Міністрів (отаман); міністр фінансів і Державний контролер [11, с. 103].

Одним із перших завдань, які постали перед урядом, було становлення національної фінансової системи. У зв'язку із цим, за С. М. Голубкою, була створена вища дорадча установа у справах державного кредиту і фінансової політики – Комітет фінансів, а також Фінансова комісія. Метою функціонування останньої був розгляд законопроектів та справ фінансового значення [38, с. 70]. Одним із головних досягнень у фінансовій системі було те, що у період гетьманування П. Скоропадського укладено перший Державний бюджет України.

На зміну уряду П. Скоропадського прийшла Директорія, яка вбачала своїм основним завданням проведення грошової реформи, для чого була створена

відповідна комісія. Так, у січні 1919 р. був ухвалений Закон про державну українську грошову одиницю – гривню, яка визнавалася єдиним платіжним засобом.

Таким чином, робимо висновок, що досліджуваний період був складним для фінансової системи України. Це було пов'язано, перш за все, із революційними подіями, що мали місце, та гіперінфляційними процесами. У свою чергу, уряд П. Скоропадського зміг за короткий проміжок часу закласти підвалини відродження національної фінансової системи. Уряди даного періоду мали на меті позбавлення залежності від РСФРР.

Наступним етапом становлення фінансової системи є радянська доба, коли Україна перебувала у складі СРСР. Аналізуючи фінансову систему України даного періоду, необхідно відмітити, що її розвиток відбувався в контексті націоналізації банків, залізниць, підприємств. Зокрема М. І. Карлін зазначив, що усі фінансові органи знаходились у прямому підпорядкуванні РСФРР. Таким чином, фінансово-кредитна політика провадилася за посередництвом Народного комісаріату фінансів РСФРР через уповноважену особу в Україні, а починаючи із 1923 р. – через Народний комісаріат фінансів УРСР [39, с. 66].

У 1921 р. була запроваджена Нова економічна політика (НЕП), яка суттєво змінила напрямки фінансової політики держави. Основною метою даної політики було відновлення народного господарства й перехід до соціалізму. У цей період відбувається відродження фінансових відносин та фінансової системи. Так, мала місце грошова реформа 1922 – 1924 рр., основним завданням якої було впорядкування грошової системи та зупинення інфляції. Її результатом стало запровадження єдиної грошової систем; заснування Державного банку, який регулював грошовий обіг і, як наслідок, створена кредитно-банківська система (як елемент фінансової системи) [40]. Незважаючи на позитивні зрушення, НЕП мала певні недоліки, які призвели до її ліквідації.

У 1930-х рр. суттєву роль у розвитку фінансової системи відіграли податкова та кредитна реформи. Відповідно до кредитної реформи, замість контор та філій галузевих банків, було засновано контори спеціалізованих банків

довготермінових вкладів: Промбанк, Сільгоспбанк, Цекомбанк, Всекомбанк, а також було ліквідовано Всеукраїнську контору Державного банку, а всі обласні контори безпосередньо підпорядковувалися Москві. У свою чергу, податкова реформа врегулювала питання щодо платежів підприємств до бюджету. Так було встановлено податок з обігу й відрахування від прибутків підприємств і організацій [29].

Фінансова система СРСР виконувала такі основні завдання: перерозподіл доходу країни для фінансування воєнних витрат через мобілізацію коштів населення та його поточних; перерозподіл матеріальних запасів і резервів у народному господарстві на користь важкої промисловості і, насамперед, на користь воєнного виробництва; здійснення грошового контролю за виробництвом і розподілом суспільного продукту відповідно до потреб воєнного господарства [41].

Важливе місце мала також і Конституція СРСР 1936 р., із якою пов'язують остаточне формування фінансової системи СРСР. Відповідно до неї, питання щодо затвердження державного бюджету СРСР, звіту про його виконання, а також питання, пов'язані із встановленням податків, належали до компетенції органів влади СРСР. Таким чином, почали проявлятися тенденції щодо централізації, яка згодом знайшла відображення у Постанові РНК СРСР 1938 р. Вона затверджувала єдиний бюджет, який складався із місцевих бюджетів та соціального страхування.

У 1947 р. була проведена ще одна грошова реформа, яка мала на меті зміцнення фінансів. Т. О. Ставерська та О. М. Іванюта наголосили, що тенденція надання ширших повноважень союзних республік намітилася у II половині 1950-х рр. Так вони одержали право самостійно визначати доходи й видатки в розрізі республіканських і місцевих бюджетів, використовувати додаткові доходи. Союзні республіки отримали повноваження в контексті складання та виконання державних бюджетів [15, с. 60].

Загалом, фінанси підприємств соціалістичних республік і галузей господарства, загальнодержавні фінанси складали безпосередньо фінанси СРСР,

у свою чергу, утворюючи вихідну ланку системи фінансів. Дані фінансові відносини регламентувалися «Положенням про соціалістичне державне виробниче підприємство» від 04.10.1965 р.

У 1987 р. була проведена реорганізація банків, які діяли на той момент, зокрема Державний банк СРСР, Ощадбанк СРСР та ін. із конторами у соціалістичних республіках. У 1988 р. Радою Міністрів Української РСР була видана Постанова «Про перебудову діяльності й організаційної структури Міністерства фінансів УРСР». Відповідно до неї були визначені головні завдання перебудови його діяльності, а саме: посилення впливу на прискорення соціально-економічного розвитку республіки, забезпечення неухильного зростання фінансових ресурсів [42]. У 1991 р. була проведена остання грошова реформа СРСР.

Таким чином, аналізуючи даний період, можна зробити висновок, що фінансова система України існувала де-юре, оскільки фактично нею управляв уряд СРСР і вона відповідала всім вимогам соціалістичних республік.

Останній етап становлення фінансової системи є новітньою добою української державності та бере свій початок від 1991 р., коли відбулося проголошення незалежності України, і триває до сьогодні. Саме у цей період поряд з іншими державотворчими процесами гостро постало питання щодо становлення фінансової системи як національної. У спадок від СРСР Україні дісталася фінансова система, що характеризувалася централізованим управлінням та застосуванням адміністративно-командних методів регулювання правовідносин. Саме тому для її перебудови, задля відповідності вимогам незалежної країни, першочерговим завданням стала розробка законодавчих актів. Вони мали б урегулювати процес та принципи трансформації колишньої системи в якісно нову, а в подальшому – змогли б слугувати основою для успішного функціонування новоствореної фінансової системи України.

За період 1991-1996 рр. зрушень у цьому напрямку не було зроблено, фінансовий механізм нової незалежної держави регулювався законами символічно існуючої УРСР. Так, бюджетна система, починаючи з 1991 року і до

прийняття Бюджетного кодексу 2001 р., регулювалася законом УРСР «Про бюджетну систему». Відповідно до нього, бюджетна система складалася з Державного бюджету України, республіканського бюджету АРК і місцевих бюджетів (обласні, міські, районні, районні в містах, сільські, селищні) [43]. У свою чергу необхідно відмітити те, що даний Закон мав суттєве значення при формуванні нових принципів бюджетного устрою України в контексті незалежної фінансової бази. У 1991 р. було запроваджено перші українські гроші – українські купоно-карбованці, які спочатку свого існування перебували в обігу паралельно з російськими рублями, а вже із 1992 р. стали єдиним платіжним засобом на території України [17, с. 109].

Прийнятий у 1991 р. Закон УРСР «Про банки та банківську діяльність» наділяв центральний банк України (НБУ) виключним правом емісії українських грошей. Він установлював структуру всієї банківської системи, яка була дворівневою, а також визначав основи та принципи діяльності банків [44].

Прийняття законів «Про пенсійне забезпечення» від 1991 р., який є чинним на сьогодні; «Про підприємництво» та «Про підприємства» стало важливим кроком на шляху розбудови національної фінансової системи. Так, відповідно до Закону «Про пенсійне забезпечення», встановлювався обов'язок пенсії громадянам України у випадку настання пенсійного віку, вислуги років, втрати годувальника, інвалідності [45]. Підприємницька ж діяльність фізичних та юридичних осіб у незалежній Україні продовжувала регулюватися законодавчими актами, прийнятими Верховною Радою УРСР, головними серед яких були згадані вище закони «Про підприємництво» [46] та «Про підприємства» [47]. Вони врегульовували порядок реєстрації юридичних осіб незалежно від організаційно-правової форми та форми власності та фізичних осіб-підприємців, установлювали обмеження в здійсненні підприємницької діяльності та закріплювали випадки її припинення.

У червні 1996 р. із прийняттям Конституції України почався новий етап розвитку національної фінансової системи. Вона затвердила основні положення щодо побудови фінансової системи України, заклала принципи бюджетної та

податкової системи, визначила структуру органів управління фінансовим механізмом держави.

Так, відповідно до ст. 92, виключно Законами України встановлюється: Державний бюджет України та бюджетна система держави; система оподаткування, податки і збори; засади створення та функціонування фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України; порядок утворення та погашення внутрішнього і зовнішнього державного боргу; порядок випуску й обігу державних цінних паперів, їх види й типи. У свою чергу, ст. 99 зазначає, що національною валютою України є гривня [48]. Відповідно до положень даної статті, того ж року було видано Указ Президента України «Про грошову реформу», яким із обігу вилучався карбованець, а замість нього вводилася гривня.

Закон «Про страхування», прийнятий у 1996 р., який діє і сьогодні, закріпив та впорядкував види обов'язкового та добровільного страхування, установив систему контролю за рівнем платоспроможності страхових організацій, а також посилив нагляд за страховою діяльністю [49]. Необхідно наголосити, що на цьому ринок страхування лише починає розвиватися, а тому через декілька років було прийнято Закон «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [50], яким запроваджується обов'язкове страхування в зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.

Відповідно до вищезазначеного нормативно-правового акту, створюється Фонд соціального страхування, який безпосередньо виступає страховиком, тобто органом, який акумулює страхові внески та здійснює розподіл коштів, що надійшли у вигляді страхових внесків у випадку настання страхових випадків. Уже у 2000 р. створюється однойменний фонд, який аналогічно попередньому органу провадить страхову діяльність на випадок безробіття і забезпечує

матеріальною допомогою осіб, які втратили роботу з незалежних від них причин, надає інформаційні послуги та послуги з посередництва у працевлаштуванні.

У знаменному 1996 р. структурно оформилися податкова служба України відповідним однойменним указом Президента України від 22 серпня 1996 р.[51], утворювалася Державна податкова адміністрація та місцеві державні податкові адміністрації (обласні, районні та міськрайонні), а 30 жовтня 1996 р. був прийнятий Указ «Питання державних податкових адміністрацій» [52], який урегулював повноваження та напрями діяльності вказаних органів. З цього часу податкова служба не підпорядковується Міністерству фінансів, вона є центральним органом виконавчої влади України.

У 2001 році для втілення в життя бюджетної реформи було прийнято Бюджетний кодекс України [53], який мав удосконалити взаємовідносини між державним бюджетом і обласними бюджетами, бюджетами АРК і міст Києва та Севастополя та змінити характер міжбюджетних відносин на рівні місцевого самоврядування. Бюджетним кодексом розмежовувалися й уточнювалися повноваження органів державної влади та місцевого самоврядування - учасників бюджетного процесу.

Так бюджетна реформа оптимізує функціонування бюджетної системи, зокрема й фінансової системи взагалі. І справді, у перші роки її запровадження бюджетна система вдосконалилася – місцеві бюджети відчували взаємозв'язок із державним, почали діяти як єдине ціле, але так тривало не довго: у 2003 році було впроваджено податок на доходи фізичних осіб із неймовірно високою ставкою – 28 %. Подальшим кроком у руйнуванні здобутків бюджетної реформи став процес надання місцевим бюджетам субвенцій, що надходили спочатку до обласного бюджету, який і вирішував, яким чином в подальшому розподілити отримані грошові кошти між містами. Вже в 2005 році система знову повернулася до централізованого управління. У 2010 році було розроблено, а вже у 2011 р. впроваджено в дію новий Бюджетний кодекс [54].

На відміну від свого попередника даний кодифікований акт установлює середньострокове планування, тобто складання прогнозу державного та

місцевих бюджетів на два наступні за плановим бюджетні періоди. Також, відповідно до нього, удосконалено процес управління борговою політикою, посилено контроль за цільовим використанням фінансових ресурсів бюджетів усіх рівнів, уточнено дефініції бюджетного законодавства.

Діяльність Міністерства фінансів України, як одного із суб'єктів управління фінансовою системою, координується однойменним положенням від 2014 р. Відповідно до якого, Міністерство є центральним органом у системі органів виконавчої влади. Його метою є забезпечення формування та реалізації державної фінансової політики [55].

Необхідно зазначити також, що з 01. 01. 2018 чинності набирає ряд нормативно-правових актів, що, зокрема, стосуються й фінансової системи. Закон «Про Державний бюджет України на 2018 р.» установлює новий рівень мінімальної заробітної плати та плати в погодинному розмірі. Набуває чинності Закон «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 р.». Таким чином, становлення національної фінансової системи відбувається й на даний час, зважаючи на реформи чинного законодавства.

Аналізуючи дані положення, слід відмітити, що процес формування та розвитку фінансової системи незалежної України є тривалим та непростим, він продовжується і сьогодні. На початку свого існування Україна при створенні власного фінансового механізму держави мала подолати проблеми колишньої Української РСР як автономної частини Радянського Союзу та розробити власну стратегію самостійного розвитку, то на наступних етапах вона зобов'язана встигати адаптуватися до змін світових економічних процесів, щоб не відставати від високо розвинутих країн світу та стати конкурентоспроможним учасником міжнародних відносин.

Ураховуючи вищезазначене, робимо висновок про те, що етапи розвитку та становлення фінансової системи України необхідно розглядати наступним чином:

I етап – зародження фінансової системи. Тут виділяємо наступні підетапи:

- фінансова система давньоукраїнської держави;
- фінансова система періоду феодальної роздробленості;
- фінансова система Української козацької держави.

II етап – перебування українських земель під царською окупацією.

III етап – еволюція фінансів в контексті відродження української державності.

IV етап – становлення фінансової системи в межах СРСР.

V етап – новітня доба фінансової системи.

Загалом, запропонована нами періодизація охоплює певні історичні проміжки часу. Так вона надає уявлення про процес становлення та розвитку фінансової системи в межах певного історичного відрізка з визначенням певних особливостей. Але дана періодизація не є універсальною та може варіюватися залежно від періодизації історії держави і права України.

1.2. Теоретико-методологічні основи функціонування фінансової системи як правової категорії

Категорія «фінансова система» є найбільш широкою категорією фінансового права. В свою чергу, у чинному законодавстві України не надано їй визначення. Саме тому, на сучасному етапі розвитку наукової думки існує низка теоретичних підходів щодо трактування категорії «фінансова система». Це зумовлено також і тим фактом, що дане поняття є динамічним та багатограним, оскільки зміст даної дефініції постійно змінювався у зв'язку зі зміною суспільного ладу життя та розвитком науки. Категорія «фінансова система» вживається у джерелах з різними значеннями та може нести іноді суперечливе змістовне наповнення, а тому, актуалізується питання щодо дослідження та вивчення сутності категорії «фінансова система», зважаючи на те, що:

- її закріплення на законодавчому рівні відсутнє;
- існує плуралізм наукових думок щодо її визначення;

- категорія «фінансова система» виступає предметом дослідження таких наук, як: історія, соціологія, економіка, право та ін.

Зважаючи на вищевикладене, для проведення подальших наукових досліджень, необхідно надати чітке визначення та узагальнити теоретичні концепції та підходи щодо поняття «фінансова система», охарактеризувати основні його ознаки.

Загалом, різні погляди науковців щодо трактування поняття фінансової системи, допускають об'єднання, змішування правового та економічного підходів. Так, за О. Сніжко, трактування поняття «фінансова система» не є однозначним навіть у межах однієї наукової школи [56, с. 100].

Для об'єктивного розуміння категорії «фінансова система», доцільно окремо визначити сутність категорій, які є її складовими, а саме – «фінанси» та «система». Це зумовлено тим, що дані поняття є основою для розуміння сутності категорії «фінансова система» в цілому, а для визначення загального необхідно, у першу чергу, визначити окреме. В свою чергу, поняття «фінанси» є важливою теоретичною основою функціонування фінансової системи будь-якої держави.

Початкове значення «система» має безліч трактувань. Так, даний термін має давню етимологію та походить із Стародавньої Греції, у часи існування якої означав – ціле, у рамках якого гармонійно та взаємопов'язано розташовані окремі частини цього цілого [57, с. 64]. «Система» є багатогранною категорією, що зумовлено існуванням низки її визначень, які якомога точніше відображають зміст та основні ознаки даної дефініції. Як наголошує Т. В. Тарнавська, семантика загального визначення поняття «система» пов'язана з термінами «ціле», «єдність», «елемент», «зв'язок», «структура». Проте значна кількість трактувань даного поняття пояснюється, у першу чергу, тим, у якому контексті, з якою метою та в якій галузі знань воно використовується [58].

Аналізуючи визначення, які надаються у словниках, виокремлюємо Великий тлумачний словник сучасної української мови, який містить декілька визначень даної категорії. Найбільш слушними ми вважаємо наступні: «система – 1) порядок, зумовлений правильним розташуванням і взаємним

зв'язком частин чого-небудь; ... 4) сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об'єднаних за спільною ознакою, призначенням; ... 6) будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціональних частин» [59].

«Систему» необхідно розглядати також і відповідно до системного підходу із позицій переходу від часткового до загального. Зважаючи на даний підхід, вона синтезується або ж конструюється шляхом злиття її елементів, що розробляються окремо. Таким чином, системний метод має за основу розгляд системи в цілому як певного інтегрованого цілого [60].

Згідно з думкою А. Шияна, під системою необхідно розуміти сукупність деяких цілком конкретних одиниць – елементів, які перебувають у певних відношеннях і зв'язках між собою, завдяки чому вони становлять певну неподільність, унітарність, цілісність [61]. У свою чергу, необхідно акцентувати увагу на тому, що система є багаторівневою конструкцією із взаємодіючих елементів, об'єднаних у підсистеми декількох рівнів для досягнення єдиної цілі функціонування, тобто для досягнення цільової функції [62, с. 14].

Щодо визначення «системи» у зарубіжній літературі, то американський словник Merriam-Webster's Collegiate Dictionary трактує дану дефініцію наступним чином: «система – це 1) постійно взаємодіючі або взаємозалежні елементи групи, які формують єдине ціле; 2) організаційно впорядкована сукупність доктрин, ідей чи поглядів, які зазвичай обґрунтовують механізм функціонування системного цілого» [63].

Зарубіжні дослідники А. Холл та Р. Фейджин визначають «систему» як «безліч предметів разом зі зв'язками між предметами і між їхніми ознаками» [64].

Протилежність та суперечливість значень поняття «система», у першу чергу, слід пояснити тим, що воно досліджувалося та розроблялося, ураховуючи різне змістовне навантаження та контекст відповідно до наукових шкіл. На даний час поняття «система» є одним із ключових філософсько-методологічних та спеціально-наукових понять. Зважаючи на викладене та проаналізувавши різні

визначення представників наукової спільноти, вважаємо правильним зауваження В. М. Садовського та Е. Г. Юдіна: застосування терміна «система» різними авторами значно різняться один від одного – і не лише за приписаними їм значеннями, а найголовніше – за змістовним та формальним принципами. Тобто при використанні даного терміну, дуже часто виходять із надзвичайно широкого розуміння зміни характеру досліджуваних об'єктів. Кожен дослідник спирається на своє розуміння поняття «система», а тому існує безліч його тлумачень [65]. Таким чином, головною ознакою системи є взаємозалежність та взаємодієвість її складових елементів, які утворюють певні підсистеми.

За Т. С. Ганзицькою, у царині економічних та фінансово-правових знань поняття «система» тісно взаємопов'язується із категорією «фінанси». Це зумовлено, у першу чергу, тим, що фінанси становлять цілісну, однорідну систему, у зв'язку із чим – їм притаманна ознака системності [66, с. 49].

С. Л. Лондар під системою пропонує розуміти організовану сукупність, утворену із скінченного числа взаємопов'язаних елементів, які внаслідок взаємодії дають більший ефект впливу, ніж сума впливів кожного з окремих елементів [67, с. 39.].

Проаналізувавши та узагальнивши різні визначення дефініції «система», доходимо висновку, що система є впорядкованим комплексом відносно самостійних складових частин, її елементів, взаємопов'язаних між собою, які мають однорідні ознаки та єдину мету й утворюють так звані підсистеми. Головними ознаками, що притаманні кожній системі, є:

- цілісність – ємерджентність;
- інтегративність;
- наявність певної взаємозалежності, взаємозв'язку між її складовими елементами;
- упорядкованість розташування її складових частин, тобто ієрархічність.

Так, категорія «система» є достатньо складною для її визначення та розуміння сутності. Із вищенаведених трактувань даної дефініції, можна зробити

висновок про те, що переважна більшість науковців застосовує термін «система» при визначенні сутності й дослідженні фінансової системи, однак посилання на системний характер останньої часто є формальним.

За О. Сніжко, запропоновані визначення не містять ознак системності, а трактування фінансової системи не відповідає, у першу чергу, системним принципам. Таким чином, головною методологічною проблемою є те, що сама концепція системи сприймається як певна теоретична конструкція, а внаслідок такого підходу – під системою розуміють будь-яку сукупність елементів, які пов'язані між собою за довільною ознакою [56, с. 115.].

На думку Б. І. Пшик, головними параметрами, які є характерними для будь-якої системи, виступають елементи (ланки) такої системи та взаємозв'язки між ними, тобто структура певної системи: головна функція; функції окремих елементів системи; зовнішні взаємозв'язки системи тощо [68, с. 30].

Наступною складовою категорії «фінансова система» є категорія «фінанси», яка становить важливу теоретичну основу та методологічну позицію для з'ясування сутності категорії «фінансова система». Так, для даної категорії «фінанси» характерним є також відсутність узагальненого розуміння та існування різних підходів до визначення її сутності. А як результат – складність категорії «фінанси» впливає на неоднозначність визначення категорії «фінансова система». Як і остання, фінанси становлять собою історично обумовлену категорію. Це пов'язано, перш за все, із тим, що фінанси з'явилися одночасно із виникненням держави та із процесом розшарування суспільства на класи. Загалом, до початку XVIII ст. під «фінансами» розуміли державні публічні господарства будь-якого державного утворення нижчого рівня, наприклад: земство, міська община тощо.

Загалом, як зазначає Б. М. Сабанті, на сьогоднішній день важко назвати автора, який ввів в обіг та почав використовувати термін «фінанси». Більшість наукової спільноти приписує та залишає авторство даного терміну за французьким ученим Ж. Боденом. У 1577 р. була видана його наукова робота «Шість книг про республіку», у якій під «фінансами» слід розуміти «сукупність

коштів, необхідних для задоволення потреб держави та різних суспільних груп [69, с. 48].

Термін «фінанси» входить в оборот у 1802 році у зв'язку із створенням Міністерства фінансів. Проте, незважаючи на це, до 1835 року (коли в російських університетах почали вивчати курс фінансового права) «фінанси» як самостійна наука, не виділялися, а розглядалися тільки як складова частина політекономії. У свою чергу, у практичній площині використовувався термін «скарбниця», саме тому через один із вищезгаданих термінів пояснювався інший [15, с. 66].

М. Б. Гупаловська у своєму дослідженні категорію «фінанси» розглядала із наступних позицій: за сутністю; за явищем; за змістом та за формою. У відповідності до її дослідження, між сутністю фінансів та їх явищем, як і формою та змістом, простежується тісний взаємозв'язок. У свою ж чергу, зміст і форма фінансів обумовлені безпосередньо їхніми сутністю та явищем. Так, за своєю сутністю дана категорія є економічною, а за явищем – фінанси набувають матеріального вираження в русі розподільної вартості за умови прийняття законодавчих та нормативних актів. Аналізуючи зміст фінансів, необхідно зазначити, що вони відображають кінцеву мету розподільних і перерозподільних процесів – формування й використання фондів грошових коштів. У той час за формою фінанси становлять матеріальне вираження фінансових відносин [70, с. 24].

Учені-правники, які є фахівцями фінансового права також не залишають поза увагою проблематику визначення поняття «фінанси». Так, за А. Поповою, в економічній та юридичній науці «фінанси» можна розглядати у 2 аспектах: економічному (діалектичному) та матеріальному (метафізичному). Діалектичний аспект передбачає розуміння категорії «фінансів» як сукупності відносин, що виникають у зв'язку із розподілом валового внутрішнього продукту та національного доходу в процесі створення, розподілу та використання різних фондів грошових коштів, необхідних державі, місцевому самоврядуванню й суб'єктам господарювання для досягнення поставленої мети, виконання своїх завдань та функцій. У свою чергу, розглядаючи категорію «фінанси» у

метафізичному аспекті, необхідно визначити її як сукупність різних фондів грошових коштів держави, місцевого самоврядування та суб'єктів господарювання [71, с. 60].

Науковці-правники також зазначають, що як правова категорія «фінанси» може розглядатись у вузькому та широкому аспектах. У широкому розумінні вона може бути використана в багатьох галузях права, становлячи собою міжгалузеву або ж загальногалузеву категорію. Як слушно зазначає Л. К. Воронова, такі поняття як «ціна», «вартість», «дохід» та інші – це відносини, що регулюються цивільним, фінансовим, адміністративним, трудовим правом та іншими його галузями. У вузькому ж розумінні поняття «фінанси» використовується виключно в грошових фондах територіальних громад і держави. Саме тому фінанси можна визначити як відносини між людьми з приводу формування, розподілу й використання грошових фондів [72].

В свою чергу, П. Г. Іжевський також пропонує розглядати категорію «фінанси» у широкому та вузькому розумінні. Відповідно до його визначення, фінанси у широкому розумінні, становлять собою систему відносин в суспільстві з приводу утворення та використання грошових фондів у сферах: державних «публічних» фінансів, кредитної системи, галузей відтворювального процесу, вторинного фінансового ринку, міжнародних фінансових відносин. Щодо вузького розуміння, то державні (публічні) фінанси – система грошових відносин з приводу формування та використання фондів, необхідних державі для виконання своїх функцій [73, с. 12].

Українська економічна енциклопедія надає наступне визначення «фінансам». Це сукупність грошових відносин, пов'язаних із формуванням, мобілізацією і розміщенням фінансових ресурсів та з обміном, розподілом і перерозподілом вартості, створеного на основі використання валового внутрішнього продукту, а за певних умов – і національного багатства [2].

У свою чергу, аналізуючи зарубіжну фінансово-правову науку, робимо висновок, що вона трактує фінанси достатньо широко, не обмежуючись конкретними чіткими рамками: де існують товар і гроші, там є і фінанси.

Зокрема, Оксфордський тлумачний словник надає значну кількість трактувань поняття «фінанси». Зокрема, серед них слід виділити наступні:

- це практика поводження з грошима й управління ними;
- капітал, що бере участь у якому-небудь проекті, перш за все, капітал, який необхідно одержати, щоб почати нову справу;
- грошова позика для певної мети, особливо якщо здійснена фінансовою компанією [74].

Щодо категорії «фінанси», Н. І. Хімічева зазначає, що її необхідно розглядати як економічні грошові відносини щодо формування, розподілу та використання фондів грошових коштів держави, її територіальних підрозділів, а також підприємств, установ і організацій, необхідних для забезпечення розширеного відтворення та соціальних потреб, у процесі здійснення яких відбувається розподіл та перерозподіл суспільного продукту та контроль за задоволенням потреб суспільства [75].

Таким чином, розглядаючи фінанси у правовому аспекті, він полягає у наступному: фінанси, маючи грошовий та відповідно економічний зміст, не можуть існувати без держави за межами права.

Відомий французький дослідник П. М. Годме акцентував увагу на тому, що в державі існують 2 підсистеми фінансів:

- публічні фінанси, які складаються із державних та місцевих;
- приватні фінанси, які безпосередньо пов'язані із діяльністю та волевиявленням приватних власників [76, с. 37].

Як уже було зазначено вище, категорія «фінансова система» у сучасному науковому світі розглядається в різних аспектах, зважаючи на концепції її праворозуміння, у зв'язку із чим дана дефініція є доволі багатогранною та багатоаспектною категорією. Загалом, фінансова система становить собою не лише комплекс окремих елементів, а й сукупність взаємопов'язаних, взаємодіючих елементів, які мають однорідні властивості. Зважаючи на те, що дану категорію можна розглядати у багатьох аспектах, вважаємо за доцільне зупинитися на деяких із них. Так, І. В. Попов чітко виокремлює історичний,

правовий, матеріальний, економічний аспекти, за внутрішньою будовою, організаційний і інституційний [77].

А. С. Нестеренко, розглядаючи категорію «фінансова система» щодо її сутності та структури, наголошує на тому, що не можна не звернути увагу на 3 аспекти: економічний, матеріальний та правовий, залежно від яких зміст категорії змінюється. Так у матеріальному аспекті вона становить сукупність складових фінансової системи, що мають форми фондів, які формуються, розподіляються та використовуються щодо публічного інтересу.

Економічний аспект категорії «фінансова система» передбачає її розуміння як сукупності складових у формі фінансових відносин, що розвиваються у зв'язку з функціонуванням фінансової системи.

Із правової точки зору, науковець пропонує розглядати «фінансову систему» як сукупність методів, установлених нормативно-правовими актами, що мають форму нормативних вимог до режиму функціонування фінансової системи (фінансове законодавство, фінансова політика в її правових формах, функції та методи діяльності, що реалізуються конкретними вповноваженими суб'єктами) [78, с. 64-65.].

Досліджуючи економічний підхід до розуміння сутності фінансової системи, до недавнього часу загальноприйнятим вважалось існування двох моделей фінансово-економічної системи: фондової (англо-американської) та банкоцентричної (романо-німецької та євроконтинентальної). У свою чергу, на даному етапі розвитку наукової думки, з урахуванням економічного зростання мусульманської системи права, І. А. Канцір доцільно зауважує щодо виокремлення третьої моделі – ісламської [79, с. 231].

Щодо матеріального змісту фінансової системи, то А. Г. Пишний запропонував її класифікувати за матеріальним змістом відносин на: фінансування, запозичення, страхування та заощадження [80, с. 15].

Аналізуючи значну кількість наукових доробків щодо сутності фінансової системи, робимо висновок про те, що на даному етапі розвитку наукової думки

все ж таки превалюють три концепції праворозуміння фінансової системи, а саме: фондова, інституційна та посуб'єктна.

Спираючись на фондову концепцію, фінансову систему складають: бюджет, позабюджетні фонди, кредитний фонд, страховий фонд, фінансові ресурси суб'єктів господарювання з подальшою диференціацією типів та видів фінансових фондів.

Інституційна концепція виходить із функціональної своєрідності окремих фінансових інститутів, таких як: державні доходи, державні видатки, страхування, державний кредит, банківський кредит, грошовий обіг тощо.

У свою чергу, посуб'єктна концепція ґрунтується на визначенні органу, що здійснює управління фондом або інститутом чи володіє речовим правом певного виду щодо мобілізованих фінансових ресурсів. Тут виділяється бюджет, позабюджетні фонди, фінанси господарюючих суб'єктів, страховий фонд, кредитний фонд, муніципальні фінанси, інвестиційні фонди тощо. Подібний метод систематизації теж не зовсім вдалий, оскільки побудований на ознаках, що мають службовий характер і не пов'язані з природою та суттю фінансових відносин. Покладання функцій на той чи інший орган держави чи зняття такої функції, так само як і надання права ведення діяльності відповідного виду, не може визнаватися об'єктивним критерієм [57, с. 65].

Отже, проаналізувавши ці три концепції, робимо висновок про те, що фондова концепція лише опосередковано окреслює певну сукупність фінансових інституцій, які виступають безпосереднім об'єктом фінансової діяльності. У свою чергу, інституційна концепція не зазначає наявності зв'язку вищезазначених фінансових інституцій.

На відміну від Т. А. Латковської, В. М. Опарін наголошує на тому, що дослідження проблематики фінансової системи необхідно розглядати у двох зрізах: за змістовним наповненням та інституціональною будовою.

Так за змістовним (сутнісним) наповненням, фінансова система становить собою сукупність відокремлених, проте взаємопов'язаних ланок (фінансів суб'єктів підприємницької діяльності, державних (публічних фінансів),

міжнародних фінансів, фінансового та страхового ринку), які відображають особливі форми фінансових взаємовідносин.

За інституціональною будовою, фінансова система є сукупністю фінансових інститутів, які забезпечують її ефективне функціонування, організацію та здійснення фінансової діяльності її суб'єктами [81, с. 7].

Таким чином, проаналізувавши такі підходи, робимо висновок про те, що перший зосереджений на тлумаченні фінансової системи через призму фінансів, а другий підхід, у свою чергу, тлумачить фінансову систему через призму фінансових інститутів.

О. П. Орлюк у своїх наукових доробках пропонує три основні підходи для визначення дефініції поняття «фінансова система»: інституціональний; організаційний та економічний. Так, відповідно до інституціонального підходу, фінансову систему складає сукупність фінансових інститутів, що сприяють утворенню та використанню фондів коштів для здійснення фінансової діяльності держави.

Ураховуючи організаційний підхід, це сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які здійснюють у межах своєї компетенції керівництво фінансовою діяльністю держави та підприємств, установ, організацій, що беруть у ній участь. Щодо економічного підходу, фінансова система – це сукупність державних фінансів (бюджет держави, фонди цільового призначення, державний кредит, фінанси державних підприємств), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси (валютний ринок, фінанси міжнародних організацій, міжнародні фінансові інституції) та фінансовий ринок) [82, с. 15]. У даному випадку ми розуміємо, що незважаючи на те, що поняття фінансової системи є досить багатогранною категорією, дана дефініція є певною сукупністю фінансових інститутів, органів, фінансів.

Окрім вищезгаданих концепцій та підходів до розуміння сутності фінансової системи, Д. О. Білінський виокремлює ще один відносно новий підхід – процедурний. Відповідно до нього, структура фінансової системи виходить із природи предмету фінансового-правового регулювання, що забезпечується, у

першу чергу, процесуальними нормами. Прихильники даного підходу виділяють наступні стадії: формування, розподіл та використання. Зокрема, стадійне структурування фінансової системи країни дозволяє логічно пов'язувати із відповідними фондами і характеризувати фінансову систему, зміст якої включає формування публічних грошових фондів, розподілення коштів, які акумульовані в цих фондах, та витрачання цих коштів [83, с. 58].

Ю. М. Коваленко, проаналізувавши більшість підходів науковців до розуміння сутності фінансової системи, узагальнила їх та запропонувала розглядати фінансову систему у більш вузькому значенні за:

- організаційним (інституційним) наповненням (як сукупність взаємопов'язаних складових елементів, які мають достатньо значні відмінності в організації);

- організаційною ознакою (як сукупність фінансових органів і фінансових інституцій, що забезпечують організацію та здійснення фінансової діяльності різних інституцій);

- прагматичним аспектом (як сукупність фінансових органів і фінансових інституцій, що забезпечують функціонування окремих складових фінансів);

- інституційною ознакою (як мережу фінансових установ, які діють за допомогою різноманітних фінансових операцій, займаються переведенням грошей з одного пункту в інший, а також надають позики та кредити);

- організаційно-інституційною структурою (як сукупність фінансових органів та інституцій, які здійснюють управління грошовими потоками та фондами грошових коштів, банківські та небанківські установи, фондів та валютні біржі, страхові компанії, інвестиційні фонди тощо).

Науковець наголосила, що з метою певної уніфікації всіх підходів щодо структури фінансової системи, необхідно також чітко виокремлювати організаційно-адміністративний аспект, відповідно до якого, фінансова система включає органи управління й контролю. А також організаційно-інституційний підхід із включенням сукупності фінансових інститутів. Останній за

Ю. М. Коваленко, є найпоширенішим та переважає у західних джерелах [84, с. 77-78.].

В. Ф. Роль та В. В. Сергієнко пропонують наступне розуміння фінансової системи: це сукупність і взаємозв'язок урегульованих фінансово-правовими нормами різних груп фінансових правовідносин (фінансових інститутів, ланок фінансів), за допомогою яких держава формує, розподіляє та використовує централізовані і децентралізовані фонди коштів [85, с. 13]. З огляду на зазначене тлумачення дефініції, фінансова система розглядається як певна сукупність правовідносин, які складаються при формуванні, розподілі та використанні відповідних фондів коштів, що в свою чергу не дає в повній мірі окреслити суть такого поняття.

Визначення поняття «фінансова система» наведено також і в Словнику фінансово-правових термінів. Так, відповідно до нього, під фінансовою системою слід розуміти сукупність різних сфер фінансових інститутів, які забезпечують процес утворення й використання коштів відповідних централізованих і децентралізованих грошових фондів з метою здійснення фінансової діяльності держави. У Словнику фінансово-правових термінів дана категорія визначається в інституціональному аспекті. Зокрема, фінансова система – це сукупність органів державної влади та місцевого самоврядування, які шляхом здійснення своїх повноважень реалізують фінансову політику держави [86].

Дещо протилежну думку наводить О. В. Коваленко, яка пропонує фінансову систему розглядати як цілісну складову, охарактеризувати поняттям сфера, під якою розуміють замкнуту поверхню. Сфера характеризується замкнутістю, узаємодією елементів усередині неї, постійною циркуляцією, що і є характерним для фінансової системи [87, с. 13].

За О. Романенко, фінансова система становить собою сукупність відокремлених, але взаємопов'язаних між собою сфер фінансових відносин, що мають особливості в мобілізації та використанні фінансових ресурсів, відповідний апарат управління та правове забезпечення [88]. Багато науковців

підтримує вищезазначений підхід науковця, акцентуючи увагу на тому, що фінансову систему дійсно необхідно розглядати у двох аспектах: за внутрішньою будовою та за організаційною структурою. Так за внутрішньою будовою вона становить собою сукупність сфер і ланок, а за організаційною структурою – сукупність органів та інститутів, які безпосередньо здійснюють фінансову діяльність. На нашу думку, даний підхід є доволі доцільним, оскільки аналіз фінансової системи відбувається одразу за декількома важливими показниками.

З позиції А. С. Нестеренко, фінансова система є сукупністю «фінансових операцій, які проводяться суб'єктами фінансової діяльності з використанням певного фінансово-кредитного механізму» [89, с. 15].

Аналізуючи визначення фінансової системи України в контексті фінансово-правового регулювання, слід зазначити наступне. По-перше, це сукупність фінансово-правових інститутів, кожен із яких сприяє утворенню публічних фондів коштів, перерозподілу та використанню їх ресурсів або безпосередньо виконанню функції фондів грошових коштів; по-друге, сукупність відносин, що супроводжують публічну фінансову діяльність.

Фінансовій системі, як і будь-якій іншій системі, притаманні певні ознаки та особливості, які її характеризують. Зокрема, П. М. Дуравкін пропонує до таких ознак віднести:

- взаємозв'язок фінансової системи з фінансовою діяльністю держави;
- фінансова система становить сукупність елементів, за допомогою яких здійснюється фінансова діяльність держави;
- фінансова система забезпечує здійснення фінансової діяльності держави, тобто здійснення такої діяльності неможливе без наявності фінансової системи;
- структура фінансової системи зумовлена безпосередньо цілями й завданнями фінансової діяльності держави;
- фінансова система виступає системою динамічного, здатного змінювати кількісні та якісні характеристики своїх елементів;

- для фінансової системи притаманні розподіл і використання елементів залежно від стадії фінансової діяльності держави: при мобілізації коштів одні (податкова й кредитна системи), а при розподілі – інші (бюджетна система). У свою чергу, є елементи, які можуть використовуватися на всіх стадіях [90, с. 125].

Аналізуючи підходи, які наведені у зарубіжній літературі щодо категорії «фінансова система», необхідно зазначити, що превалює більш прагматичний підхід. Зокрема, у словнику з економіки надано наступне визначення фінансової системи: це сукупність фінансових інститутів і ринків, що оперують різними фінансовими інструментами, за допомогою яких відбувається передача грошей, кредитування та запозичення грошових коштів [91].

Г. Шинасі, у свою чергу, пропонує розуміти під фінансовою системою, відповідно до інституційного підходу, сукупність засобів - фінансових інститутів і ринків, які є результатом еволюції соціальних замовлень, за допомогою яких здійснюються та впроваджуються фінансові рішення [92].

Ф. Мишкін розглядає у своїх наукових доробках фінансову систему країни в контексті функціонування її основних елементів. Так, на його думку, основним елементом фінансової системи є кредитори, позичальники, фінансові посередники та фінансові ринки [93].

Зокрема американський фінансист Дж. Ван Хорн вважає, що фінансова система становить собою сукупність низки установ і ринків, які надають свої послуги фірмам, громадянам, а також урядам [94, с. 178].

Г. Габбарт, у свою чергу, трактує фінансову систему як мережу «ринків та інститутів, які є посередниками між заощадниками та позичальниками» [95, с. 34]. Отже, у даному аспекті фінансову систему необхідно розглядати в контексті фінансових послуг, а саме – через взаємозв'язок попиту і пропозиції.

Незважаючи на це, як бачимо, єдиного тлумачення поняття фінансової системи через призму інституціональної концепції не існує, а тому західні науковці надають багатоаспектні визначення даної дефініції.

Існують й інші підходи у західній науці. Зокрема П. Роуз і Д. Фрейзер розглядають її досить широко, відносячи до неї мережу фінансових ринків, фінансові інституції, бізнесові структури, фінанси домогосподарств та уряду [96].

С. Гурусамі тлумачать фінансову систему як систему, що спрямована на створення й забезпечення регулярного, гладкого, ефективного економічного зв'язку між вкладниками. Автор також виокремлює характерні ознаки, які притаманні безпосередньо фінансовій системі. Так, до них слід віднести наступні:

- фінансова система забезпечує ідеальний зв'язок між вкладниками та інвесторами, що стимулює як заощадження, так і інвестиції;
- фінансова система сприяє розширенню фінансових ринків через простір і час;
- фінансова система сприяє ефективному розподілу фінансових ресурсів для соціально необхідних та економічно продуктивних цілей;
- фінансова система впливає як на якість, так і темпи економічного розвитку [97, с. 2].

Науковці-правники із Болгарії П. Стайнов та А. Ангелов акцентують увагу на самостійності та специфіці фінансових правовідносин, що виникають у процесі здійснення державою специфічної діяльності у сфері фінансової системи з її особливими завданнями й цілями [98].

Аналізуючи визначення фінансової системи зарубіжних науковців, варто погодитися, що основну увагу в більшості визначень при розкритті змісту даної дефініції зосереджено на фінансових інституціях та фінансах, залишаючи поза увагою вагому роль управлінських структур.

У періодичній літературі фінансова система іноді ототожнюється з фінансовим апаратом. Проте, звертаємо увагу на те, що фінансовий апарат – це лише частина фінансової системи, її інфраструктура, яка здійснює управління системою.

За Т. А. Кобзевою, ми можемо знайти ряд авторських визначень та трактувань дефініції «фінансова система» у доктринальних джерелах. Вона наголошує на тому, що фактична необхідність у використанні доктрини при тлумаченні окремих категорій обумовлює пряме використання доктрини у випадках відсутності нормативного визначення понять та неможливості з'ясувати значення терміну, виходячи із змісту актів законодавства [99].

Виходячи із вищевикладеного, робимо висновок про те, що категорія «фінансова система» на законодавчому рівні не визначена. Саме відсутність її нормативного визначення, зумовлює необхідність аналізу доктринальних джерел для з'ясування сутності та значення категорії «фінансова система». Проаналізувавши різні підходи науковців до вищезазначеної дефініції, робимо висновок, що категорія «фінансова система» є всеохоплюючою та містить у собі головні ознаки, риси та елементи, які безпосередньо є відображенням внутрішньої будови фінансової системи країни на сучасному етапі її розвитку. Достатньо складно сформулювати її визначення, а тим більше, говорити про єдиний підхід та концепцію розуміння її сутності.

У свою чергу, Т. С. Петрова наголошує на тому, що в нормативно-правовому забезпеченні України замість поняття «фінансова система» можна простежити вживання іншої категорії – «фінансовий сектор». Так, головною метою «Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 р.» визначено створення фінансової системи, що здатна забезпечувати сталий економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів у економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно зі стандартами Європейського Союзу [100, с. 138].

Зважаючи на вищевикладене, ми пропонуємо під поняттям фінансової системи розуміти сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність.

Іншим дискусійним питанням у контексті дослідження теоретичних основ пізнання фінансової системи є виокремлення її ланок, складових елементів. Це зумовлено, у першу чергу, плюралізмом підходів до розуміння самої сутності фінансової системи. Так, О. А. Музика-Стефанчук визначає наступні ланки, які входять до складу фінансової системи:

- державні та місцеві централізовані й децентралізовані фінанси (фонди коштів);
- фінанси суб'єктів господарювання [101, с. 14].

Дещо інші ланки фінансової системи виділяє М. П. Кучерявенко. Так, до них він відносить:

- бюджетну систему;
- кредитну систему;
- обов'язкове державне страхування;
- фінанси підприємств [102, с. 10]. Дана позиція є ідентичною до тієї, яку визначає український вчений Л. К. Воронова. Вона також виділяє ці 4 ланки у структурі фінансової системи України [103, с. 10].

Таку позицію науковців також підтримує і Ю. О. Костенко, розподіляючи фінансову систему на:

- бюджетну систему, яка складається із державних та місцевих бюджетів;
- кредитну систему, яка містить державне та банківське кредитування;
- систему обов'язкового державного страхування. Вона зазначає, що вона пов'язана з розподілом і перерозподілом частини сукупного національного продукту та спрямуванням грошових коштів на виплати пенсій і т.д.;
- фінансів підприємств, що становлять основу децентралізованих фондів [104, с. 9-10].

О. М. Бандурка визначив фінансову систему як сукупність взаємопов'язаних фінансових відносин, які складаються в інститути або ж ланки, які необхідні для діяльності держави з організації руху централізованих та децентралізованих фондів коштів між підприємствами, установами та

організаціями незалежно від організаційно-правової форми та напряму діяльності на різних рівнях господарювання – від місцевих до державних. Він зазначив, що фінансова система ділиться на наступні структурні категорії:

1. Державні фінанси:

- державний бюджет України;
- державні позабюджетні фонди;
- державний кредит.

2. Місцеві фонди:

- місцеві бюджети;
- місцеві позабюджетні фонди.

3. Фінанси підприємств, установ та організацій.

4. Інші фінанси:

- відносини щодо формування страхових фондів;
- відносини щодо формування кредитних фондів тощо [105].

А. С. Нестеренко пропонує розглядати фінансову систему за структурною будовою через 3 рівні складових елементів. Так, вона зазначає, що фінансова система безпосередньо складається із сфер, ланок та елементів (інститутів). Серед сфер фінансової системи науковець виокремлює додаткові (міжнародні фінанси та фінансовий ринок), а також базові (публічні фінанси, фінанси суб'єктів господарювання). Щодо ланок фінансової системи, то А. С. Нестеренко влучно зазначила, що вони об'єднують однорідні групи відносин, зокрема публічні фінанси (державні та місцеві), фінанси суб'єктів господарювання, міжнародні фінанси та міжнародний фінансовий ринок. Елементи, або ж інститути фінансової системи, регулюють відносно самостійну сукупність суспільних відносин у відповідній сфері. Так, інститутами фінансової системи необхідно визначати: державні фінанси; місцеві фінанси; фінанси підприємств; фінанси домогосподарств; фінанси міжнародних організацій та міжнародні фінансові інститути [78].

Серед наукової спільноти дискусійним є питання щодо визначення складових елементів, структури фінансової системи. Хоча необхідно зауважити,

що більшість науковців погоджується із тим, що до структури фінансової системи слід відносити наступні елементи: бюджетну та кредитну системи; обов'язкове державне страхування та фінанси підприємств.

Як зазначає більшість учених, базовою категорією та складовим елементом фінансової системи є бюджетна система. На відміну від першої, поняття та принципи останньої закріплені та чітко визначені на законодавчому рівні. Правові основи функціонування бюджетної системи України визначені та регламентуються Конституцією України, а також Бюджетним кодексом України. Відповідно до п. 5 ст. 2 Бюджетного кодексу України, бюджетна система становить сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права [54]. Н. І. Римарська та М. В. Корягін слушно наголосили на тому, що закріплене у Бюджетному кодексі України визначення дефініції «бюджетна система» є науково обґрунтованим, політично виваженим, економічно грамотним, а отже, не потребує додаткового творчого опрацювання [106, с. 9].

У свою чергу, у науковій літературі бюджетну систему розглядали як засновану на економічних відносинах, урегульованих нормами, сукупність всіх видів бюджетів, які існують на території держави [103, с. 127.].

Р. В. Сорока та І. Г. Благун зосереджують також увагу на тому, що бюджетну систему можна розглядати як в горизонтальному, так і вертикальному розрізах. Із правового погляду важливим є саме останній аспект. Це зумовлено тим, що бюджетну систему розглядають за рівнями державної влади та управління, що характеризується взаємопов'язаними поняттями «бюджетний устрій» та «бюджетна система» [106, с. 140]. У свою чергу, С. О. Булгакова визначає бюджетну систему України безпосередньо як складову фінансової системи України, що заснована на економічних відносинах, які врегульовані правовими нормами, сукупність видів бюджетів, які існують на всій території держави [108, с. 22].

Таким чином, проаналізувавши вищенаведені трактування дефініції «бюджетна система», робимо висновок про те, що наукове тлумачення, а також визначення, яке надано на законодавчому рівні, є майже тотожними. Саме тому сутність бюджетної системи відіграє важливу роль у контексті визначення сутності фінансової системи в цілому.

За К. О. Токаревою, для бюджетної системи, як правової категорії, характерними є наступні ознаки: нормативність, чіткість, структурованість та предметна визначеність. Зокрема нормативність, як ознака, знаходить свій прояв у тому, що виключно законами України встановлюються Державний бюджет України та сама бюджетна система.

Чіткість бюджетної системи виражається в тому, що кожна ланка обслуговує розподілення надходжень та видатків різних рівнів. У свою чергу, аналізуючи структурованість як ознаку, необхідно наголосити на її тотожності із складом бюджетної системи. Тобто бюджетна система складається із Державного бюджету та місцевих бюджетів. Предметна визначеність бюджетної системи полягає в тому, що вона обумовлюється специфікою правового регулювання, тобто особливостями тих суспільних відносин, що регулюються нормами бюджетного права [109, с. 1040].

Наступним складовим елементом фінансової системи України, який виділяють науковці, є кредитна система, суть якої більшість із них трактують у двох аспектах. За Н. В. Рогожніковою, кредитну систему можна розглядати за:

- функціональною формою як сукупність кредитних відносин, форм і методів кредитування;
- за інституційною формою як сукупність кредитно-фінансових установ, що акумулюють тимчасово вільні грошові кошти та надають їх у позику.

На нашу думку, існує низка формулювань категорії «кредитна система», але незважаючи на це, усі науковці є одностайними щодо того, що кредитну систему можна розглядати в контексті сукупності форм і методів кредиту, а також в інституціональному. Основними параметрами такої системи є її

елементи; взаємозв'язки між ними; функції окремих елементів системи, а також зовнішні взаємозв'язки кредитної системи [110, с. 170].

Наукова спільнота частіше використовує категорію «кредитна система» саме в інституційному аспекті, зважаючи на те, що він є значно вужчим і з точністю характеризує форму організації кредитних відносин через кредитні установи. Загалом, можна звернутися до визначення, яке надає кредитно-фінансовий словник. Так, відповідно до нього, «кредитна система» – це сукупність кредитних відносин інститутів, які організовують ці відносини [111, с. 116]. А. С. Нестеренко наголосила на тому, що саме кредитна система акумулює тимчасово вільні фінансові ресурси, перерозподіляє їх та вкладає в економіку і споживчий ринок через створені фінансово-кредитні інститути [78, с. 110].

Аналізуючи положення щодо кредитної системи, робимо висновок про те, що дана категорія також не отримала визначення на законодавчому рівні, як і сама «фінансова система». Саме тому, вважаємо за доцільне розглядати «кредитну систему» в двох аспектах: інституційному та функціональному.

У свою чергу, обов'язкове державне страхування виступає у формі соціального страхування, що регулюється спеціальним законодавством України, Основами законодавства України про обов'язкове державне страхування та іншими нормативно-правовими актами, які деталізують і роз'яснюють положення Основ. Обов'язкове державне страхування можна визначити як систему прав, обов'язків і гарантій, які передбачають надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян на випадок хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них умов, через старість та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, які формуються шляхом виплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел [112].

Як складова частина фінансової системи, категорія «фінанси підприємств» займає визначальне місце в структурі фінансових відносин суспільства.

«Фінанси підприємства» в більшості випадків розглядають як економічну категорію. Зокрема, за В. Ф. Зянько, вони становлять собою систему економічних відносин підприємств з державними та комерційними структурами й власними працівниками з приводу формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємства [113]. У свою чергу, Г. М. Азаренкова зазначає, що фінанси підприємств необхідно розглядати як відносно самостійну сферу державних фінансів, яка охоплює широке коло грошових відносин, пов'язаних із формуванням і використанням капіталу, доходів, грошових фондів у процесі їх кругообігу [114].

Отже, із вищезазначеного вбачається, що елементи фінансової системи об'єднує те, що вони переслідують єдину мету – стабілізацію фінансової системи на рівні нормативного правового регулювання; кожна ланка правозастосування фінансової системи відіграє роль правового засобу її стабілізації.

Таким чином, на підставі вищевикладених міркувань, приходимо до наступних висновків. Устрій фінансової системи країни із її структурними елементами необхідно розглядати із врахуванням наступних чинників: форма правління країни; форма державного устрою; політичний режим; тип економіки та національні традиції. Саме вони мають суттєвий вплив на те, як буде побудована фінансова система країни.

Поняття «фінансова система» складається із двох складових категорій: «фінанси» і «система» та є багатограним і багатоаспектним. Їй притаманні наступні ознаки: ємерджентність, інтегративність, наявність певної взаємозалежності між її складовими елементами та ієрархічність, тобто упорядкованість розташування її складових частин. На сучасному етапі розвитку наукової думки концепції, що відображені у доробках науковців, достатньо різноманітні, мають неоднакову методологічну основу. Проте такий плюралізм наукових підходів щодо змісту фінансової системи, на нашу думку, можна звести до трьох концепцій праворозуміння фінансової системи: фондової, інституційної та посуб'єктної.

Узагальнивши вищевикладене, робимо висновок про те, що для розуміння сутності категорії «фінансова система», необхідно увагу зосереджувати на 3 концепціях, зокрема фондovій, інституційній та посуб'єктній. Відповідно до суб'єктної концепції, фінансову систему слід розуміти як сукупність її суб'єктів (органів управління та інститутів). У свою чергу, фондova концепція розглядає фінансову систему через виокремлення певних об'єктів фінансової діяльності. Остання ж, інституційна концепція трактує фінансову систему з урахуванням функціональної своєрідності її окремих фінансових інститутів. Якщо ми розглядаємо підходи до розуміння фінансової системи, то акцент безпосередньо робиться на: матеріальному, економічному та правовому підходах.

В свою чергу, ми пропонуємо розуміти під фінансовою системою сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність.

Проаналізувавши позиції науковців щодо виокремлення складових елементів фінансової системи, найбільш логічним вважаємо виділення таких складових як: бюджетна система, кредитна система, фінанси підприємств, а також обов'язкове державне страхування. Саме чітке визначення самої категорії «фінансова система», а також її складових призведе до однозначності її трактування.

1.3. Принципи та функції фінансової системи

Фінансова система держави є єдиним системним утворенням, що характеризується цілісністю складових її сфер і ланок, їх взаємозалежністю і взаємообумовленістю комплексу фінансових інститутів і відповідних їм правовідносин, уповноваженого суб'єкта, процедур здійснення фінансової діяльності, функціонування якого регулюється нормами права, що встановлюють юридичні засоби формування, розподілу та організації

використання публічних грошових фондів [88, с. 74]. Виходячи із даного положення, фінансова система є певною сукупністю фінансових підсистем, елементів та компонентів, які, у свою чергу, утворюють нову інтегративну цілісність.

Аналізуючи процес функціонування будь-якої юридичної системи, приходимо до того, що вона базується на сукупності певних основоположних засад, тобто принципів, які відіграють панівну роль усередині такої системи. Загалом, чіткого визначення і трактування дефініції принципів фінансової системи немає, а також не визначено їх перелік та не надано класифікацію. Це призводить до зниження результативності функціонування фінансової системи в цілому та її складових елементів зокрема. Перед тим, як визначити категорію «принципи фінансової системи» та класифікувати їх, вважаємо за необхідне надати визначення дефініції «принципів» в цілому. Загалом, у словнику іншомовних слів [115] зазначено, що даний термін походить від латинського слова, що означає начало, основа. Саме відповідно до нього, принцип – це те, що лежить в основі певної теорії науки, внутрішнє переконання людини, основне правило поведінки.

Так у філософії під даною категорією розуміють центральне поняття, певну основу системи, що представляє узагальнення й поширення будь-якого положення на всі явища тієї області, з якої даний принцип абстрагований. Будь-який предмет має свою ідею, а тому – свій принцип, будь-яке явище відповідає певній ідеї [116, с. 48].

Юридична енциклопедія надає наступне визначення категорії «принцип» – це основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю й відображають суттєві положення теорії, учення, науки, системи внутрішнього й міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо) [117, с. 110].

Л. В. Лисяк та Т. О. Дулік визначили категорію «принцип» як основне, вихідне положення, установка для якої-небудь теорії, учення, науки або керівне положення, основне правило діяльності [118, с. 75].

Аналізуючи дані визначення, робимо висновок, що під принципами необхідно розуміти певні ключові положення, які визначають механізм організації та функціонування відповідного явища чи процесу.

Фінансова система в цілому та фінансова політика держави повинні ґрунтуватися з урахуванням визначених суспільним баченням вимог, якими безпосередньо є принципи фінансової системи. Саме тому при побудові фінансової системи України важливою передумовою є дотримання практичного вирішення багатьох проблем, які постають перед сучасним суспільством.

У свою чергу, розглядаючи безпосередньо «принципи фінансової системи», необхідно звернути увагу на визначення А. С. Нестеренко, яка під ними пропонує розуміти сукупність суспільно визначених настанов, фундаментальні орієнтири, дотримуючись яких можливо формувати й розвивати фінансову систему держави, у тому числі її складові [78].

Т. А. Кобзева під принципами фінансової системи пропонує розуміти сукупність основоположних засад, керівних ідей, які покладені в основу побудови, функціонування та розвитку фінансової системи [119, с. 61]. Аналізуючи вищезазначені твердження, робимо висновок про те, що для фінансової системи притаманним має бути наявність «системного» характеру, що впливає із самої дефініції та має ґрунтуватися на певних принципах, які визначають вихідні засади побудови та функціонування фінансової системи.

Ураховуючи складність категорії «фінансова система» та існування плюралізму наукових думок щодо її трактування, існують також і різні погляди науковців щодо групування, класифікації та визначення чіткого переліку принципів фінансової системи.

Зокрема, за Т. А. Кобзевою, якщо розглядати фінансову систему України в контексті державного устрою, як унітарної держави, важливо зосередити свою увагу на принципах, які будуть розкривати фінансову систему як єдину. Тобто у

даному аспекті фінансова система України представляє неподільну категорію, яка має власну структуру, а також основні напрямки діяльності, які направлені безпосередньо на реалізацію державної політики щодо акумулювання, розподілу та використання коштів грошових фондів [119, с. 60].

Аналізуючи погляди науковців щодо принципів фінансової системи України, ми погоджуємося із наступним : для їх розгляду необхідно також проаналізувати групи керівних засад фінансової системи, зокрема :

- принципи «системи» у загальному розумінні;
- принципи побудови фінансової системи;
- принципи складових елементів фінансової системи;
- принципи, направлені на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи [78].

Таким чином, для того, щоб чітко визначити, що являють собою принципи фінансової системи, надати їх класифікацію, необхідно проаналізувати принципи, які належать до кожної із вищезазначеної категорії.

Аналізуючи першу із зазначених категорій принципів, а саме – загальносистемні принципи, визначаємо, що вони становлять основоположні засади, на яких має ґрунтуватися будь-яка система. Так, до них відносимо наступні принципи :

- ємерджентність, тобто цілісність. Під ємерджентністю, як принципом системи за визначенням Н. В. Геселевої, необхідно розуміти таку властивість системи, яка втілює уявлення про те, що єдине ціле має властивості, які не можуть бути виведені як наслідок із властивостей окремих частин [120, с. 96];

- ієрархічність. Даний принцип передбачає розташування складових елементів від найвищого рівня до найнижчого, тобто певна підпорядкованість елементів;

- інтегративність. Даний принцип відображає ступінь взаємозв'язку окремих елементів системи в процесі досягнення певних єдиних цілей;

- динамічність. Даний принцип можна охарактеризувати як процес зміни певних властивостей фінансової системи, її складових елементів залежно від навколишнього середовища та під його впливом;

- залежність від змін зовнішнього середовища. Даний принцип безпосередньо впливає з попереднього й означає здатність процесів, які відбуваються ззовні системи, впливати на неї.

Наступною категорією принципів фінансової системи є такі, що базуються на основі організації та побудови такої системи. Зокрема В. М. Орел визначає, що в основу побудови фінансової системи України покладено 3 основні принципи:

- територіальність. Відповідно до якого, кожна область має відповідний апарат фінансових і страхових органів;

- функціональне призначення. Даний принцип ґрунтується на тому, що кожна ланка фінансової системи виконує власне завдання. Адміністративно-територіальний принцип. За О. П. Кириленко, даний принцип можна також назвати як адміністративно-територіальний [121, с. 19]. Принцип функціонального призначення ланок фінансової системи знаходить своє відображення у тому, що в кожній з ланок фінансової системи вирішуються свої завдання специфічними для кожної із них методами, існують окремі апарати управління і т.д.;

- єдність фінансової системи. безпосередньо зумовлюється єдиною економічною та політичною основою держави. Саме це обумовлює єдину фінансову політику, що впроваджується державою через центральні фінансові органи [122, с. 144].

Ми погоджуємося із даним переліком принципів побудови фінансової системи, але вважаємо за необхідне виділити ще один. Зокрема, до них пропонуємо відносити також принцип самостійності, що ґрунтується на положенні, відповідно до якого кожна ланка фінансової системи є самостійною та відрізняється від іншої, незважаючи на їх взаємозв'язок.

Наступною групою принципів фінансової системи, які необхідно виділити, є принципи складових елементів фінансової системи. Це зумовлено, у першу чергу, тим, що фінансова система держави є сукупністю взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів – фінансових інститутів. Принципи складових елементів фінансової системи необхідно відокремлювати та характеризувати залежно від того, що ми відносимо до ланок фінансової системи. До них слід ураховувати наступні: бюджетну та кредитну системи, обов'язкове державне страхування та фінанси підприємств. Саме спираючись на дані ланки фінансової системи, необхідно визначати принципи її складових елементів.

Основоположною категорією фінансової системи є бюджетна. Ураховуючи це, важливо визначити саме її принципи для можливості подальшого аналізу та закріплення їх як одних із принципів фінансової системи. Проте, на відміну від фінансової системи, поняття та принципи бюджетної закріплені та чітко визначені на законодавчому рівні. П. 5 ст. 2 Бюджетного кодексу України визначає бюджетну систему як сукупність державного та місцевих бюджетів, побудовану з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульовану нормами права [54]. Відповідно до ст. 7 Бюджетного кодексу України, до принципів бюджетної системи слід віднести наступні: єдності; збалансованості; самостійності; повноти; обґрунтованості; ефективності та результативності; субсидіарності; цільового використання бюджетних коштів; справедливості і неупередженості, а також публічності та прозорості.

Аналізуючи вищевикладені принципи, необхідно акцентувати увагу на позиціях таких науковців, як Л. В. Лисяк, Т. О. Дулік [118, с. 75], а також – Н. І. Римарської та М. В. Корягіна [106, с. 9].

Принцип єдності бюджетної системи України вказує на те, що бюджетна система України характеризується єдиною правовою базою, регулюванням бюджетних відносин. Загалом, принцип єдності бюджетної системи передбачає єдині засади функціонування різних видів бюджетів як елементів єдиної бюджетної системи України, а також – визначає єдину бюджетну класифікацію.

Принцип збалансованості означає, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період. Тобто обсяг видатків, що передбачені бюджетом, має покриватися реальними доходами.

Наступним є принцип самостійності, який передбачає те, що Державний бюджет України та місцеві бюджети представляють самостійні ланки зведеного бюджету. У свою чергу, аналізуючи положення Бюджетного кодексу України, вищезазначені науковці наголошують на тому, що в ньому визначено нові засади самостійності місцевих бюджетів. Зокрема, він визначає право законодавчих органів влади та місцевого самоврядування кожної ланки бюджетної системи самостійно здійснювати бюджетний процес. Принцип повноти бюджетної системи полягає у тому, що до складу доходів державного бюджету мають бути включені всі надходження та витрати бюджетів.

Принцип обґрунтованості визначає, що бюджет держави формується на реалістичних показниках як економічного, так і соціального розвитку держави та розрахунках надходжень до бюджету й витрат. У свою чергу, принцип ефективності та результативності передбачає, що при складанні та виконанні бюджетів учасники процесу мають виходити з необхідності досягнення запланованих цілей при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів [123].

Під принципом субсидіарності, аналізуючи доробки вищезазначених науковців, необхідно розуміти розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами, що має ґрунтуватися на максимально можливому наближенні надання суспільних послуг до їх безпосереднього споживача.

Цільове використання бюджетних коштів означає, що бюджетні кошти мають використовуватися безпосередньо лише для досягнення тих цілей, які визначені бюджетними призначеннями. Даний принцип, на нашу думку, відповідає певною мірою, принципу функціонального призначення кожної ланки

фінансової системи. У даному контексті він розглядається вже на рівні підсистеми, ланки.

Необхідно наголосити на тому, що принцип справедливості та неупередженості також знайшов своє закріплення не лише у Бюджетному кодексі, а й у Конституції України. Відповідно до статті 95 Конституції України, бюджетна система України будується на засадах справедливого й неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами та територіальними громадами [48]. Таким чином, в Україні на законодавчому рівні врегульовано питання щодо рівного доступу усіх громадян до бюджетних послуг та соціальних гарантій.

Принцип публічності та прозорості зобов'язує органи влади оприлюднювати бюджет і хід бюджетного процесу, звіти про виконання державного та місцевих бюджетів у встановлені Бюджетним кодексом строки. Таким чином, даний принцип має на меті інформування та в певній мірі контроль зі сторони громадськості щодо питань, які пов'язані з бюджетом держави в цілому, а також місцевих бюджетів.

Незважаючи на те, що проаналізовані принципи закріплені на законодавчому рівні, В. М. Опарін акцентує увагу на тому, що для функціонування бюджетної системи такі принципи, як збалансованість та єдність бюджетної системи, є непридатними. Він зазначає, що це зумовлено тим, що бюджету притаманна збалансованість, а тому, незбалансованого бюджету не може бути. Щодо принципу єдності, то він може базуватися тільки на жорсткому централізованому керівництві, тому більш ефективною й раціональною є бюджетна система, побудована на засадах автономності кожного бюджету [1, с. 196].

Науково-практичний коментар Бюджетного кодексу України визначає, що основним завданням закріплення принципів бюджетної системи України є створення та побудова такої бюджетної системи, яка за оптимального використання фінансових ресурсів держави відображає державний устрій України в поєднанні із самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи

відображають вимоги, які висуваються до організації та устрою бюджетної системи [123].

Загалом, проаналізувавши принципи бюджетної системи України як складової фінансової системи, необхідно зазначити, що ми умовно можемо класифікувати їх на дві великі групи: принципи, які характерні лише для бюджетної системи, а також принципи, які є загальними для усієї публічної фінансової системи України. Так, до принципів, що є загальними для всієї фінансової системи України, вважаємо за доцільне віднести наступні: принцип справедливості й неупередженості; публічності та прозорості; принцип ефективності та результативності.

Наступною ланкою, яку ми виділили у фінансовій системі, є кредитна система. Аналізуючи кредитну систему, необхідно визначити, що ми розуміємо під даною категорією. Так, за І. В. Шамовою, це сукупність кредитних відносин та інститутів, які організують ці відносини та впроваджують різноманітні форми кредиту й методи кредитування [124]. У свою чергу, П. В. Круш зазначає, що «кредитна система» становить собою сукупність кредитних відносин, їх форм, видів, методів реалізації та кредитно-фінансових інститутів, що діють на ринку позичкових капіталів, здійснюють акумуляцію й використання позичкового капіталу [125].

Загалом, на нашу думку, доцільно буде визначити, що головною ланкою даної системи є банківська система, а також небанківські кредитно-фінансові установи. Проводячи аналіз принципів побудови та організації кредитної системи, необхідно наголосити на тому, що серед наукової спільноти дане питання є малодослідженим. Пропонуємо розглядати принципи побудови кредитної системи України на сучасному етапі її розвитку, що були виділені І. В. Шамовою. Так, до них вона віднесла :

- розподіл функцій центрального та всіх інших банків;
- контроль та регулювання діяльності банків другого рівня з боку центрального;

- відмова від участі центрального банку в конкуренції на грошових ринках усередині держави [124].

На нашу думку, вищезазначені принципи спираються та базуються на тому, що банківська система є основоположною категорією кредитної системи. Саме тому дані базисні положення ґрунтуються на побудові та організації діяльності вищезазначеної системи.

О. В. Козьменко у своєму доробку на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук зазначила, що страхування при здійсненні діяльності ґрунтується на специфічних принципах. Саме вони визначають певні можливості об'єкта бути застрахованим та встановлюють межі відповідальності [126, с. 28]. Н. О. Долгошея [127], а також М. І. Басаков [128] виокремили наступні принципи обов'язкового страхування: обов'язковість; суцільність охоплення; автоматичність; дія страхування незалежно від внесення страхових платежів; безстроковість, а також нормування.

У свою чергу, проаналізувавши положення щодо принципів, на яких має базуватися обов'язкове страхування, необхідно наголосити на тому, що науковці виокремлюють і інші принципи. Зокрема, В. М. Фурман до них відносить наступні: свободи договору; еквівалентності; концентрації коштів у страховому фонді; відплатності страхової послуги; солідарності; обов'язковості; добросовісності; повного відшкодування збитків; рівномірного розподілу ризиків.

На думку автора, даний перелік становить собою загальні принципи здійснення обов'язкового страхування, що створює необхідність виокремлення принципів формування його складових. До таких він пропонує відносити: основні принципи реалізації тарифної політики в страхуванні: еквівалентності страхових відносин страховика і страхувальника; доступності страхових тарифів; стабільності розмірів страхових тарифів; розширення обсягів страхової відповідальності; забезпечення самоокупності і рентабельності страхових операцій [129].

На нашу думку, найбільш доцільним буде виділення наступних принципів обов'язкового страхування як загальних :

- принцип обов'язковості, який передбачає те, що страхування встановлюється законом, у відповідності до якого виникає зобов'язання застрахувати певні об'єкти, а також вносити страхові платежі;
- принцип суцільності охоплення передбачає те, що об'єкти, визначені в законодавстві про страхування, будуть зареєстровані страховими органами;
- принцип автоматичності обов'язкового страхування передбачає безсумнівне, автоматичне поширення обов'язкового страхування на об'єкти, які безпосередньо визначені в законодавстві;
- дія страхування незалежно від внесення страхових платежів. Це може трактуватися наступним чином : якщо страхувальник не сплатив страхових внесків, то вони повинні стягуватися в судовому порядку;
- принцип безстроковості, який передбачає, що воно діє протягом періоду користування страхувальником застрахованим майном;
- принцип нормування.

Питання щодо принципів організації фінансів підприємств було предметом дослідження багатьох представників наукової спільноти, саме тому існує плюралізм думок щодо їх визначення. Пропонуємо розглянути найбільш доцільні з них. Аналізуючи принципи побудови фінансів підприємств, авторський колектив монографії «Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур» влучно зауважив, що такі базисні основи залежать від ряду факторів, зокрема :

- галузі, до якої вони безпосередньо належать;
- форми власності підприємства;
- напрямів діяльності такого підприємства;
- організаційно-правової форми підприємницької діяльності [130].

Зважаючи на вищезазначені чинники, від яких залежать принципи побудови фінансів підприємств, вони визначили наступні :

- демократичний централізм;

- плановість;
- господарський (комерційний) розрахунок;
- самофінансування.

На нашу думку, даний перелік принципів є достатньо вузьким, а тому, необхідно дещо його розширити. Так, більш конкретний та чіткий їх перелік надали Г. О. Партин та А. Г. Загородній, які до переліку принципів із вищезазначених віднесли лише один – плановості. На думку науковців, принципами організації фінансів підприємств є наступні :

- плановості;
- фінансового співвідношення термінів;
- взаємозалежності фінансових показників;
- мінімізації фінансових витрат;
- фінансової стійкості;
- зацікавленості в результатах діяльності підприємства;
- матеріальної відповідальності;
- здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю;
- створення додаткових фінансових резервів [131].

Найбільш слушним визначенням принципів організації фінансів підприємств, на нашу думку, є наступне.

1. Принцип актуальної взаємодії. Дане положення передбачає поєднання наступних позицій :

- концептуальність, яка передбачає, що процес організації має охоплювати всю господарську діяльність, а не окремі її частини;
- процесуальність;
- функціональність, що означає відповідність процесу господарювання конкретному результату;
- орієнтованість. Дана позиція визначає, що суб'єкти господарювання при здійсненні певної діяльності мають враховувати, що було і може бути.

2. Принцип законності, який є загальним. У контексті організації фінансів підприємств дане положення передбачає здійснення у відповідності до чинного діючого законодавства з урахуванням потреб суспільства.

3. Принцип плановості. Із назви даного принципу можемо з впевненістю сказати, що він передбачає, що всі суб'єкти господарювання мають здійснювати будь-яку свою діяльність у відповідності до визначених річних, квартальних та місячних планів проведення контрольних заходів.

4. Принцип самофінансування. За визначенням наукової спільноти він передбачає та визначає рівень спроможності суб'єктів здійснювати певну діяльність за рахунок безпосередньо власних коштів, звідки й назва принципу.

5. Принцип об'єктивності. Дане положення передбачає повне та об'єктивне забезпечення результатів фінансово-господарської діяльності шляхом зіставлення фактичних результатів із законодавчою базою.

6. Принцип безперервності, відповідно до якого організація функціонування фінансів підприємства підлягає безперервному та постійному контролю. Він передбачає постійне спостереження за перебігом виконання планів і завдань, уживання заходів по усуненню виявлених відхилень від регламентованих норм.

7. Принцип планомірності. Він заснований на циклічності перевірок, що забезпечує під час організації функціонування фінансів підприємств, безперебійно-помірне їх проведення.

8. Принцип системності. Він знаходить свій прояв у тому, що всі складові елементи організації фінансів підприємств узаємодіють між собою для досягнення певної єдиної мети.

9. Принцип незалежності. Даний принцип визначає здатність суб'єктів господарювання здійснювати свою діяльність згідно з нормативними актами, при цьому не допускаючи будь-якої силової, матеріальної або моральної дії на себе з боку інших суб'єктів господарювання та органів державної влади.

10. Принцип самостійності. Аналізуючи зміст даного принципу, можемо з впевненістю наголосити, що він полягає в можливості суб'єктів

господарювання самостійно здійснювати діяльність, пов'язану з фінансовими ресурсами підприємства.

11. Принцип ефективності. Дане положення передбачає своєчасне виявлення відхилень, їх причини та винуватців та забезпечення відшкодування нанесених матеріальних збитків [132, с. 24-26].

У свою чергу, Г. М. Азаренкова, Т. М. Журавель та Р. М. Михайленко виділяють наступні принципи організації фінансів підприємств :

- плановості;
- гнучкості;
- мінімізації фінансових витрат;
- раціональності;
- фінансової стійкості;
- зацікавленості в результатах діяльності підприємства;
- матеріальної відповідальності;
- здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю;
- створення достатніх фінансових резервів [133, с. 20-21].

Загалом, розглядаючи принципи організації фінансів підприємств, значна кількість представників наукової спільноти наголошує на необхідності та доцільності виокремлення 3 головних. Зокрема, саморегулювання, самоокупності та самофінансування.

Щодо останньої групи принципів фінансової системи, ми запропонували розглядати групу принципів, направлених на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи. Зважаючи на це, вважаємо за необхідне звернутися до Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року. Дана програма має на меті створення такої моделі фінансової системи, що здатна забезпечувати економічний розвиток за рахунок ефективного перерозподілу фінансових ресурсів у економіці на основі розбудови повноцінного ринкового конкурентоспроможного середовища згідно із стандартами Європейського Союзу. Саме зважаючи на це, в її основу було закладено базові принципи, серед яких виділяємо:

- європейська інтеграція;
- збалансованість економічних інтересів через формування ринкового конкурентоспроможного середовища;
- незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінки ризиків;
- прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасниками фінансового сектору та регуляторами;
- відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектору та регуляторами;
- цілісність фінансової системи, усебічний захист прав кредиторів, споживачів та інвесторів [134].

Не можемо залишити поза увагою позицію Т. А. Кобзевої щодо виокремлення принципів фінансової системи. Науковець наголосила на тому, що, розглядаючи фінансову систему України в контексті унітарності держави, то необхідно виокремлювати та аналізувати ті принципи, які будуть характеризувати та розкривати сутність фінансової системи як єдиної, неподільної категорії. Т. А. Кобзева виділяє наступні принципи фінансової системи :

- єдності;
- збалансованості;
- цільової спрямованості;
- функціонального призначення;
- диверсифікації джерел фінансування та вкладень ресурсів [119, с. 60].

Аналізуючи вищевикладене, робимо висновок, що дефініція «принципи фінансової системи» не знайшла свого закріплення на законодавчому рівні, а також відсутнє чітке їх трактування та не визначено їх перелік. Саме тому виділення основоположних засад функціонування фінансової системи можливе шляхом виділення та аналізу принципів, які згруповані відносно «системи» в загальному розумінні; щодо побудови фінансової системи; складових елементів

фінансової системи та спрямованих на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи.

Ураховуючи вищезазначені принципи, за доцільне вважаємо виокремити основні принципи фінансової системи: цілісності (ємерджентності); ієрархічності; самостійності; функціонального призначення ланок фінансової системи (або ж адміністративно-територіальний принцип); динамічності; стійкості; стабільності; фінансової безпеки держави; публічності та прозорості; справедливості й неупередженості; ефективності та результативності.

Важливу роль у побудові оптимально функціонуючої фінансової системи також відіграють її функції, які, у першу чергу, є віддзеркаленням призначення та самої сутності фінансової системи. Категорія «функція» використовується майже в усіх галузях діяльності, а тому важливості набуває етимологічна природа даної категорії. Академічний тлумачний словник української мови містить визначення «функції» як призначення, роль чого-небудь [134]. У свою чергу, Етимологічний словник української мови визначає її як діяльність, обов'язок, роботу, призначення [136]. Енциклопедичний словник надає наступне її трактування: функція – це роль, яку соціальний інститут або приватний соціальний процес виконує щодо потреб суспільної системи більш високого рівня організації або інтересів складових її класів, соціальних груп та інвалідів [137]. Таким чином, функції фінансової системи становлять собою відображення призначення даної системи, а також конкретизують її сутність та роль у забезпеченні сфер життєдіяльності.

Як слушно зазначає А. С. Нестеренко, для кожної ланки фінансової системи характерними є певні функції, які можуть бути схожими за роллю та призначенням або ж бути абсолютно різними. Незважаючи на це, усі ланки фінансової системи між собою взаємодіють та інтегрують, що відображає ознаку цілісності даної системи [138].

На нашу думку, необхідно чітко відмежовувати функції самої фінансової системи, а також функції управління фінансової системи. Ці дві категорії є різними за своїм змістовним наповненням. Аналізуючи друге поняття, під ним

необхідно розуміти функції тих суб'єктів, які здійснюють управління цією системою, завдяки чому й досягається кінцева мета управління. У свою чергу, як уже було зазначено вище, функції самої фінансової системи слід розглядати в аспекті аналізу функцій основних її ланок. Отже, у першу чергу, необхідно проаналізувати функції вже вищевизначених ланок фінансової системи: бюджетної та кредитної систем, обов'язкового державного страхування, а також фінансів підприємств.

Зважаючи на те, що категорія «фінансова система» є складною та поєднує два основних поняття: «система» та «фінанси», необхідно також проаналізувати функції фінансів, ураховуючи їх основні ознаки та властивості. М. П. Кучерявенко виділив дві основні функції фінансів – розподільчу та контролюючу [139]. Таку ж точку зору підтримує і А. Я. Кузнецова, виділяючи розподільну та контрольну функції фінансів в контексті визначення функцій як прояву сутності будь-якої економічної категорії [140, с. 12].

Визначення цих двох функцій є традиційним для науки. Так, розподільча функція фінансів проявляється в гарантуванні забезпечення державою суб'єктів відносин необхідними грошовими ресурсами. Контролююча функція, в свою чергу, проявляється у контролі з боку держави розмірів, співвідношення та пропорцій розподілу грошових фондів.

За П. Г. Іжевським та О. В. Кошонько, спектр функцій фінансів є значно ширшим, а тому вони пропонують виділяти ще одну – мобілізацію фінансових ресурсів. Вона є достатньо близькою до розподільчої функції та полягає в утворенні грошових фондів для фінансового забезпечення операційної інвестиційної діяльності, а також виконання фінансових зобов'язань [73, с. 23].

Основною ланкою фінансової системи України є бюджетна система. Саме тому актуалізується визначення та характеристика її функцій. Загалом, бюджет реалізується через ті функції, які притаманні фінансам, а тому розподільна й контрольна функції є основними для бюджетної системи. Саме вони детально визначають призначення фінансів, а також є зовнішнім проявом виявлення їх

сутності. О. А. Музика-Стефанчук [141, с. 13] виокремила наступні функції бюджету :

- створення централізованого фонду коштів. У деякій мірі дана функція є тотожною до функції фінансів – мобілізації грошових коштів;
- розподільна;
- використання зібраних коштів відповідно до їх цільового призначення;
- контрольна.

Кредитна система є не менш важливою складовою ланкою фінансової системи. Розглядаючи та аналізуючи функції кредиту, виділяємо три найважливіші серед них, які безпосередньо впливають із його суті. Так, до них відносимо наступні: перерозподіл вартості в процесі відтворення; контроль за цільовим використанням коштів; стимулювання економії витрат.

Наступною складовою ланкою фінансової системи є інститут страхування, основним напрямком діяльності якого є безпосередньо функція страхування. Саме вона виражає його сутність. Страхування виконує ряд важливих функцій. Серед них слід виокремити наступні :

- попереджувальна – превентивні заходи щодо зменшення випадків настання страхової події;
- ощадна – накопичення певних страхових сум;
- контрольна – контроль за використанням коштів страхового фонду;
- інвестиційна;
- відтворювальна.

А. С. Адамов наголосив на тому, що інститут страхування має на меті ідею запобігання, захисту та безпеки, що безпосередньо становить зміст страхування та розкривається в його функціях :

- ризикова, яка проявляється у передачі відповідальності за наслідки ризику;
- створення й використання страхових резервів полягає в накопиченні капіталу, який є достатнім для покриття збитків;

- заощадження коштів передбачає накопичення коштів страхувальника його внесками, а у разі відсутності страхових подій, повернення заощаджуваних коштів страхувальнику;
- превентивна функція має розглядатися як запобігання страхових подій, фінансування заходів задля цього;
- інвестиційна сприяє покращенню стану грошового обігу [142, с. 168].

Підсумовуючи вищезазначене, можемо із впевненістю зазначити, що до основних функцій інституту страхування відносимо: превентивну, або ж попереджувальну функцію; ощадну, або ж функцію заощадження; інвестиційну та контрольну. Саме дані функції визначають роль інституту страхування у фінансовій системі України.

Сутність та призначення фінансів підприємств можна визначити як забезпечення їх виробничої діяльності. М.М. Бердар [143, с. 13] пропонує розглядати дві основні функції фінансів підприємств – розподільчу та контрольну. Розподільча функція, відповідно до роботи науковця, знаходить свій прояв у розподілі отримуваних суб'єктами господарювання виручки та інших доходів за певними напрямками. У свою чергу, суть та призначення контрольної функції простежуються в її назві. Так вона виявляється в контролі за виконанням підприємствами обсягів виробництва й продажу продукції та охоплює всі аспекти діяльності підприємств.

Таким чином, проаналізувавши функції кожної ланки фінансової системи, можемо зробити висновок, що існує певна система загальних функцій, які притаманні кожній із ланок. Ми пропонуємо виокремити серед них наступні функції: контрольну; розподільну; регулюючу, а також відтворювальну.

А. С. Нестеренко [138] наголосила на тому, що для фінансової системи в цілому важливу роль відіграють також і такі функції, як планування (формування цілей і вибір шляхів їх досягнення); організації (вибір підприємствами організаційно-правової форми, бюджетний устрій і т.д.); функція стимулювання (вибір оптимальних засобів і способів, що забезпечують досягнення встановлених цілей) та регулятивна функція.

Зважаючи на той факт, що система функцій фінансової системи є достатньо складною та комплексною, вважаємо за необхідне класифікувати їх наступним чином : основні функції; другорядні функції; забезпечуючі функції та системні функції. До першої групи пропонуємо відносити дві основні функції, які ми виокремили вище при дослідженні кожної із ланок фінансової системи – розподільну та контрольну. Другорядні функції є так званими «додатковими» по відношенню до основних. До них пропонуємо віднести: виробничу, стимулюючу, планування та організації. Забезпечуючі функції проявляються у формуванні грошових фондів, їх безпосередньому використанні, а також контролі. Системні функції фінансової системи за Ю. О. Крохіною [144, с. 32] необхідно розглядати, враховуючи різноманіття елементів фінансової системи.

Саме тому вона пропонує виділяти такі функції, як: динамічність; відкритість; гнучкість і ефективність. Динамічність фінансової системи зумовлена тим, що вона постійно перебуває в процесі розвитку та змін. Відкритість можна охарактеризувати як взаємодію із фінансовими системами інших країн та певними структурами держави. Гнучкість та ефективність зумовлені тим, що фінансова система становить собою багатоелементну, багатоланкову систему, підходи до розуміння якої є достатньо плюралістичними, що ускладнює процес її визначення.

Аналізуючи функції фінансових систем зарубіжних країн, необхідно звернути увагу на позицію науковця Р. Мертона. Він є представником функціонального підходу до розуміння фінансової системи та запропонував визначати основні 5 функцій фінансової системи :

- забезпечення способів переміщення економічних ресурсів у часі, через кордони, із одних галузей економіки до інших;
- забезпечення способів управління ризиком;
- забезпечення способів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі;
- забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та розмежування володіння у різних підприємствах;

- постачання ціною інформацією, що дає змогу координувати децентралізований процес ухвалення рішень у різних галузях економіки [145, с. 27]. На нашу думку, проаналізувавши дані функції, вони характеризують фінансову систему як економічну категорію.

Отже, проаналізувавши нормативно-правову базу, а також погляди науковців щодо принципів та функцій фінансової системи, робимо висновок про те, що ні перша, ні друга категорія не знайшли своє закріплення на законодавчому рівні. Це ускладнює визначення та класифікацію принципів та функцій фінансової системи. Саме тому, існують у правовій науці різні підходи критерії до їх класифікації.

Зокрема, проаналізувавши доробки авторів, які найбільш повно та обґрунтовано аналізували та досліджували питання принципів фінансової системи в цілому, принципів її побудови, принципів складових елементів фінансової системи зокрема, за доцільне вважаємо виокремити основні із них: цілісності (ємерджентності); ієрархічності; самостійності; функціонального призначення ланок фінансової системи (або ж адміністративно-територіальний принцип); динамічності; стійкості; стабільності; фінансової безпеки держави; публічності та прозорості; справедливості й неупередженості; ефективності та результативності.

У свою чергу, функції фінансової системи відображають саму сутність та роль фінансової системи. Система функцій фінансової системи, зважаючи на складність категорії «фінансова система», є комплексною. Тому, вважаємо за необхідне класифікувати їх наступним чином: основні функції; другорядні функції; забезпечуючі та системні функції. У свою чергу, до першої групи пропонуємо відносити дві основні функції – розподільну та контрольну. Другорядні функції є так званими «додатковими» по відношенню до основних. До них пропонуємо віднести: виробничу, стимулюючу, планування та організації. Забезпечуючі функції проявляються у формуванні грошових фондів, їх безпосередньому використанні, а також контролі. Системні функції

фінансової системи необхідно розглядати, враховуючи різноманіття елементів фінансової системи.

Висновки до розділу 1

1. Проаналізувавши історичний процес становлення та розвитку фінансової системи України, ми доходимо висновку, що значний вплив на її еволюцію мали безпосередньо історичні, соціальні та політичні обставини. Загалом, процес довготривалого становлення фінансової системи на території України, на думку більшості науковців розпочався за часів Київської Русі та можна поділити на окремі етапи, серед яких:

- 1) часи Київської Русі (злам XVII-IX – середина XIII ст.);
- 2) поділ України (друга половина XVI – XVII ст.);
- 3) часи гетьманування Б. Хмельницького (1648 – 1657 рр.);
- 4) українські землі наприкінці XVII – у першій половині XVIII ст.;
- 5) українські землі у складі Російської імперії (XIX – початок XX ст.);
- 6) відродження української державності (1917 – 1920 рр.);
- 7) Українська Гетьманська держава (квітень – листопад 1918 р.);
- 8) Українська народна республіка часів Директорії (1918 – 1923 рр.);
- 9) запровадження нової економічної політики у 1921 р.;
- 10) Україна як адміністративно-територіальна складова СРСР (1922 – 1991 рр.);
- 11) проголошення незалежності (1991 р.).

Однак, на нашу думку, періодизація становлення фінансової системи України може бути значно спрощена, у зв'язку із чим пропонуємо наступні періоди:

I етап – зародження фінансової системи з виокремленням таких підетапів :

- фінансова система давньоукраїнської держави;
- фінансова система періоду феодальної роздробленості;
- фінансова система Української козацької держави.

II етап – перебування українських земель під царською окупацією.

III етап – еволюція фінансів у контексті відродження української державності.

IV етап – становлення фінансової системи в межах СРСР.

V етап – новітня доба фінансової системи.

2. Було проаналізовано підходи до визначення категорії «фінансова система» щодо її сутності та структури. Аналіз літератури дає підстави виділяти 3 аспекти: економічний (як сукупність фінансових відносин), матеріальний (як сукупність фондів) та правовий (як сукупність методів, встановлених нормативно-правовими актами, що мають форму нормативних вимог до режиму функціонування фінансової системи).

Щодо концепцій праворозуміння фінансової системи, то основну увагу було зосереджено на фондovій, інституційній та посуб'єктній. Відповідно до фондovої концепції, фінансову систему необхідно розглядати як сукупність бюджету, позабюджетних фондів, кредитного фонду, страхового фонду, фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Інституційна концепція виходить із функціональної своєрідності окремих фінансових інститутів, таких як: державні доходи, державні видатки, страхування, державний кредит, банківський кредит, грошовий обіг тощо. Посуб'єктна концепція ґрунтується на визначенні органу, що здійснює управління фондом або інститутом чи володіє речовим правом певного виду щодо мобілізованих фінансових ресурсів.

Проаналізувавши загальні категорії «система» та «фінанси», які є основоположними дефініції «фінансова система», під останньою запропоновано розуміти сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність.

Зважаючи на те, що фінансова система складається із взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, робимо висновок про те, що її ланками є:

- 1) бюджетна система;
- 2) кредитна система;
- 3) обов'язкове державне страхування;

4) фінанси підприємств.

3. Виходячи зі змісту поняття «принципи фінансової системи», слід виділити наступні основні та первинні положення організації та функціонування фінансової системи в цілому та основних її складових елементів зокрема, що виокремлюються у відповідні блоки, до яких пропонується відносити:

1) загальносистемні принципи у загальному розумінні (ємерджентність; ієрархічність; інтегративність; динамічність; залежність від зовнішнього середовища);

2) принципи побудови фінансової системи (територіальність; функціональне призначення; єдність);

3) принципи складових елементів фінансової системи (принципи, які притаманні лише для окремої ланки фінансової системи та принципи, які є загальними для усієї фінансової системи);

4) принципи, спрямовані на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи (європейська інтеграція; збалансованість економічних інтересів через формування ринкового конкурентоспроможного середовища; незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінки ризиків; прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасниками фінансового сектору та регуляторами; відповідальність та довіра між учасниками фінансового сектору та регуляторами; цілісність фінансової системи, всебічний захист прав кредиторів, споживачів та інвесторів).

Запропоновано серед принципів побудови фінансової системи виокремити принцип самостійності. Він базується на тому, що, незважаючи на взаємозв'язок ланок фінансової системи, кожна із них є самостійною.

Проаналізувавши дані положення, ми виокремлюємо наступні принципи фінансової системи: 1) ємерджентності (цілісності); 2) ієрархічності; 3) самостійності; 4) функціонального призначення ланок фінансової системи (адміністративно-територіальний принцип); 5) динамічності; 6) стійкості; 7) стабільності; 8) фінансової безпеки держави; 9) публічності та прозорості; 10) справедливості й неупередженості; 11) ефективності та результативності.

Дослідивши категорію «функції» в цілому, а також «функції фінансової системи» зокрема, ми пропонуємо розподілити виокремити наступні функції фінансової системи: 1) основні (розподільна та контрольна); 2) другорядні (виробнича; стимулююча; планування та організації); 3) забезпечуючі (формування грошових фондів; їх використання та контроль); 4) системні (динамічність; відкритість; гнучкість і ефективність).

Проаналізувавши функції фінансових систем зарубіжних країн, ми із впевненістю зробили висновок про те, що вони характеризують фінансову систему як економічну категорію. До них науковці відносять: забезпечення способів переміщення економічних ресурсів у часі, через кордони, із одних галузей економіки до інших; забезпечення способів управління ризиком; забезпечення способів клірингу та здійснення розрахунків, що сприяють торгівлі; забезпечення механізму об'єднання фінансових ресурсів та розмежування володіння у різних підприємствах; постачання ціновою інформацією, що дає змогу координувати децентралізований процес ухвалення рішень у різних галузях економіки.

РОЗДІЛ 2.

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

2.1. Система суб'єктів управління фінансовою системою України та особливості їх адміністративно-правового статусу

Створення оптимальної системи суб'єктів управління фінансовою системою є важливим кроком та відповіддю на ті виклики, які постають у контексті проведення реформ фінансової сфери. Фінансова система, як і будь-яка інша система, ґрунтується на взаємовідносинах між двома головними елементами – об'єктами та суб'єктами. У даному випадку в якості об'єктів виступають фінансові правовідносини. В. М. Опарін дещо конкретизує та уточнює дане положення, зазначаючи, що управління фінансами, як і будь-якою іншою системою, включає дві основні складові: органи управління та форми й методи управлінської діяльності. Основним завданням органів управління фінансовою системою він визначає як забезпечення злагодженості у функціонуванні окремих сфер і ланок фінансових відносин. Це досягається чітким розмежуванням функцій і повноважень між фінансовими органами та інституціями [146].

Саме тому актуалізується проведення дослідження щодо визначення ролі суб'єктів фінансової системи України. Визначаючи та аналізуючи систему суб'єктів фінансової системи, у першу чергу, необхідно проаналізувати більш ширшу категорію – «суб'єкт». Відповідно до визначення, яке надає Великий тлумачний словник сучасної української мови, під суб'єктом у широкому розумінні необхідно розуміти особу, групу осіб, організацію, яким належить активна роль у певному процесі, акті; особу або організацію як носія певних прав та обов'язків [59, с. 1211]. Т. О. Мацелик визначає суб'єкта як носія діяльнісної здібності, з яким пов'язані її пускові та регулятивні механізми [147, с. 11].

Необхідно погодитися із думкою більшості науковців, які наголошують на тому, що слід чітко відмежовувати поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт

правовідносин». Хоча в юридичній літературі немає визначеної різниці між вищезазначеними поняттями. Зокрема Л. А. Куріньовська, аналізуючи положення щодо даних дефініцій, наголосила на тому, що суб'єктом права є той, хто має потенційну можливість бути учасником певних правовідносин, тоді як суб'єкт правовідносин є реальним учасником правових відносин [148]. Саме тому, аналізуючи суб'єктів управління фінансовою системою України, ми акцентуємо свою увагу на положенні щодо суб'єктів правовідносин, тобто реальних учасників таких відносин.

За Ю. М. Козловим, під суб'єктом управління, однією із провідних функцій якого є контроль, необхідно розуміти учасника процесу управління, який за своїм функціональним призначенням покликаний практично здійснювати цілеспрямований упорядковувачий вплив на відповідний об'єкт або ж об'єкти [149].

В. М. Опарін виділяє два основні складові елементи в системі управління фінансовою системою, як і будь-якою іншою системою – органи управління, а також форми і методи діяльності. Аналізуючи діяльність органів управління, він наголосив, що їх головним завданням є забезпечення злагодженості у функціонуванні окремих сфер і ланок фінансових відносин. Це досягається чітким розмежуванням функцій і повноважень між фінансовими органами та інституціями [146].

На нашу думку, суб'єкти управління фінансовою системою представляють собою індивідуальні або колективні суб'єкти, які у відповідності до діючого законодавства, наділені певними правами та обов'язками у сфері забезпечення злагодженості у функціонуванні безпосередньо сфер та ланок фінансової системи, а також здійсненням контролю в зазначеній сфері. Саме тому чіткий розподіл функцій та повноважень між суб'єктами управління фінансовою системою України призведе до створення якісно нової та оптимально функціонуючої фінансової системи.

Питання щодо класифікації суб'єктів управління фінансовою системою є дискусійним та викликає існування різноманіття наукових думок. Процес поділу

суб'єктів на певні групи відбувається за різними критеріями, зокрема: за спеціальними, властивими їм ознаками. На нашу думку, це зумовлено, у першу чергу, плюралізмом самої категорії «фінансова система» та визначенням.

У загальному розумінні фінансової системи держави прийнято виділяти систему органів управління фінансами окремих рівнів. За Н. Кравчук, такий підхід є дещо звуженим, оскільки відповідно до нього фінансова система частіше за все ототожнюється із фінансовим апаратом, який є лише її складовою частиною. Саме тому необхідно чітко розрізнити категорії «фінансова система» та «фінансовий апарат» із семантичної точки зору, оскільки вони не є тотожними та несуть різне змістовне навантаження [150].

У свою чергу, В. Г. Баранова, І. С. Волохова та В. П. Хомутенко зазначають, що фінансовий апарат є сукупністю усіх організаційних структур, які здійснюють управління фінансами. Саме він забезпечує злагодженість функціонування складових ланок фінансової системи, зважаючи на чіткий розподіл та розмежування функцій і повноважень між ними [28].

Так А. С. Нестеренко класифікує суб'єкти управління фінансовою системою наступним чином :

- на чолі фінансової системи як координуючий центр виступає КМУ;
- на першому рівні функціонують Міністерство фінансів, Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство закордонних справ;
- на другому рівні – спеціалізовані органи виконавчої влади;
- на третьому рівні – підприємства, організації, інституції [151, с. 55].

Дещо іншою є класифікація суб'єктів управління, запропонована Т. А. Кобзевою. Вона пропонує диференціювати суб'єкти управління фінансовою системою наступним чином :

- 1) вищі органи державної влади (ВРУ, Президент України, КМУ);
- 2) центральні органи виконавчої влади:
 - для яких діяльність з управління фінансовою системою не є профільною;
 - для яких діяльність із управління фінансовою системою є основною [152].

У свою чергу, Г. Г. Кірейцев, М. М. Александрова та С. О. Маслова запропонували згрупувати органи управління в чотири блоки з урахуванням того, якими ланками фінансової системи вони здійснюють процес управління, тобто мають першочерговий вплив. Так, до першого блоку органів управління та фінансових інститутів вони пропонують відносити (з урахуванням реорганізаційних змін, що відбулися) :

- Міністерство фінансів України;
- Державна казначейська служба України;
- Державна аудиторська служба України;
- Державна фіскальна служба України.

До другого блоку даних органів автори віднесли так звані контрольні-регулюючі органи:

- Рахункову палату України;
- Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку;
- Аудиторську палату України.

Третій блок представляє собою органи управління цільовими фондами. До них, зокрема, віднесли :

- Пенсійний фонд;
- Фонд соціального страхування.

Четвертий блок становить собою фінансові інститути, які здійснюють свої повноваження на фондовому ринку:

- Національний банк України;
- комерційні банки;
- фінансові посередники;
- фондова біржа;
- міжбанківська валютна біржа [153].

Проаналізувавши дані підходи, вважаємо, що кожен із них містить певні недоліки зокрема, деякі із них не розглядають у системі суб'єктів фінансової системи контрольні та регулюючі органи; деякі науковці відносять фінансові

інститути, які недоцільно відносити до суб'єктів. Тому ми пропонуємо наступну систему суб'єктів управління фінансовою системою:

1. Вищі органи державної влади:
 - 1.1. Верховна Рада України (включаючи комітети);
 - 1.2. Президент України;
 - 1.3. Кабінет Міністрів України;
2. Центральні органи виконавчої влади:
 - 2.1. Органи, для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю (Міністерства, агентства та інспекції України);
 - 2.2. Органи, для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності:
 - 2.2.1. Міністерство фінансів України;
 - 2.2.2. Державна фіскальна служба України;
 - 2.2.3. Державна аудиторська служба України;
 - 2.2.4. Державна казначейська служба України;
 - 2.2.5. Державна регуляторна служба України;
 - 2.2.6. Державна служба фінансового моніторингу України;
 - 2.2.7. Державна служба експортного контролю України;
 - 2.3. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом:
 - 2.3.1. Національне агентство з питань запобігання корупції;
 - 2.3.2. Антимонопольний комітет України;
 - 2.3.3. Фонд державного майна;
 - 2.3.4. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;
3. Суб'єкти, які здійснюють контрольно-регулюючі повноваження:
 - 3.1. Органи судової гілки влади;
 - 3.2. Правоохоронні органи:
 - 3.2.1. Міністерство внутрішніх справ;
 - 3.2.2. Національна поліція України;
 - 3.2.3. Служба безпеки України;

- 3.2.4. Податкова міліція;
- 3.2.5. Національне антикорупційне бюро України;
- 3.3. Рахункова палата України;
- 3.4. Національний банк України;
- 3.5. Аудиторська палата України;
- 3.6. Пенсійний фонд України;
- 3.7. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;
- 4. Органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування:
 - 4.1. Місцеві державні адміністрації;
 - 4.2. Мериторіальні громади;
 - 4.3. Сільські, селищні та міські ради;
 - 4.4. Сільські, селищні та міські голови;
 - 4.5. Виконавчі органи сільських, селищних та міських рад;
 - 4.6. Старости;
 - 4.7. Районні та обласні ради.

Першу групу суб'єктів складають вищі органи державної влади, до яких ми відносимо Верховну Раду України, Президента України, а також Кабінет Міністрів України. За Д. І. Коваленко та В. В. Венгером, [154] саме вищезазначені органи здійснюють стратегічне управління фінансовою системою. Аналізуючи діяльність, повноваження та функції Верховної Ради України в аспекті фінансової системи, необхідно почати з головного. Відповідно до ст. 75 Конституції України, єдиним органом законодавчої влади в Україні є Верховна Рада [48].

Аналізуючи дане положення з погляду управління фінансовою системою, основним завданням Верховної Рада України в аспекті управління фінансовою системою є всебічне та повне нормативно-правове забезпечення даної сфери. Це положення також підкріплюється ст. 85 Конституції України, відповідно до якої визначені повноваження Парламенту України. Так, Верховна Рада України у сфері управління фінансовою системою: приймає законодавчі акти, які

стосуються фінансових питань; затверджує Державний бюджет та вносить до нього зміни; контролює за його виконанням, а також – приймає рішення щодо звіту про його виконання; затверджує загальнодержавну програму економічного розвитку; здійснює контроль за діяльністю Кабінету Міністрів України відповідно до Конституції та закону; затверджує рішення про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також – про одержання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України, здійснює контроль за їх використанням; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; призначає на посади та звільняє з посад Голову та інших членів Рахункової палати; призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України [48].

Проаналізувавши дане положення, доходимо висновку, що Верховна Рада України, як суб'єкт фінансової системи, здійснює в цілому загальне управління шляхом, у першу чергу, прийняття нормативно-правових актів. Хоча, на нашу думку, на неї покладено також і так звана контролююча функція, яка знаходить свій прояв у контролі за виконанням Державного бюджету, за використанням позик і т.п.

Розглядаючи Верховну Раду України як суб'єкт управління фінансовою системою, потрібно наголосити на тому, що в її складі діють комітети Верховної Ради України. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про комітети Верховної Ради України», вони становлять органи, які утворюються із числа народних депутатів України для здійснення за окремими напрямками законопроектної роботи, підготовки й попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України, виконання контрольних функцій [155].

На сьогоднішній день у складі Верховної Ради функціонує 27 комітетів. Повноваження лише деяких із них пов'язані із управлінням фінансовою системою України. Так, зокрема, до комітетів, які слід розглядати як суб'єктів управління фінансовою системою України, ми пропонуємо віднести наступні:

- Комітет з питань аграрної політики та земельних відносин, предметом відання якого є економічна політика в агропромисловому комплексі. Незважаючи на той факт, що основним напрямом діяльності вищезазначеного комітету є аграрні та земельні відносини, відзначаємо його роль в економічній політиці, яка є важливою складовою фінансової діяльності держави;

- Комітет з питань бюджету. Предмет його відання складає державна бюджетна політика та міжбюджетні відносини; Державний бюджет України (включно з питаннями доходів, видатків бюджету, контролю за виконанням бюджету); бюджетний процес; державний внутрішній і зовнішній борг; проведення експертизи щодо впливу законопроектів, проектів інших актів на показники бюджету та відповідності законам, що регулюють бюджетні відносини; діяльність державних фінансових органів; діяльність Рахункової палати;

- Комітет з питань економічної політики, до предмету відання якого належить: державна економічна політика; застава, лізинг, концесія, оренда, розподіл продукції, управління майном, що перебуває у державній чи комунальній власності; приватизація державного й комунального майна, націоналізація, реприватизація, банкрутство тощо; регулювання державних закупівель; ціни й тарифи, ціноутворення; господарське законодавство; державна політика у сфері побутових відходів та металобрухту; кооперація (крім сільськогосподарської кооперації); антимонопольна політика, розвиток економічної конкуренції, захист прав споживачів; регуляторна політика;

- Комітет з питань європейської інтеграції. Незважаючи на те, що до предмету відання даного комітету не належить питання, пов'язані із управлінням фінансовою системою, ми вважаємо, що деякі із них опосередковано визначають статус Комітету з питань європейської інтеграції як суб'єкта управління фінансовою системою України. Зокрема, до таких питань ми відносимо : адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу (пов'язаного з фінансовою діяльністю); державна політика у сфері інтеграції; надання згоди на обов'язковість міжнародних договорів України з Європейським

Союзом (ЄС) та його державами-членами (ратифікація, приєднання до міжнародного договору, прийняття тексту міжнародного договору), денонсація зазначених міжнародних договорів України; транскордонне та міжрегіональне співробітництво з країнами Європейського Союзу (ЄС).

- Комітет з питань запобігання і протидії корупції. До предмету відання даного комітету належать питання, пов'язані з реалізацією антикорупційної політики, зокрема проведення антикорупційної експертизи законопроектів, що надійшли від суб'єктів права законодавчої ініціативи; запобігання та протидія корупції в діяльності не лише фізичних, а і юридичних осіб; фінансовий контроль стосовно осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування; правове регулювання діяльності Національного антикорупційного бюро, правове регулювання діяльності Національного агентства з питань протидії корупції (які ми віднесли до центральних органів виконавчої влади зі спеціальним статусом; діяльність інших правоохоронних і державних органів у частині їх повноважень сфери запобігання та протидії корупції.

- Комітет з питань податкової та митної політики. Зважаючи на те, що податкова система є одним із складових елементів фінансової системи, актуалізується питання діяльності даного комітету. Так, до сфери його відання належать: система оподаткування, загальнодержавні податки й збори (обов'язкові платежі), місцеві податки та збори, інші доходи бюджетів неподаткового характеру, а також страхові нарахування на фонд оплати праці; організація та діяльність податкових органів, податкової міліції; податкові пільги; податковий борг та/або податкові зобов'язання; митна справа та митні тарифи; діяльність митних органів; законодавче регулювання ринку спирту, алкоголю й тютюну; оподаткування та діяльність державних лотерей і грального бізнесу; бухгалтерський облік та звітність, аудиторська діяльність.

- Комітет з питань промислової політики та підприємництва, до предмету відання якого належать: промислова політика та розвиток окремих галузей виробництва; зовнішньоекономічна, інвестиційна діяльність, спеціальні

(вільні) економічні зони та території пріоритетного розвитку, технологічні парки; стандартизація, підтвердження відповідності, акредитація та метрологічна діяльність; розвиток малого й середнього підприємництва; розвиток підприємницької діяльності та гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності.

- Комітет з питань соціальної політики, зайнятості та пенсійного забезпечення займається питаннями, пов'язаними із державною політикою у сфері соціального захисту громадян; державним соціальним страхуванням; запровадженням соціального медичного страхування; соціальними гарантіями, забезпеченням достатнього життєвого рівня людини; державною політикою у сфері регулювання трудових відносин та зайнятості населення; розвитком соціального партнерства та діяльністю об'єднань громадян сторін соціального партнерства; діяльністю соціальних фондів; державною політикою у сфері пенсійного забезпечення.

- Комітет з питань фінансової політики та банківської діяльності. На нашу думку, діяльність даного комітету є найважливішим управлінням фінансовою системою України. Це зумовлено, у першу чергу, предметом його відання. Так, до нього належать: грошово-кредитна політика; банки та банківська діяльність; валютне регулювання; правовий режим цінних паперів та фондового ринку; діяльність небанківських фінансових установ (та суб'єктів) страхової діяльності; функціонування фінансових ринків та запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом; функціонування платіжних систем та електронної комерції; повернення заощаджень населенню. Усі ці питання є важливою складовою для забезпечення оптимального функціонування фінансової системи України [156].

Наступним суб'єктом управління фінансовою системою в контексті аналізу вищих органів державної влади є Президент України. Так, у відповідності до ст. 106 Конституції України, глава держави призначає на посади та звільняє з посад половину складу Ради Національного банку України; вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з

посади Голови Служби безпеки України; створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України [48]. Аналізуючи повноваження Президента України, які визначені в Основному Законі України, доходимо висновку, що в контексті управління фінансовою системою України глава держави здійснює діяльність, пов'язану із нормативно-правовим регулюванням фінансової діяльності та управління фінансовою системою України.

Ще одним вищим органом влади, який відносимо до суб'єктів управління фінансової системи, є Кабінет Міністрів України. Згадуючи положення щодо класифікації суб'єктів, було зазначено, що Кабінет Міністрів України виступає на чолі фінансової системи як координуючий центр. У відповідності до Основного Закону України, є вищим органом у системі органів виконавчої влади та здійснює наступні повноваження як суб'єкт управління фінансовою системою:

- забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики
- політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки й природокористування;
- розробляє та здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального й культурного розвитку України;
- забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності;
- здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону;
- розробляє проект закону про Державний бюджет України та забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання

- спрямовує й координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади [48]

Таким чином, проаналізувавши положення щодо вищих органів державної влади як суб'єктів управління фінансовою системою України, акцентуємо увагу на тому, що вони здійснюють так зване загальне управління нею. Так, основним напрямом їх діяльності є нормативно-правове регулювання даної сфери, діяльності фінансової системи.

На нашу думку, центральне місце в управлінні фінансовою системою займають центральні органи виконавчої влади. До них пропонуємо відносити органи, для яких така діяльність є «непрофільною»; для яких діяльність із управління фінансовою системою є головною, а також у цій групі виокремлюємо центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом. Загалом, відповідно до Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», систему центральних органів виконавчої влади складають Міністерства України та інші центральні органи виконавчої влади. Міністерства забезпечують формування та реалізують державну політику в одній чи декількох сферах, інші центральні органи виконавчої влади виконують окремі функції з реалізації державної політики. Ст. 16 вищезгаданого Закону визначає, що для виконання окремих функцій з реалізації державної політики утворюються такі центральні органи виконавчої влади як служби, агентства та інспекції [157].

Перелік Міністерств та інших центральних органів виконавчої влади чітко визначений у Постанові Кабінету Міністрів України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 2014 р. Дана Постанова регулює питання щодо реорганізації центральних органів виконавчої влади у зв'язку із проведеними реформами. Відповідно до даної Постанови на сьогоднішній день функціонує 18 Міністерств як центральних органів виконавчої влади. Серед них :

- Міністерство аграрної політики та продовольства України;
- Міністерство внутрішніх справ України;
- Міністерство екології та природних ресурсів України;
- Міністерство економічного розвитку і торгівлі України;

- Міністерство енергетики та вугільної промисловості України;
- Міністерство закордонних справ України;
- Міністерство інформаційної політики України;
- Міністерство інфраструктури України;
- Міністерство культури України;
- Міністерство молоді та спорту України;
- Міністерство з питань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України;
- Міністерство оборони України;
- Міністерство освіти і науки України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України;
- Міністерство соціальної політики України;
- Міністерство фінансів України;
- Міністерство юстиції України [158].

Аналізуючи повноваження вищевіокремлених центральних органів виконавчої влади, робимо висновок, що усі вони діють відповідно до Положень про кожне із Міністерств, у яких визначено безпосередньо їх завдання та повноваження у тій сфері суспільного життя, у якій вони реалізують свою політику. Зокрема, увагу слід звернути на той факт, що, відповідно до п. 1 ч. 2 ст. 22 Бюджетного кодексу України, міністерства є головними розпорядниками бюджетних коштів для здійснення програм та заходів, які реалізуються за рахунок коштів бюджетну та бюджетного асигнування [54].

Таким чином, відповідно до даного положення норми, міністерства задля здійснення своїх повноважень виступають розпорядниками бюджетних коштів, а тому вони безпосередньо пов'язані із управлінням фінансовою системою країни. Аналізуючи повноваження міністерств, необхідно наголосити, що в контексті реалізації державної політики, за напрямками якої вони є

відповідальними, вони можуть бути наділені і повноваженнями в сфері фінансової діяльності.

Наприклад, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України», дане Міністерство є суб'єктом протидії корупційним правопорушенням, що впливають на результати офіційних спортивних змагань [159].

Основними завданнями Міністерства економічного розвитку і торгівлі України наряду із реалізацією державної політики економічного й соціального розвитку є формування та забезпечення реалізації державної цінової політики, державної політики економічного розвитку, державної політики з питань економічного співробітництва України з ЄС [160].

В свою чергу, аналізуючи діяльність Міністерства освіти і науки України, необхідно наголосити на тому, що як суб'єкт управління фінансовою системою, воно визначає мінімальні нормативи фінансового забезпечення навчальних закладів; бере участь у розробленні норм і нормативів утримання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування; подає в установленому порядку пропозиції та висновки щодо створення та реорганізації державних наукових установ, які повністю або частково фінансуються з Державного бюджету України і т.п. [161]. Таким чином, проаналізувавши дані суб'єкти, для яких управління фінансовою системою України є додатковою функцією, ми робимо висновок про те, що вони в межах визначених повноважень та завдань, які на них покладені, є головними розпорядниками бюджетних коштів для здійснення програм та заходів, які реалізуються за рахунок бюджетних коштів та бюджетного асигнування.

Наступна група суб'єктів управління фінансовою системою, яку ми виділяємо, становить сукупність органів, для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності. У першу чергу, ми виокремлюємо Міністерство фінансів України, на яке покладено завдання із загального керівництва всією фінансовою системою у сфері реалізації єдиної державної фінансової політики. Його завдання, функції та повноваження регламентуються

спеціальним документом – Положенням про Міністерство фінансів України. Відповідно до нього, Міністерство фінансів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади із формування та забезпечення реалізації державної фінансової, бюджетної, а також податкової і митної політики, окрім адміністрування податків, зборів, митних платежів та реалізації податкової та митної політики, політики у сфері державного фінансового контролю, казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку, випуску й проведення лотерей, організації та контролю за виготовленням цінних паперів, документів суворої звітності, видобутку, виробництва, використання та зберігання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння, їх обігу та обліку, у сфері запобігання і протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом або фінансуванню тероризму [162]. Проведення вищезазначеної політики Міністерством фінансів України має на меті здійснення чітко визначених завдань економічного та соціального розвитку країни. За В. Д. Базилевичем, Міністерство фінансів України реалізовує наступні функції: контрольну; організаційну; регулюючу; прогнозуючу; аналітичну; експертну; нормотворчу; координаційну; інформаційну та правозастосовну [163]. Таким чином, проаналізувавши вищенаведені положення, доходимо висновку, що головним завданням Міністерства фінансів України як суб'єкта управління фінансовою системою є формування та реалізація проведення єдиних державних фінансової, бюджетної та податкової політики, тобто здійснення загального керівництва фінансовою системою України в цілому.

Наступним суб'єктом, який слід віднести до даної групи, є Державна фіскальна служба України. Вона є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується й координується Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів, який реалізує державну податкову політику, державну політику у сфері державної митної справи, державну політику з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування,

державну політику у сфері боротьби з правопорушеннями під час застосування податкового, митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску [164]. Досліджуючи повноваження ДФС, необхідно наголосити на тому, що основною функцією даного суб'єкта у сфері управління фінансовою системою є контрольна. Вона знаходить свій прояв, у першу чергу, у контролі за дотриманням нормативно-правових актів під час діяльності в даній сфері.

Державна аудиторська служба України є відносно новим органом виконавчої влади, яка прийшла на зміну Державній фінансовій інспекції. Вона забезпечує формування й реалізує державну політику у сфері державного фінансового контролю, здійснює державний фінансовий контроль, а також у передбачених законом випадках надає адміністративні послуги [165]. Таким чином, головним завданням даного органу є здійснення державного фінансового контролю шляхом здійснення аудиту, інспектування, моніторингу та перевірки державних закупівель.

Наступним суб'єктом є Державна казначейська служба України, яка до 2011 року була Державним казначейством України. Відповідно до Положення, яке регулює діяльність Державної казначейської служби України, основними його завданнями є реалізація державної політики у сферах казначейського обслуговування бюджетних коштів, бухгалтерського обліку виконання бюджетів та внесення на розгляд Міністра фінансів пропозицій щодо забезпечення формування державної політики в зазначених сферах [166]. Таким чином, головною метою функціонування Державної казначейської служби України в системі суб'єктів управління фінансовою системою є забезпечення повного і своєчасного виконання Державного бюджету.

Державна служба України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва була реорганізована у 2014 році у Державну регуляторну службу України, завданням якої є реалізація державної регуляторної політики, політики з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності [167].

Державна служба експортного контролю України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економічного розвитку і торгівлі, який реалізує державну політику у сфері державного експортного контролю [168]. Таким чином, проаналізувавши вищезазначені положення, робимо висновок про те, що основною функцією, яка притаманна усім вищепроаналізованим суб'єктам управління фінансовою системою, є контрольна. Хоча, у свою чергу, пропонуємо виокремлювати таких суб'єктів і виділяємо їх в окрему групу системи суб'єктів управління фінансовою системою.

Ще однією групою у системі центральних органів виконавчої влади як суб'єктів управління фінансовою системою України, яку ми пропонуємо виокремити – органи із спеціальним статусом. До таких, в першу чергу відносимо Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), яке забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Функції НАЗК, у першу чергу, пов'язані із запобіганням корупції. Аналізуючи навіть назву НАЗК, робимо висновок щодо основної його функції – превентивної, або ж попереджувальної. Таким чином, на НАЗК покладена функція запобігання корупції шляхом перевірки декларацій службовців і т.п.

Антимонопольний комітет України також слід розглядати як центральний орган виконавчої влади із спеціальним статусом. Аналізуючи його завдання, які визначені Законом України «Про Антимонопольний комітет України», вважаємо за доцільне акцентувати увагу на участі у формуванні та реалізації конкурентної політики в частині: здійснення державного контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції; контролю за концентрацією, узгодженими діями суб'єктів господарювання та регулюванням цін (тарифів) на товари, що виробляються (реалізуються) суб'єктами природних монополій; сприяння розвитку добросовісної конкуренції; методичного забезпечення застосування законодавства про захист економічної конкуренції; здійснення контролю щодо створення конкурентного середовища та захисту конкуренції у сфері державних закупівель [169]. Таким чином, враховуючи те, що одним із

пріоритетних завдань держави є створення та формування міцної економіки та фінансової системи, Антимонопольний комітет займає особливе місце в системі суб'єктів управління фінансовою системою, зважаючи на функції, які на нього покладено.

Наступним суб'єктом, який необхідно виділити, є Фонд державного майна. Відповідно до Закону України «Про Фонд державного майна України», останній реалізує державну політику у сфері приватизації, оренди, використання та відчуження державного майна, управління об'єктами державної власності, у тому числі корпоративними правами держави щодо об'єктів державної власності, що належать до сфери його управління, а також у сфері державного регулювання оцінки майна, майнових прав та професійної оціночної діяльності [170].

Загалом, аналізуючи повноваження даного Фонду, що визначені у ст. 5 вищезазначеного Закону, робимо висновок про те, що він опосередковано виступає суб'єктом управління фінансовою системою України. Незважаючи на те, що головним напрямом його політики є сфера приватизації, оренди державного майна, Фонд має на меті забезпечення надходжень до бюджету України, який є складовою ланкою фінансової системи України; забезпечення стабільного доходу держави. У свою чергу, все це дозволить призвести до побудови якісно нової та оптимально функціонуючої економіки держави та її фінансової системи.

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів становить собою також центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який реалізує політику у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та/або з управління активами, на які накладено арешт або які конфісковано в кримінальному провадженні [171].

На нашу думку, саме подолання корупції є запорукою приведення фінансової системи на достатній рівень її функціонування. Діяльність даного Агентства слід розглядати в контексті тісної його співпраці із вже розглянутими

Національним агентством з питань запобігання корупції, а також Національним антикорупційним бюро України. Метою усіх цих органів є безпосередньо запобігання корупції та її подолання.

Наступною групою, яку ми виокремили як суб'єктів здійснення контрольно-регулюючих повноважень у сфері управління фінансовою системою України є органи судової гілки влади. Аналізуючи статус судових органів, чітко розмежовуємо, які органи будуть відноситися до системи судоустрою. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», систему судоустрою складають: місцеві суди; апеляційні суди та Верховний Суд [172]. Т. А. Кобзева зазначила, що суди слід розглядати в контексті суб'єктів управління фінансовою системою, оскільки вони здійснюють діяльність, що безпосередньо спрямована на захист і відновлення порушених, оспорюваних прав, свобод та інтересів як фізичних та юридичних осіб, так і держави в цілому шляхом прийняття відповідних судових рішень [173, с. 40.].

Ще однією групою суб'єктів, які здійснюють контрольно-регулюючі функції в управлінні фінансовою системою України, є правоохоронні органи. Під ними пропонуємо розуміти державні органи, на які законодавчими актами покладено здійснення однієї або декількох правоохоронних функцій, виконання яких є основним та повсякденним завданням [174, с. 10]. До таких органів пропонуємо відносити наступні: Міністерство внутрішніх справ; Національну поліцію України; Службу безпеки України; Податкову міліцію та Національне антикорупційне бюро України. Актуальність виокремлення та дослідження даних органів зумовлена, у першу чергу, тим, що в умовах, які склалися на даний час в державі, зростає кількість діянь та правопорушень, які загрожують та підривають цілісність фінансової системи України. Саме тому необхідно проаналізувати діяльність правоохоронних органів у контексті управління та контролю за фінансовою системою країни.

Аналізуючи діяльність Міністерства внутрішніх справ України (МВС), слід вказати, що воно реалізує державну політику у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства й держави від

злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки, безпеки дорожнього руху, а також з питань формування державної політики у сферах міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів [175]. Аналізуючи норми даного Положення, робимо висновок відповідно до завдань МВС, визначених у п. 4, що МВС як суб'єкт фінансової системи формує державну політику у сфері публічної безпеки та порядку, а також протидіє злочинності.

МВС України здійснює організацію діяльності органів Національної поліції України. Національна поліція служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку [176]. У структурі Національної поліції України необхідно виокремити Департамент захисту економіки Національної поліції України, який здійснює оперативно-розшукову діяльність у складі кримінальної поліції.

Його основними завданнями є участь у формуванні та забезпеченні реалізації державної політики у сфері боротьби із злочинністю, захисту економіки та об'єктів права власності; виявлення, запобігання та припинення злочинів у сфері економіки; боротьба з корупцією й хабарництвом у сферах, які мають стратегічне значення для економіки держави, та серед посадових осіб органів державної влади і самоврядування; протидія корупційним правопорушенням і правопорушенням, пов'язаним з корупцією; установлення причин і умов, які сприяють учиненню правопорушень у сфері економіки, та вжиття заходів щодо їх усунення [177].

Таким чином, Департамент захисту економіки Національної поліції України протидіє організованій злочинності у сфері економіки та виконує превентивну функцію. МВС, у свою чергу, здійснює управління та контроль за фінансовою системою країни опосередковано через органи Національної поліції України шляхом виконання покладених на нього завдань: забезпечення органів Національної поліції працівниками; їх соціального захисту і т.п. На противагу

цьому, Національна поліція здійснює контроль та захист фінансової системи країни.

Служба безпеки України (СБУ) є державним правоохоронним органом спеціального призначення, який забезпечує державну безпеку України відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України» [178]. Загальна структура СБУ складається із:

- Центрального управління СБУ;
- підпорядкованих йому регіональних органів;
- органів військової контррозвідки;
- навчальних, наукових, науково-дослідних та інших закладів, установ, організацій і підприємств СБУ [179].

Незважаючи на те що на СБУ покладено першочергове завдання із забезпечення державної безпеки, вона здійснює ряд повноважень, які визначають її як суб'єкт управління фінансовою системою. Зокрема СБУ здійснює захист економічного потенціалу України, а також превентивну функцію щодо корупційних злочинів та організованої злочинної діяльності у сфері управління й економіки. Як суб'єкт управління, контролю та захисту фінансової системи держави СБУ зобов'язана відповідно до чинного законодавства:

- здійснювати інформаційно-аналітичну роботу в інтересах ефективного проведення органами державної влади та управління України внутрішньої і зовнішньої діяльності, вирішення проблем оборони, соціально-економічного будівництва, науково-технічного прогресу, екології та інших питань, пов'язаних з національною безпекою України;
- виявляти, припиняти та розкривати кримінальні правопорушення, розслідування яких віднесено законодавством до компетенції СБУ, проводити їх досудове розслідування; розшукувати осіб, які переховуються у зв'язку з вчиненням зазначених кримінальних правопорушень;
- подавати наявними силами і засобами, зокрема й технічними, допомогу органам Національної поліції, іншим правоохоронним органам у

боротьбі з вчиненням кримінальних правопорушень [179]. Таким чином, визначаючи СБУ як суб'єкт захисту та контролю за фінансовою системою держави, наголошуємо, що вона виконує дані функції наряду із основною – забезпечення державної безпеки України.

Ще одним правоохоронним органом, який необхідно виділити, є податкова міліція, завданнями якої відповідно до Податкового кодексу України є:

- запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення;

- розшук осіб, які переховуються від слідства та суду за кримінальні та інші правопорушення у сфері оподаткування та бюджетній сфері;

- запобігання й протидія корупції у контролюючих органах та виявлення її фактів;

- забезпечення безпеки діяльності працівників контролюючих органів, захисту їх від протиправних посягань, пов'язаних з виконанням службових обов'язків [180].

Необхідно наголосити також на тому, що задля виконання покладених функцій на податкову міліцію України, у її структурі діють спеціальні підрозділи по боротьбі з податковими правопорушеннями, що діють у складі відповідних органів контролю. Податкова міліція здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, виконує оперативно-розшукову, кримінально-процесуальну та охоронну функції. На нашу думку, той стан, у якому на даний час перебуває податкова міліція, суттєво знижує можливість якісній протидії злочинності в податковій та бюджетній системах, зокрема фінансовій в цілому. Саме тому, вважаємо за необхідне докорінно змінити принципи діяльності податкової міліції.

Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) також пропонуємо віднести до системи правоохоронних органів як суб'єктів фінансової системи України. У відповідності до чинного законодавства України, НАБУ є державним правоохоронним органом, на який покладається попередження, виявлення,

припинення, розслідування та розкриття корупційних правопорушень, віднесених до його підслідності, а також запобігання вчиненню нових. Основним його завданням є протидія кримінальним корупційним правопорушенням, які вчинені вищими посадовими особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та становлять загрозу національній безпеці [181]. Таким чином, діяльність даного органу націлена на реалізацію антикорупційної політики.

Рахункова палата України становить ще одним суб'єктом, який пропонуємо виділити в системі контролюючих суб'єктів. Це зумовлено тим, що, відповідно до ст. 1 Закону України «Про Рахункову палату», вона від імені ВРУ здійснює контроль за надходженням коштів до Державного бюджету України та їх використанням [182]. Рахункова палата, на нашу думку, виконує так звану «експертну» функцію, оскільки відповідно до чинного законодавства вона надає висновки й рекомендації з питань фінансової діяльності органів управління, а також здійснює експертну оцінку проекту закону про Державний бюджет України. Аналізуючи повноваження Рахункової палати, які закріплені у ст. 7 вищезгаданого Закону, ми з упевненістю зазначаємо, що даний орган є контролюючим у сфері фінансової діяльності.

Національний банк України становить собою особливий центральний орган, основною функцією якого відповідно до ст. 99 Конституції України є забезпечення стабільності грошової одиниці [48]. НБУ в межах своїх повноважень сприяє фінансовій стабільності, у тому числі стабільності банківської системи, яка є ланкою фінансової системи. Аналізуючи Закон України «Про Національний банк України», а саме ст. 7, законодавець чітко визначає 31 функцію даного органу. Зокрема, найважливішими в аспекті дослідження фінансової системи, вважаємо наступні:

- установлює для банків правила проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку та звітності, захисту інформації, коштів та майна;

- організовує створення та методологічно забезпечує систему грошово-кредитної і банківської статистичної інформації та статистики платіжного балансу;

- регулює діяльність платіжних систем та систем розрахунків в Україні, визначає порядок і форми платежів, у тому числі між банками;

- здійснює банківське регулювання та нагляд на індивідуальній та консолідованій основі;

- здійснює нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків [182]. На нашу думку, вищенаведені функції є підтвердженням того, що Національний банк виступає також певним контролюючим органом за фінансовою діяльністю.

Аудиторська палата України (АПУ) здійснює свої повноваження у відповідності до Закону України «Про аудиторську діяльність». Під такою діяльністю слід розуміти підприємницьку діяльність, яка включає в себе організаційне і методичне забезпечення аудиту, практичне виконання аудиторських перевірок (аудит) та надання інших аудиторських послуг. Відповідно до зазначеного Закону, АПУ:

- здійснює сертифікацію осіб, які мають намір займатися аудиторською діяльністю;

- затверджує стандарти аудиту;

- затверджує програми підготовки аудиторів та за погодженням з Національним банком України програми підготовки аудиторів, які здійснюватимуть аудит банків;

- веде Реєстр;

- контролює дотримання аудиторськими фірмами та аудиторами вимог Закону України «Про аудиторську діяльність», стандартів аудиту, норм професійної етики аудиторів;

- здійснює заходи із забезпечення незалежності аудиторів при проведенні ними аудиторських перевірок та організації контролю за якістю аудиторських послуг;

- регулює взаємовідносини між аудиторами (аудиторськими фірмами) в процесі здійснення аудиторської діяльності та у разі необхідності застосовує до них стягнення [183].

Аналізуючи дане положення, робимо висновок про те, що АПУ становить собою орган незалежного фінансового контролю, який є важливим для фінансової системи. Такий контроль безпосередньо передбачає перевірку фінансової звітності, а тому даний орган ми відносимо до контролюючих.

Пенсійний фонд України забезпечує реалізацію державної політики з питань пенсійного забезпечення та ведення персоніфікованого обліку надходжень від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Для виконання завдань, покладених на Пенсійний фонд, він:

- аналізує ситуацію у сфері пенсійного забезпечення, забезпечує проведення щорічних актуарних розрахунків фінансового стану системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування;

- розробляє проект бюджету Пенсійного фонду України, складає звіт про його виконання та подає їх у встановленому порядку Міністру для внесення на розгляд Кабінету Міністрів України, здійснює ефективний розподіл фінансових ресурсів для пенсійного забезпечення;

- забезпечує проведення конкурсного відбору банків, які здійснюють виплату та доставку пенсій;

- здійснює в межах своїх повноважень контроль за цільовим використанням коштів Пенсійного фонду України, інших коштів, призначених для виплати пенсій та щомісячного довічного грошового утримання суддям у відставці [184].

Таким чином, основним завданням Пенсійного фонду є реалізація політики з питань пенсійного забезпечення, а діяльність його як контролюючого органу в системі суб'єктів управління фінансовою системою України проявляється через його повноваження.

Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР) здійснює державне регулювання ринку цінних паперів [185]. Таким чином, НКЦПФР є контролюючим органом за діяльністю депозитарної системи, системи ціноутворення, що є важливими складовими елементами фінансової системи України.

Наступною категорією суб'єктів управління фінансовою системою, яку ми виділяємо, становлять органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування. Зокрема, до них відносимо: місцеві державні адміністрації; територіальні громади; сільські, селищні та міські ради; сільські, селищні та міські голови; виконавчі органи сільських, селищних та міських рад; старости; районні та обласні ради. Виділення даних органів в окрему групу зумовлено, перш за все, тим, що дані суб'єкти наділені значною компетенцією у сфері управління фінансовою системою на рівні конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Так, відповідно до статті 13 Закону України «Про місцеві державні адміністрації», до їх відання в межах і формах, визначених Конституцією й законами України, належить вирішення питань бюджету, фінансів та обліку паперів [186]. Таким чином, повноваження місцевих державних адміністрацій як суб'єктів управління фінансовою системою чітко розподілені та виділені, зважаючи на те що бюджет та фінанси складають основні структурні ланки фінансової системи. Питання, пов'язані із економічним розвитком відповідної території, вирішуються безпосередньо місцевими державними адміністраціями.

Відповідно до статті 2 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», місцеве самоврядування здійснюється територіальними громадами сіл, селищ, міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст [187].

Аналізуючи положення вищезазначеного Закону, можемо дійти висновку, що виконавчі комітети сільських, селищних та міських рад наділені значними повноваженнями в галузі управління фінансовою системою. Уваги заслуговує

стаття 28 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», яка визначає повноваження цих органів в галузі бюджету, фінансів і цін. Зокрема визначено не лише власні (самоврядні) повноваження, до яких відносимо:

- складання проекту місцевого бюджету, подання його на затвердження відповідної ради, забезпечення виконання бюджету; щоквартальне подання раді письмових звітів про хід і результати виконання бюджету; підготовка й подання відповідно до районних, обласних рад необхідних фінансових показників і пропозицій щодо складання проектів районних і обласних бюджетів;

- установлення в порядку і межах, визначених законом, тарифів на побутові, комунальні (крім тарифів на теплову енергію, централізоване водопостачання та водовідведення, перероблення та захоронення побутових відходів, послуги з централізованого опалення, послуги з централізованого постачання холодної води, послуги з централізованого постачання гарячої води, послуги з водовідведення (з використанням внутрішньобудинкових систем), які встановлюються національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг), транспортні та інші послуги;

- установлення за узгодженим рішенням відповідних рад порядку використання коштів та іншого майна, що перебувають у спільній власності територіальних громад;

- здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету;

- залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної та виробничої інфраструктури, на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища;

- об'єднання на договірних засадах коштів відповідного місцевого бюджету та інших місцевих бюджетів для виконання спільних проектів або для

спільного фінансування комунальних підприємств, установ та організацій, вирішення інших питань, що стосуються спільних інтересів територіальних громад;

- укладення з юридичними і фізичними особами договорів на справляння місцевих зборів, обов'язковість укладення яких встановлена законодавством;

- підготовка та затвердження переліку спеціально відведених місць для паркування транспортних засобів;

А також делегованих повноважень:

- здійснення, відповідно до закону, контролю за дотриманням зобов'язань щодо платежів до місцевого бюджету на підприємствах і в організаціях незалежно від форм власності;

- здійснення, відповідно до закону, контролю за дотриманням цін і тарифів;

- сприяння здійсненню інвестиційної діяльності на відповідній території [187].

Таким чином, державні органи законодавчої влади й державні органи виконавчої влади загальної компетенції здійснюють управління фінансовою системою разом із здійсненням інших функцій на відповідних територіях. До їх компетенції можна віднести вирішення загальних питань фінансового характеру, які забезпечують комплексний економічний і соціальний розвиток. Аналізуючи повноваження органів виконавчої влади на місцях та органів місцевого самоврядування, необхідно акцентувати увагу також і на ст. 115 Бюджетного кодексу України, відповідно до якої контроль за відповідністю бюджетному законодавству показників затверджених бюджетів, розпису бюджету, кошторисів бюджетних установ та інших документів, які використовуються у бюджетному процесі, здійснюється:

- обласними державними адміністраціями – щодо районних та міських (міст обласного значення) бюджетів і бюджетів об'єднаних територіальних громад;

- міськими державними адміністраціями в містах Києві та Севастополі – щодо районних у цих містах бюджетів;
- районними державними адміністраціями – щодо міських (міст районного значення), селищних, сільських бюджетів;
- виконавчими органами міських рад – щодо бюджетів районів у містах, сіл, селищ чи міст районного значення, що входять до складу цих міст [54].

Таким чином, вищезазначені органи вповноважені здійснювати контрольну функцію як суб'єкти управління фінансовою системою України.

Проаналізувавши та узагальнивши повноваження всіх вищезазначених суб'єктів управління фінансовою системою України, можна зробити висновок, що вони перебувають у тісній взаємодії між собою. Зокрема, зазначаємо, що Міністерство фінансів України в процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє з іншими органами державної влади, допоміжними органами й службами, утвореними Президентом України, з органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, відповідними органами іноземних держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями, всеукраїнськими об'єднаннями профспілок і всеукраїнськими об'єднаннями організацій роботодавців. Простежується тісна взаємодія між КМУ та Міністерством фінансів України, яка знаходить свій прояв у тому, що проект закону про Державний бюджет України безпосередньо розробляє КМУ, а Міністр фінансів України відповідає за його складання, визначає основні організаційно-методичні положення бюджетного планування.

Державна аудиторська служба відповідно до Положення про Державну аудиторську службу України під час виконання покладених на неї завдань взаємодіє з іншими державними органами, допоміжними органами і службами, утвореними Президентом України, тимчасовими консультативними, дорадчими та іншими допоміжними органами, утвореними КМУ, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, громадськими спілками, профспілками та організаціями роботодавців, відповідними органами іноземних

держав і міжнародних організацій, а також підприємствами, установами та організаціями [165].

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, робимо висновок про те, що система суб'єктів управління фінансовою системою України є складною для класифікації. Це зумовлено, на нашу думку, у першу чергу, тим фактом, що одні і ті ж самі органи можна віднести до декількох груп. Так, наприклад, можемо відносити один і той самий суб'єкт до центральних органів виконавчої влади із спеціальним статусом та до суб'єктів, які здійснюють контроль за фінансовою діяльністю. На нашу думку, для того, щоб правильно визначити місце суб'єкту у класифікації, необхідно чітко визначити його функції та повноваження із врахуванням яких відносити його до певної категорії суб'єктів управління фінансовою системою. Пропонуємо класифікувати суб'єктів управління фінансовою системою наступним чином: вищі органи державної влади; центральні органи виконавчої влади, для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю; центральні органи виконавчої влади, для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності; центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом; органи, які здійснюються контрольно-регулюючі повноваження, а також – органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування.

Тому, із врахуванням вищезазначеного, ми запропонували класифікувати суб'єкти управління фінансової системи наступним чином, об'єднавши їх у певні блоки залежно від функцій та повноважень, які вони реалізують:

1. Вищі органи державної влади:
 - 1.1. Верховна Рада України (включаючи комітети);
 - 1.2. Президент України;
 - 1.3. Кабінет Міністрів України;
2. Центральні органи виконавчої влади:
 - 2.1. Органи, для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю (Міністерства, агентства та інспекції України);

2.2. Органи, для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності:

- 2.2.1. Міністерство фінансів України;
- 2.2.2. Державна фіскальна служба України;
- 2.2.3. Державна аудиторська служба України;
- 2.2.4. Державна казначейська служба України;
- 2.2.5. Державна регуляторна служба України;
- 2.2.6. Державна служба фінансового моніторингу України;
- 2.2.7. Державна служба експортного контролю України;

2.3. Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом:

- 2.3.1. Національне агентство з питань запобігання корупції;
- 2.3.2. Антимонопольний комітет України;
- 2.3.3. Фонд державного майна;
- 2.3.4. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3. Суб'єкти, які здійснюють контрольно-регулюючі повноваження:

- 3.1. Органи судової гілки влади;
- 3.2. Правоохоронні органи:
 - 3.2.1. Міністерство внутрішніх справ;
 - 3.2.2. Національна поліція України;
 - 3.2.3. Служба безпеки України;
 - 3.2.4. Податкова міліція;
 - 3.2.5. Національне антикорупційне бюро України;
- 3.3. Рахункова палата України;
- 3.4. Національний банк України;
- 3.5. Аудиторська палата України;
- 3.6. Пенсійний фонд України;
- 3.7. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

4. Органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування:

- 4.1. Місцеві державні адміністрації;
- 4.2. Мериторіальні громади;
- 4.3. Сільські, селищні та міські ради;
- 4.4. Сільські, селищні та міські голови;
- 4.5. Виконавчі органи сільських, селищних та міських рад;
- 4.6. Старости;
- 4.7. Районні та обласні ради.

На нашу думку, така класифікація дозволить охопити повноваження усіх суб'єктів, які здійснюють управління фінансовою системою задля чіткого аналізу їх адміністративно-правового статусу та виокремлення особливостей.

2.2. Інструментально-технологічний елемент адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України

Процеси, які на даний час відбуваються в Україні в контексті євроінтеграції, зумовлюють необхідність імплементації європейських стандартів та методів у забезпечення всіх сфер життєдіяльності суспільства. Це стосується і фінансової системи, зважаючи на процес її реформування, що має місце на даному етапі розвитку.

За Л. В. Черненко саме фінансова система є відображенням форм і методів конкретного використання фінансів в економіці. Саме тому держава при використанні фінансових методів регулює темпи й пропорції розвитку окремих галузей економіки [188].

Тому актуалізується питання щодо визначення методів функціонування фінансової системи. Зважаючи на складність категорії «метод», у сучасній науковій спільноті існує низка підходів щодо її визначення. Зокрема необхідно зазначити, що дана категорія вказує на ті способи (прийоми, заходи, засоби), за допомогою яких досягається мета відповідної діяльності. Саме тому необхідно визначити безпосередньо ті прийоми, заходи та засоби, за допомогою яких буде відбуватися забезпечення ефективного функціонування та діяльності фінансової системи України.

К. В. Андрієвський пропонує розглядати категорію «правовий метод» в цілому як способи, юридичні засоби, за допомогою яких держава здійснює необхідний вплив на суспільні відносини, поведінку суб'єктів з метою надання їм бажаної форми, напряму й тенденцій розвитку [189, с. 26].

У свою чергу, І. В. Рукавишнікова під «методом правового регулювання» розглядає сукупність прийомів і способів, за допомогою яких здійснюється вплив на учасників правових відносин [190]. Л. С. Явіч надав наступне трактування методу правового регулювання: це спосіб впливу держави за допомогою правових норм на суспільні відносини, спосіб впливу на поведінку

людей як учасників суспільних відносин з тим, щоб вони діяли у відповідності до норм права в інтересах суспільства [191].

Г. В. Комарова, досліджуючи питання щодо правових засобів стабілізації фінансової системи, наголосила на тому, що в науці фінансового права під методами правового регулювання слід розуміти сукупність прийомів впливу держави в особі уповноважених органів та установ на функціонування фінансових інститутів, що виражається у формуванні в нормах права заборон, позитивних зобов'язань і дозволів для учасників фінансової діяльності держави [192, с. 27]. Таким чином, проаналізувавши вищезазначені підходи науковців щодо визначення категорії «метод», пропонуємо під нею розуміти сукупність способів, засобів та прийомів, за допомогою яких здійснюється безпосередній вплив на відповідну сферу суспільного життя, а таким чином, і на відповідні суспільні відносини відповідної сфери.

Владні суб'єкти здійснюють управлінські функції, що знаходять свій прояв у певних методах здійснення фінансової діяльності для забезпечення функціонування фінансової системи держави. У контексті дослідження питання щодо методів забезпечення функціонування фінансової системи, звертаємо увагу, у першу чергу, на методах здійснення фінансової діяльності.

Так, А. С. Нестеренко пропонує методи здійснення фінансової діяльності класифікувати на дві основні групи: загальні та спеціальні. Для загальних методів, на її думку, характерним є їх обумовленість природою фінансової діяльності, тобто її загальносуспільним характером та значенням. Спеціальні ж методи підтверджують свою реальність у відповідних функціях фінансовою діяльністю та залежать від конкретної ситуації у фінансовій сфері [193, с. 86]. У свою чергу, С. В. Запольський акцентує увагу на тому, що фінансова діяльність держави співвідноситься з фінансовою системою як процесуальна сторона правового явища співвідноситься із матеріальною. Саме тому фінансову систему можна розглядати як фінансову діяльність держави, що перебуває в статичному стані [30, с. 28].

Аналізуючи положення фінансового права, відзначаємо, що методи правового регулювання розглядаються як щодо фінансової діяльності в цілому, так і фінансової системи зокрема. Розглядаючи діяльність, пов'язану із управлінням та безпосередньо функціонуванням фінансової системи, слід вказати, що при її здійсненні використовується значна кількість як фінансово-правових, адміністративно-правових, так і цивільно-правових методів правового регулювання. Єдиної чіткої класифікації в науці таких методів не існує, що зумовлено складністю самої категорії «фінансова система», а також «метод». Саме тому, у першу чергу, необхідно зосередити увагу на основних методах правового регулювання в цілому, які використовуються в науці адміністративного права.

Аналізуючи методи адміністративно-правового регулювання, вважаємо за доцільне зазначити, що виокремлення певних методів адміністративно-правового регулювання пов'язують з адміністративно-правовим регулюванням – його сутністю та змістом. На сьогоднішній день на теоретичному рівні категорію «адміністративно-правове регулювання» слід ототожнювати з «управлінням». За С. М. Алфьоровим адміністративно-правовий метод є сукупністю правових засобів і способів, прийомів, що застосовуються органами управління для забезпечення регулюючого впливу норм адміністративного права на суспільні відносини [194, с. 9]. Пропонуємо під адміністративно-правовими методами розуміти сукупність способів, засобів та прийомів, визначених адміністративно-правовими нормами, за допомогою яких здійснюється безпосередній вплив на відповідну сферу суспільного життя, а таким чином і на відповідні суспільні відносини відповідної сфери.

Тож, аналізуючи положення щодо загальних методів, необхідно визначити два основних – імперативний та диспозитивний, які реалізуються шляхом приписів, заборон та дозволів. Розглядаючи ці два методи правового регулювання, необхідно зазначити, що відмінність полягає в тому, що імперативних метод становить собою метод «владних приписів», у той час, як

диспозитивний метод передбачає юридичну рівність учасників правовідносин [195, с. 20].

Розглядаючи дані методи в контексті фінансової діяльності, необхідно зазначити, що превалює використання саме імперативного методу регулювання. Це пов'язано, у першу чергу, із тим, що характерним для вищезазначеного методу є наявність приписів і заборон, що безпосередньо пов'язано із публічною природою фінансових відносин. Імперативний метод передбачає, що норми, які містять приписи та заборони будуть виконуватися точно й безумовно.

Увагу слід звернути на думку Т. А. Латковської, яка проаналізувавши методи правового регулювання визначила, що використання диспозитивного методу можливе в контексті зазначених правовідносин. Вона зазначає, що таке положення свідчить про допустимість законодавцем поєднання приватних і публічних інтересів у сфері фінансово-правової науки. Науковець узяла за приклад ст. 107 Бюджетного кодексу України, у якій закріплені договірні відносини, відповідно до якої «субвенції на виконання інвестиційних проектів надаються з одного місцевого бюджету іншому на підставі договору між надавачем субвенції та її отримувачем». На її думку, незважаючи на диспозитивність правовідносин, суб'єкти фінансового права не мають права самостійно встановлювати фінансові права та обов'язки, визначати їх зміст [196, с. 136].

Видатний науковець у сфері фінансового права, професор Л. К. Воронова серед методів фінансової діяльності класифікувала та виокремила загальні та спеціальні.

1. Загальні методи:
 - 1.1. імперативний;
 - 1.2. метод рекомендацій.
2. Спеціальні методи:
 - 2.1. методи під час формування фондів;
 - 2.2. методи під час розподілу;
 - 2.3. методи під час бюджетного регулювання.

Так, аналізуючи першу групу методів, вона зазначила, що імперативний метод проявляється в тому, що держава й органи місцевого самоврядування виражають вольові бажання, які є обов'язковими як для всіх юридичних, так і фізичних осіб безпосередньо в процесі здійснення фінансової діяльності. Тоді як для методу рекомендацій (який тісно переплітається із імперативним методом) характерним є те, що вищезазначені органи не наказують, а надають пропозиції, рекомендації щодо виконання тих чи інших дій, пов'язаних з фінансовою діяльністю.

До другої групи, групи спеціальних методів, науковець віднесла, зокрема, метод під час формування фондів централізованих і децентралізованих. Авторка зазначила, що до них належать: обов'язкові платежі – збори, податки і т.д., а також – добровільні платежі у формі випуску цінних паперів та благодійні внески. Іншу підгрупу становлять методи під час розподілу коштів, тобто безповоротне та зворотне фінансування. І останніми є методи під час бюджетного регулювання, які складають процентні відрахування, трансферти, дотації і т.д. [197, с. 19].

О. П. Орлюк методи правового регулювання пропонує також розглядати зважаючи на стадійність фінансової діяльності – акумулювання, розподілу та використання коштів. Наголошується на тому, що на кожній із цих стадій використовуються конкретні різні методи. Так, до першої групи методів, що застосовуються безпосередньо на стадії акумуляції коштів О. П. Орлюк відносить методи добровільних і обов'язкових платежів. До другої групи методів виділяє: фінансування й кредитування. Щодо третьої стадії, то тут зазначає наступні методи: розрахункових операцій; плановості; цільового характеру використання коштів; ефективності й економії та використання коштів у межах встановлених лімітів [198, с. 12].

Аналізуючи трактування поняття «методи фінансової діяльності», погоджуємося з точкою зору В. П. Нагребельного, В. Д. Чернадука та В. В. Сухоноса, які визначили їх як сукупність прийомів і засобів, за допомогою

яких уповноважені державою органи від свого імені формують, розпоряджаються та використовують фонди грошових коштів [199, с. 20].

Авторський колектив навчального посібника «Фінансове право» зазначив, що враховуючи стадійність фінансової діяльності держави, класифікація методів її здійснення має наступний вигляд:

- методи формування коштів;
- методи розподілу коштів фондів;
- методи використання коштів фондів.

Увага наголошується також і на тому, що вибір певного методу для конкретної стадії фінансової діяльності зумовлений рядом чинників. Зокрема, серед таких слід виділити:

- стадія фінансової діяльності держави, рух грошових фондів;
- форма власності на грошові кошти, які переходять державі;
- джерело державних доходів;
- цілі, на які використовуються грошові ресурси на конкретному етапі розвитку держави;
- співвідношення між доходами й витратами, на покриття яких вони направляються [85, с. 19].

Таким чином, методи, які притаманні фінансовій діяльності можна класифікувати за рядом критеріїв.

До першої групи слід відносити методи формування або ж мобілізації грошових ресурсів, до яких автори зарахували метод обов'язкової мобілізації та метод добровільної мобілізації. Друга група становить собою методи розподілу грошових ресурсів: метод фінансування (дотації, субвенції, субсидії) та метод кредитування. У свою чергу, третю групу методів використання грошових ресурсів автори пропонують класифікувати:

1. За спрямованістю витрачання (пооб'єктний та посуб'єктний);
2. За формами надходження грошових коштів (безготівкові розрахунки, а також готівкові грошові кошти) [85, с. 20].

Така класифікація методів фінансової діяльності є загальноприйнятою та вживаною. Її підтримують М. П. Кучерявенко [139, с. 14-15], С. В. Сарана [200, с. 25] та Е. Д. Соколова [201, с. 60].

Аналізуючи першу групу методів фінансової діяльності, можна виділити обов'язковий метод мобілізації, що характеризується імперативним впливом державних органів на фінансові відносини (сплата податків і зборів, перерахування до бюджету коштів, отриманих від операцій з державним капіталом, коштів різниці між доходом і видатками Національного банку України тощо). Тоді як добровільний метод мобілізації ґрунтується на добровільності вступу до фінансових відносин (наприклад, благодійна допомога) [200, с. 25]. Таким чином, метод мобілізації або ж формування фондів/грошових ресурсів, призначений безпосередньо для формування та акумулювання фінансових ресурсів.

При розподілі грошових ресурсів використовується два основних методи: фінансування та кредитування. Так, метод фінансування характеризується безповоротним, безвідплатним та плановим відпусканням грошових коштів із централізованого фонду та може виділятися у вигляді субсидій, дотацій та субвенцій. У той же час метод кредитування характеризується зворотністю та відплатністю [202, с. 16]. Зважаючи на вищезазначені характеристики цих двох методів, можемо визначити, що метод фінансування знаходить свій прояв відповідно до затверджених планів на безоплатній та безповоротній основі. У той час метод кредитування необхідно розглядати як процес зворотного фінансування. Тобто він реалізується шляхом надання грошових коштів на платній та поворотній основі, а також із певними часовими обмеженнями.

Група методів використання грошових ресурсів становить собою групу методів, основним призначенням яких є вплив на процес використання фінансових ресурсів [200, с. 25].

Незважаючи на те, що наукова спільнота виокремлює пооб'єктний та посуб'єктний методи, М. І. Дамірчійєв зазначає, що на практиці застосування цих двох методів поєднано, що обумовлюється застосуванням програмно-цільового

методу в бюджетному процесі України відповідно до ст. 20 Бюджетного кодексу України. На його думку, саме програмно-цільовий метод передбачає визначення ефективності витрачання коштів; визначення послуг, які отримують споживачі завдяки діяльності тієї чи іншої бюджетної установи; обсяг бюджетних коштів, що витрачається на утримання адміністративного персоналу [203, с. 113].

У свою чергу, В. П. Нагребельний, В. Д. Чернадук та В. В. Сухонос до методів використання фондів коштів відносять такі методи: установлення цільового призначення державних фондів коштів; визначення порядку використання коштів; установлення компетентними державними органами фінансових нормативів і лімітів використання фондів коштів; планування та фінансового контролю [199, с. 20].

Досліджуючи питання методів фінансової діяльності та її стадій органів місцевого самоврядування, С. В. Березовська виділила наступні:

1. Методи фінансової діяльності органів місцевого самоврядування на стадії формування фондів коштів відповідного місцевого рівня:

1.1. Метод обов'язкового формування фондів коштів (постійні обов'язкові платежі та тимчасові єдиноразові обов'язкові платежі);

1.2. Метод добровільного формування фондів коштів;

1.3. Метод добровільно-обов'язкового формування фондів коштів.

2. Методи фінансової діяльності органів місцевого самоврядування на стадії розподілу фондів коштів відповідного місцевого рівня:

2.1. Метод самостійного розподілу;

2.2. Метод перерозподілу.

3. Методи фінансової діяльності органів місцевого самоврядування на стадії використання фондів коштів відповідного місцевого рівня:

3.1. Метод плановості;

3.2. Метод встановлення порядку використання коштів, одержаних з відповідного фонду;

3.3. Метод цільового використання коштів і цільового призначання фондів коштів;

3.4. Метод встановлення та дотримання компетентними органами місцевого самоврядування фінансових нормативів і лімітів використання грошових коштів;

3.5. Метод встановлення порядку та нормативів розподілу чистого прибутку комунальних підприємств [204, с. 37-39].

Таким чином, проводячи паралель між фінансовою діяльністю державних органів та органів місцевого самоврядування, доходимо висновку, що методи здійснення такої діяльності на цих двох рівнях майже не різняться. Єдиною відмінністю є методи, які притаманні та властиві безпосередньо для місцевого рівня здійснення фінансової діяльності.

Отже, необхідно акцентувати увагу на тому, що кожній стадії фінансової діяльності як держави, так і органів місцевого самоврядування властиві свої групи методів, завдяки яким і забезпечується її ефективність та оптимальна дієвість.

Проаналізувавши та узагальнивши позиції представників наукової спільноти щодо методів правового регулювання для забезпечення механізму функціонування фінансової системи держави, А. С. Нестеренко класифікує їх за трьома основними критеріями. По-перше, це критерій віднесення до публічного чи приватного права, де вона виділила імперативний та диспозитивний методи. По-друге, критерій реалізації загальної або спеціальних функцій – загальні та спеціальні методи. По-третє, це критерій відносно стадій фінансової діяльності держави, відповідно до якого виділяють такі методи, як: акумулювання; розподілу й використання [205, с. 157]. Отже, незалежно від того, за яким критерієм буде відбуватися розподіл методів на загальні та спеціальні, основні та додаткові, важливо вживати комплекс методів, які будуть відповідати, у першу чергу, умовам та викликам сьогодення.

Необхідно наголосити на тому, що важливе значення в правовому регулюванні сфери фінансової діяльності відіграє також і правовий режим. Це зумовлено тим, що дана категорія відображає специфічність поєднання методів, способів та рівнів правового регулювання сфери суспільних відносин.

Для того щоб надати визначення та охарактеризувати сутність та основні властивості адміністративно-правових режимів фінансової системи, необхідно, у першу чергу, надати визначення категоріям, які є складовими вищезазначеної дефініції. Це пояснюється тим, що між ними існує діалектичний зв'язок загального, особливого та конкретного. С. К. Поповчук наголошує, що категорія «режим» з'явилася приблизно в XIII ст. як політична та державноутворююча категорія, а з часом – як правова. Саме це пояснює виникнення категорії «режим» та її взаємодію із трьома інститутами: політики, держави та права [206, с. 152].

Дефініція «режим» є досить багатогранною та багатоаспектною, у зв'язку із чим не існує єдиного підходу до визначення даного терміну. Зміст поняття «режим» може нести різне смислове навантаження залежно від контексту його вживання. Необхідно відзначити, що категорія «режим» є предметом вивчення різних наук, якщо розглядати її як правову категорію, то вона найбільш часто застосовується наукою адміністративного права. Аналізуючи дефініцію «режим», необхідно, у першу чергу, звернутися до трактування, що надає Юридична енциклопедія. Так, вона визначає поняття «режим» як встановлений національним законодавством і нормами міжнародного права порядок в суспільних відносинах [117]. Виходячи з цього визначення, робимо висновок, що головною ознакою режиму є нормативність закріплення, тобто закріплення відповідно до норм законодавства.

У свою чергу, Стівен Краснер, відомий професор міжнародних відносин Стенфордського університету, у своїй науковій статті «Структурні причини і наслідки режимів: режими як проміжні змінні» («Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables») визначає режим як набори неявно і явно виражених принципів, норм, правил і процедур прийняття рішень, навколо яких висвітлюються очікування учасників в конкретній галузі міжнародних відносин [207].

Таким чином, Стівен Краснер акцентує увагу на тому, що режим є певною сукупністю основних положень у контексті міжнародних відносин і міжнародного права.

Аналізуючи поняття «режим» у цілому, необхідно розглянути позицію С. С. Алексєєва, який є одним з передових учених, які вивчали й досліджували правові режими, а також у цьому аспекті аналізували категорію «режим». Так, він визначає поняття «режим» у наступних контекстах. Режим – це:

- а) державний лад, сукупність засобів, методів, способів здійснення влади;
- б) установлений розпорядок життя, праці;
- в) система обов'язкових правил, вимог, норм, принципів, установлених для будь-якого виду діяльності;
- г) умови діяльності існування чого-небудь, визначення стану, положення, статус.

У свою чергу, він акцентує увагу на тому, що в юридичній науці під режимом, як правило, розуміють законність, порядок, соціальний режим деяких об'єктів чи видів діяльності, закріплених правовими нормами й забезпеченими сукупністю юридичних засобів [208, с. 259].

Таким чином, проаналізувавши позиції вчених щодо значення даної дефініції, зробимо висновок, що на законодавчому рівні закріплення даної категорії відсутнє. Незважаючи на це, так зване «режимне регулювання» перейшло на якісно новий рівень, відійшовши від нормотворення, на зміну чому й прийшло законодавство. Визначити характерні ознаки та особливості режиму в цілому досить складно у зв'язку з тим, що в юридичній літературі дана дефініція, як уже вище було викладено, має різні значення й трактування, а враховувати потрібно також контекст, у якому вживається термін.

Наступним складовим елементом категорії «адміністративно-правовий режим фінансової системи» є поняття «правовий режим». Як і термін «режим», його можна розглядати в багатьох аспектах у зв'язку з різним смисловим навантаженням і вживанням. Таким чином, поняття «правовий режим» розглядалося вченими-адміністративістами із різних точок зору. У першу чергу, слід зазначити, що дана категорія згадується в Конституції України. Так, у статті 92 зазначено, що серед питань, які визначаються та встановлюються виключно законами України, згадується про правовий режим власності, державного

кордону, воєнного і надзвичайного стану, економічний і міграційний режим [48]. Визначення ж одного з даних правових режимів відсутнє.

С. С. Алексєєв, як вже було вище згадано, досить довго досліджував проблематику правових режимів, під якими пропонував розуміти порядок регулювання суспільних відносин, виражених у комплексі правових засобів [209].

У свою чергу, слід звернути увагу на визначення поняття «правовий режим» Е. Ф. Шамсумової, яка пропонує розглядати дану категорію як в широкому, так і у вузькому значеннях. У широкому розумінні дана категорія становить собою особливий порядок законодавчого врегулювання діяльності, дій або поведінки фізичних і юридичних осіб у різних сферах суспільних відносин або на певних об'єктах, що включає встановлення механізмів забезпечення фактичної реалізації системи дозволів, стимулів, нормативів, гарантій, заборон, обмежень, зобов'язань, а також їх виконання й застосування засобів примусу та притягнення винних до відповідальності. У вузькому значенні вона трактує «правовий режим» як закріплене в нормах права особливе поєднання юридичного інструментарію (юридичних засобів), що характеризується наявністю особливих умов, конкретністю (визначеністю) суспільних відносин, станом ставлення до певного об'єкта і переслідує корисну для суспільства і держави мету [210, с. 6].

Л. І. Заморська зазначає, що поширеність вживання категорії «правовий режим» у юридичній доктрині обумовлена тим, що вона допомагає лаконічно й точно висловити комплекс правових засобів, що застосовуються в регулюванні тієї чи іншої сфери [211, с. 20]. Виходячи із вищевикладеного, зазначаємо, що в юридичній літературі питання щодо поняття «правовий режим» необхідно розглядати, виходячи із контексту його вживання, у зв'язку з характеристикою предмета й методу правового регулювання суспільних відносин тієї чи іншої галузі права.

А. С. Родіонов надає наступне визначення правового режиму: це встановлений законодавством особливий порядок регулювання, представлений

специфічним комплексом правових засобів, який за допомогою оптимального поєднання стимулюючих і обмежуючих елементів створює конкретну ступінь сприятливості або несприятливості з метою безперешкодної реалізації суб'єктами права своїх інтересів [212].

У зв'язку із цим, необхідно враховувати базові складові елементи категорії «правовий режим». По-перше, це механізм правового регулювання, тобто норми права, юридичні факти, правовідносини, акти реалізації прав і обов'язків. По-друге, суб'єкти права, до яких необхідно відносити правовий статус і правосуб'єктність. По-третє, об'єкти права і, по-четверте, методи взаємодії.

Виходячи із вищевикладеного та аналізуючи зазначені підходи до поняття «правового режиму», можна зробити висновок, що як елемент правової реальності він висловлює і представляє собою комплексний спосіб регулювання, а також є складовою частиною галузевих методів. Підходи вчених при характеристиці правового режиму, які були розглянуті вище, виходять з того, що правовий режим необхідно трактувати як сукупність правових засобів, спрямованих на врегулювання суспільних відносин у певній сфері життєдіяльності, що і є кінцевою метою. Але дане визначення характеризується узагальненістю й неконкретністю, а також зустрічається при вивченні таких явищ, як «правова система», «юридична техніка» і т.д.

Проаналізувавши і узагальнивши всі підходи в юридичній доктрині до визначення дефініції «правовий режим», можна зробити висновок, що правовий режим необхідно трактувати як спеціальне правове регулювання суспільних відносин за допомогою сукупності, комплексу правових засобів, спрямоване на забезпечення нормального функціонування певного поєднання суспільних відносин. Таким чином, правовий режим є зовнішньою формою правового регулювання в певній сфері життєдіяльності. Учені абсолютно по-різному трактують дефініцію, а, таким чином, і представляють зміст цієї категорії. У юридичній літературі було сформульовано два комплексних підходи до визначення поняття «правовий режим»: сутнісно-правовий та управлінський. Останній більш звужує зміст категорії, не даючи можливості комплексного

вивчення її сутності, на відміну від першого, який ураховує значення всіх складових елементів правового режиму.

Також необхідно акцентувати увагу на тому, що категорію «правовий режим» не можна ставити в один ряд із поняттям «механізм правового регулювання». Це, у першу чергу, зумовлено тим, що адміністративно-правовий режим здійснюється через механізм правового регулювання безпосередньо. Саме тому, ці дві дефініції слід чітко розмежовувати наступним чином: механізм правового регулювання – категорія, яка показує, як здійснюється правове регулювання, а правовий режим – його змістовна характеристика, яка відображає яким чином реалізовується механізм правового регулювання.

Поширеність уживання терміну «адміністративно-правовий режим» можна пояснити тим, що він допомагає досить конкретно й у в той же час лаконічно відобразити сукупність адміністративно-правових засобів, які застосовуються при регулюванні тієї чи іншої сфери суспільних відносин.

Серед учених-адміністративістів існує безліч визначень дефініції «адміністративно-правовий режим» і немає єдиного, комплексного підходу до її сутності, наукової концепції адміністративно-правового режиму. Це пояснюється тим, що зміст понять, які є складовими елементами категорії «адміністративно-правовий режим» (а саме: режим і правовий режим), у юридичній літературі має неоднозначне трактування. Один і той самий термін несе різне смислове навантаження в залежності від контексту й ряду факторів, що було проаналізовано вище. Причиною може бути те, що поняття «правовий режим», як і поняття «адміністративно-правовий режим» не закріплені на законодавчому рівні, що призводить до плюралізму наукових поглядів у даній сфері.

Саме виходячи з вищевикладеного, необхідно зробити загальнотеоретичний аналіз категорії «адміністративно-правовий режим». Визначення, яке сформулював І. Розанов, є найбільш широким і всеосяжним. Так І. Розанов запропонував під категорією «адміністративно-правовий режим» розуміти встановлену в законодавчому порядку сукупність правил діяльності,

дій або поведінки громадян і юридичних осіб, а також порядок реалізації ними своїх прав у певних умовах (ситуаціях) забезпечення й підтримання суверенітету й оборони держави, інтересів безпеки та охорони громадського порядку спеціально створеними для цього службами державного управління [213, с. 85]. Сутність адміністративно-правових режимів полягає в сукупності засобів адміністративно-правового впливу, передбачених законом, які встановлюють межі поведінки, визначають заборони та обмеження щодо здійснення певних дій, забезпечується засобами державного примусу, якими наділені компетентні органи або особи, метою якого є забезпечення безпеки держави в цілому або окремої, важливою для нього сфери діяльності.

У свою чергу Д. Н. Бахрах і С. Д. Хазанов визначили, що адміністративно-правовий режим супроводжує діяльність органів виконавчої влади та їх службових осіб під час взаємодії з громадянами та організаціями, а також між собою під час реалізації ними своїх функціональних обов'язків, регулювання ними різних суспільних відносин і процесів [214].

Ю. П. Битяк пропонує під «адміністративно-правовим режимом» розуміти певне поєднання адміністративно-правових засобів регулювання, опосередковане централізованим порядком, імперативним способом юридичного впливу, яке проявляється в тому, що суб'єкти правовідносин займають юридично нерівні позиції [215].

Проаналізувавши вищевикладені визначення дефініції «адміністративно-правовий режим», можемо зробити висновок, що під нею необхідно розуміти особливий порядок здійснення державного впливу загальнообов'язкового характеру для всієї системи органів державної влади, тобто різні способи правового регулювання управлінських відносин. Його головною метою, а також призначенням є створення на шляху правопорушників надійних організаційно-правових бар'єрів, які мінімізували б, а в деяких випадках повністю виключили б досягнення злочинних цілей відповідними суб'єктами.

Акцентувати свою увагу також необхідно на тому, що вищезгадані визначення категорії «адміністративно-правовий режим» відходять від звичного

її приєднання вченими до сукупності засобів, що регулюють суспільні відносини в надзвичайних або екстрених ситуаціях, що було традиційним для радянського адміністративного права. У сучасних юридичних доктринальних джерелах існують визначення дефініції «адміністративно-правовий режим», які відходять від цього контексту, як і було викладено вище, і долають існуючу науково-теоретичний кризу в даному сегменті адміністративного права.

Своє відображення категорія «адміністративно-правовий режим» знаходить безпосередньо у нормативно-правових актах. У той же час виникає питання нормативності закріплення за відсутності єдиних поглядів на трактування вищезгаданої дефініції. Важливим засобом забезпечення дотримання адміністративно-правових режимів та окремих режимних заходів є встановлення відповідальності за їх порушення. Досить проблематичним є визначення адміністративно-правового режиму фінансової системи. Це пов'язано з тим, що в основному, як зазначає Т. Мінка, адміністративно-правові режими розглядаються в контексті подолання ситуацій надзвичайного характеру, а також розглядається їх генезис крізь призму понять «громадська безпека» і «національна безпека» [216]. Таким чином, для того щоб визначити, що слід розуміти під адміністративно-правовим режимом фінансової системи, а також відійти від усталеної радянської концепції, необхідно звернутися до класифікації адміністративно-правових режимів.

Ю. А. Тихомиров розглядає адміністративно-правові режими в контексті чотирьох груп. Перша охоплює адміністративно-правовий режим певних державних станів, до якого слід відносити режим надзвичайного та воєнного стану, охорони державного кордону, а також – режим протекціонізму. Хоча деякі вчені не згодні з останнім, аргументуючи це тим, що не дивлячись на те, що важливим елементом політики протекціонізму є адміністративно-правові засоби і способи її здійснення, ця категорія скоріше належить до сфери державної політики. Наступна група складається з адміністративно-правових режимів для громадян: дозвільний режим, режим процедури вирішення питань про громадянство, порядок в'їзду і виїзду в/з країни і т.п. Третя група, на його думку,

охоплює обліково-легалізуючі режими, які стосуються як офіційної реєстрації юридичних і фізичних осіб, так і регламентації нормативних вимог до окремих видів діяльності. Четверта група об'єднує функціональні адміністративно-правові режими, які покликані забезпечувати функції управління в різних сферах діяльності [217, с. 404].

Необхідно увагу зосередити також і на такому адміністративно-правовому режимі як податковий, який є важливим у контексті здійснення фінансової діяльності та забезпечення оптимального функціонування фінансової системи держави. Так, Податковий кодекс України чітко регламентує питання щодо податкових режимів, зокрема Розділ XIV присвячено «Спеціальним податковим режимам», визначаючи правові засади їх застосування. За ст. 11, спеціальним податковим режимом є система заходів, що визначає особливий порядок оподаткування окремих категорій господарюючих суб'єктів [180].

Спеціальні податкові режими запроваджуються наряду із загальним режимом оподаткування, який діє для всіх платників податків. Таким чином, адміністративно-правовий режим фінансової системи ми відносимо до четвертої групи і пропонуємо під даним терміном розуміти специфічний порядок урегулювання суспільних відносин щодо фінансової діяльності, який поєднує в собі способи правового регулювання в нормах права, їх специфічних форм вираження й реалізації, а також особливому наборі прав і обов'язків суб'єктів управління фінансової системи.

Ще одним важливим складовим елементом категорії «адміністративно-правові засади» в цілому є форми, а в контексті дослідження функціонування фінансової системи – форми її управління. Більшість науковців наголошує на тому, що саме форми є зовнішнім проявом фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування, що безпосередньо зумовлено змістом самої фінансової діяльності.

С. А. Голунський і М. С. Строгович у своєму доробку «Теорія держави і права» зосередили увагу на тому, що існує декілька форм державної діяльності в цілому. Так, вони запропонували наступні види такої діяльності:

- законодавство як вираження загальних обов'язкових правових норм вищими органами державної влади, тобто видання законів;

- управління яке вони пропонували розглядати як вирішення різних питань органами держави у зв'язку зі здійсненням останніми її функцій, що забезпечує безпосереднє виконання виданих законів. Під подібною формою управління вони вбачали адміністративну діяльність;

- правосуддя як вирішення судом кримінальних і цивільних справ у встановленому законом порядку [218, с. 54]. У свою чергу, із плином часу наукова спільнота почала зазначати недоліки такої точки зору, зважаючи на відсутність єдиного класифікаційного критерію. А тому актуалізується питання щодо виокремлення таких форм, які б відповідали вимогам сучасного етапу розвитку. Так Є. Є. Тонков, який наголосив на недоцільності виділення вищезазначених форм, пропонує форми з урахуванням функцій держави, тобто безпосередньо розглядати форми реалізації державних функцій. Він виокремлює наступні форми:

- правотворчу;
- правозастосовну;
- правоохоронну [219, с. 33].

Аналізуючи загальні положення, необхідно наголосити на тому, що правотворча форма є завершальним етапом процесу формування права, створення правових норм, їх удосконалення, зміни чи скасування. Правозастосовна форма безпосередньо має забезпечувати безперервність процесу здійснення нормативно-правових приписів шляхом наділення одних учасників правових відносин суб'єктивними юридичними правами, а інших – суб'єктивними юридичними обов'язками. У правоохоронна форма діяльності є правовою формою, яка регламентована нормами права й спрямована на впорядкування та охорону суспільних відносин шляхом застосування певної сукупності засобів впливу [220, с. 87-88].

Загалом, на нашу думку, доцільно звернути свою увагу на те, що в юридичній науці в цілому форми фінансової діяльності держави і місцевого

самоврядування за своїм характером необхідно диференціювати на правові та неправові. За Є. О. Алісовим, правовою формою фінансової діяльності держави є врегульована норма права діяльність органів державної влади, пов'язана з формуванням, розподілом та використанням централізованих та регіональних фондів коштів [221, с. 13]. Таким чином, під правовою формою здійснення фінансової діяльності ми розуміємо здійснення фінансової діяльності шляхом прийняття та реалізації фінансово-правових актів у зв'язку із встановленням чи застосуванням норм права.

У свою чергу, М. П. Кучерявенко, аналізуючи форми фінансової діяльності, зазначив, що неправовою є така форма, яка не пов'язана з правовим вираженням [222, с. 21]. Неправові форми фінансової діяльності держави й місцевого самоврядування слугують інструментом утілення правових форм і забезпечують, насамперед, відповідні передумови для їх реалізації. Зокрема, С. І. Лучковська до них пропонує відносити:

- проведення різноманітних дій організаційного характеру (засідань і нарад органів влади, конференцій, круглих столів тощо);
- роз'яснення фінансового законодавства;
- підготовку матеріалів для фінансового планування, прогнозування, звітності і т.п. [223].

Таким чином, неправові форми здійснення фінансової діяльності носять більш організаційний характер, а тому створюють певні передумови для реалізації правових форм фінансової діяльності.

Увагу необхідно зосередити саме на правових формах реалізації фінансової діяльності, які забезпечують створення ефективно функціонуючої фінансової системи. Так, ними є фінансово-правові акти та фінансово-планові акти. Виходячи із назви другої групи правової форми здійснення фінансової діяльності, акцентуємо увагу на важливості планування при здійсненні фінансової діяльності. В. Ф. Роль, аналізуючи фінансово-планові акти, наголошує на тому, що їх неможливо віднести до жодної із груп фінансово-

правових актів, зважаючи на те, що їм притаманні ознаки і нормативних, і індивідуальних фінансово-правових актів [85, с. 22].

Таким актам, у першу чергу, притаманна часова визначеність, оскільки вони містять план з акумулювання, розподілу та використання грошових ресурсів на певний проміжок часу. На нашу думку, до таких актів слід віднести, в першу чергу, Державний бюджет та місцеві бюджети, фінансові плани банків та страхових організацій, фінансові плани, кошториси підприємств, установ та організацій бюджетної форми фінансування.

За Е. С. Дмитренко, фінансово-правові акти становлять собою рішення державних органів, органів місцевого самоврядування з питань фінансової діяльності, що належать до їх компетенції та прийняті у встановленій формі [224]. Як і будь-які правові акти, їх можна класифікувати за певними критеріями. Зокрема, за юридичною силою фінансово-правові акти слід поділяти на закони та підзаконні акти. До першої групи відносимо Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, які є кодифікованими актами законодавства, Закони України «Про Державний бюджет на 2018 рік», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні», «Про банки та банківську діяльність» та ін. До підзаконних фінансово-правових актів слід відносити: «Положення про Міністерство фінансів України»; «Положення про Державну казначейську службу України»; Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку»; Розпорядження Кабінету Міністрів «Про складання фінансових планів підприємств».

У свою чергу, О. О. Дмитрик зазначає, що застосування ст. 102 Бюджетного кодексу України неможливе без особливого підзаконного акту, що регламентує порядок фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення за рахунок субвенцій з Державного бюджету [225, с. 154].

Аналізуючи дане положення, можемо констатувати, що закони та підзаконні фінансово-правові акти перебувають у тісній взаємодії, що знаходить свій прояв у наступному: підзаконні акти конкретизують, деталізують та доповнюють закони. Це впливає із самого визначення категорії «підзаконний нормативно-правовий акт», під яким пропонують розуміти акт, який видається компетентними державними органами на підставі та відповідно до закону для уточнення або роз'яснення положень останнього чи прийняття первинних норм [200, с. 79].

Наступним критерієм, за яким можливо провести класифікацію фінансово-правових актів та який певною мірою впливає з вищезазначеного, є їх класифікація за суб'єктами нормотворчої діяльності. Ураховуючи аналіз системи суб'єктів управління фінансовою системою, можемо визначити такі фінансово-правові акти: закони Верховної Ради України як єдиного органу законодавчої влади, а також її постанови; укази та розпорядження Глави держави; постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України; положення, накази, розпорядження міністерств; розпорядження органів виконавчої влади на місцях; рішення та постанови органів місцевого самоврядування.

Таким чином, аналізуючи форми фінансової діяльності держави і місцевого самоврядування за їх характером, необхідно класифікувати, у першу чергу, на правові та неправові. Неправові форми носять організаційний характер та, на нашу думку, виконують певну допоміжну функцію по відношенню до правових форм.

Із вищезазначеного ми робимо висновок про те, що інструментально-технологічний елемент адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України необхідно розглядати в контексті дослідження форм та методів функціонування фінансової системи України. Дослідивши та проаналізувавши положення фінансового права, ми зазначили, що методи правового регулювання розглядаються як щодо фінансової діяльності в цілому, так і фінансової системи зокрема. Наукові підходи щодо визначення методів фінансової діяльності, дозволили класифікувати їх на такі групи: 1) загальні

методи: а) імперативний метод та б) диспозитивний метод; 2) спеціальні методи: а) методи під час формування фондів (обов'язковий метод мобілізації, що характеризується імперативним впливом державних органів на фінансові відносини та добровільний метод мобілізації); б) методи під час розподілу коштів (фінансування та кредитування); в) методи під час бюджетного регулювання (встановлення цільового призначення державних фондів коштів; визначення порядку використання коштів; встановлення компетентними державними органами фінансових нормативів і лімітів використання фондів коштів; планування та фінансового контролю).

Було визначено форми управління фінансовою системою, які становлять собою зовнішній прояв фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. За характером було виокремлено такі групи форм: 1) правові та 2) неправові форми. Також було визначено, що до форм управління фінансовою системою необхідно відносити: 1) правотворчу; 2) правозастосовну та 3) правоохоронну.

Висновки до розділу 2.

1. Система суб'єктів управління фінансовою системою України є достатньо розгалуженою, що призводить до того, що класифікувати їх у відповідні групи складно. У першу чергу, зазначено, що одні і ті ж органи відносяться науковцями одразу до декількох груп, зважаючи на їх повноваження та функції.

Враховуючи різні класифікації науковців щодо виокремлення суб'єктів управління фінансовою системою та проаналізувавши їх, нами було запропоновано класифікувати таких суб'єктів у блоки відповідно: 1) вищі органи державної влади: Верховна Рада України (включаючи комітети); Президент України; Кабінет Міністрів України; 2) центральні органи виконавчої влади: а) для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю (Міністерства, агентства та інспекції України); б) для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності: Міністерство фінансів

України; Державна фіскальна служба України; Державна аудиторська служба України; Державна казначейська служба України; Державна регуляторна служба України; Державна служба фінансового моніторингу України; Державна служба експортного контролю України; в) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: Національне агентство з питань запобігання корупції; Антимонопольний комітет України; Фонд державного майна; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів; 3) суб'єкти, які здійснюють контроль-регулюючі повноваження: органи судової гілки влади; правоохоронні органи: Міністерство внутрішніх справ; Національна поліція України; Служба безпеки України; Податкова міліція; Національне антикорупційне бюро України; Рахункова палата України; Національний банк України; Аудиторська палата України; Пенсійний фонд України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку; 4) органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування: державні адміністрації; територіальні громади; сільські, селищні та міські ради; сільські, селищні та міські голови; виконавчі органи сільських, селищних та міських рад; старости; районні та обласні ради.

2. Проаналізувавши поняття «методи», їх сутність та значення, було викоремлено такі методи функціонування фінансової системи: 1) загальні методи: а) імперативний метод та б) диспозитивний метод; 2) спеціальні методи: а) методи під час формування фондів (обов'язковий метод мобілізації, що характеризується імперативним впливом державних органів на фінансові відносини та добровільний метод мобілізації); б) методи під час розподілу коштів (фінансування та кредитування); в) методи під час бюджетного регулювання (встановлення цільового призначення державних фондів коштів; визначення порядку використання коштів; встановлення компетентними державними органами фінансових нормативів і лімітів використання фондів коштів; планування та фінансового контролю).

Така класифікація була зумовлена стадійністю фінансової діяльності. Тобто кожній стадії властиві свої групи методів, завдяки яким і забезпечується її ефективність та оптимальна дієвість.

Зроблено висновок, що важливе значення у правовому регулюванні сфери фінансової діяльності відіграє також і правовий режим. Це зумовлено тим, що дана категорія відображає специфічність поєднання методів, способів та рівнів правового регулювання сфери суспільних відносин.

Проаналізувавши форми управління фінансовою системою, було визначено, що вон є зовнішнім проявом фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. Беручи за основу такий критерій як їх характер, було виокремлено: 1) правові та 2) неправові форми. Правова форма здійснення фінансової діяльності знаходить свій прояв у прийнятті та реалізації фінансово-правових актів у зв'язку із встановленням чи застосуванням норм права. Неправові форми інструментом втілення правових форм і забезпечують, насамперед, відповідні передумови для їх реалізації.

Також, було зазначено, що до форм управління фінансовою системою слід віднести наступні: 1) правотворчу; 2) правозастосовну та 3) правоохоронну.

РОЗДІЛ 3.

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід правового функціонування фінансової системи

Проаналізувавши фінансову систему України як правову категорію та адміністративно-правові засади її функціонування зокрема, можемо стверджувати, що вона є далекою від оптимально функціонуючої системи, незважаючи на ті реформи, які мають місце. Процес становлення фінансової системи як національної розпочався з проголошенням незалежності України і надалі продовжується. У контексті євроінтеграційних процесів актуальності набуває необхідність наближення фінансової системи України до вимог європейських та світових стандартів, актуалізується питання щодо вивчення досвіду розвитку та діяльності фінансових систем як високорозвинутих країн світу, так і країн, що розвиваються. Для кожної країни світу характерними є певні властивості та особливості в організаційній побудові та управлінні фінансової системи, що зумовлює необхідність їх більш детального аналізу. Саме тому визначаємо одним із напрямів удосконалення фінансової системи вивчення та використання позитивного закордонного досвіду.

На нашу думку, найбільшу цінність становить саме досвід правового забезпечення управління фінансовою системою країн, які за своєю формою є унітарними, зважаючи на те, Україна за державним устроєм є такою державою. Це зумовлено, у першу чергу, тим, що фінансові системи унітарних країн включають у себе державний та місцевий бюджети, а федеративних – державний або ж федеральний бюджет, бюджети членів федерації та місцеві бюджети. Аналізуючи фінансові системи різних країн світу за їх будовою, необхідно наголосити, що вони різняться з урахуванням несхожих соціальних, економічних, політичних та ін. чинників, які вплинули на їх формування та

розвиток в контексті впливу. М. С. Забедюк акцентує увагу на виокремленні наступних ланках:

- державний бюджет;
- територіальні фінанси;
- державний кредит та кредити місцевих органів влади (у федеративних державах – кредити членів федерації);
- спеціальні фонди;
- фінанси суб'єктів господарювання [226, с. 203].

За Л. О. Миргородською, країнам світу притаманні різноманітні фінансові системи [227, с. 11]. Зокрема для Швеції, ФРН, та Польщі характерними є трирівнені фінансові системи. Так, у Швеції вона складається із бюджету центрального уряду, бюджету ленів та бюджетів комун. У США до фінансова система включає наступні елементи: федеральний бюджет; фінанси штатів та місцеві фінанси, у той час як у ФРН – фінанси федерації, фінанси земель у складі відповідного бюджету, а також місцеві бюджети. Для фінансової системи Польщі – бюджет центрального уряду, бюджети воєводств та бюджети гімн [226, с. 205]. Щодо фінансової системи Японії, то її елементами є: центральний бюджет, бюджети префектур та бюджети муніципалітетів [227, с. 11]. Таким чином, аналізуючи даний принцип побудови фінансової системи країн, зазначаємо, що вони є майже ідентичними, відмінністю є назва бюджетів, залежно від адміністративних одиниць країни.

У свою чергу, також виділяється і чотирівнена фінансова система, яка функціонує у Франції та Великій Британії. Зокрема у Франції бюджет центрального уряду (центральный або ж державний бюджет), місцеві бюджети, спеціальні фонди та фінанси державних підприємств; у Великобританії – державний бюджет, місцеві бюджети, спеціальні позабюджетні фонди та фінанси державних підприємств та корпорацій [226, с. 205].

Однією із країн, досвід якої, на нашу думку, становить цінність для проведеного дослідження, є Швеція, яка вважається однією із найсоціалістичніших країн світу. Швеція належить до скандинавських країн,

фундаментальною основою процвітання економік яких є ефективна та надійна фінансова система, що має у своєму розпорядженні безпечну платіжну систему та гарантує збереження вкладів населення [228, с. 3].

За В. П. Кодацьким, фінансова система Швеції включає в себе дві великі сфери: фінанси підприємств, установ та організацій, а також державні фінанси. Проте, науковець також відмічає і те, що важливу складову фінансової системи також становлять фінанси політичних партій і фінанси профспілкових організацій. Управління фінансовою системою здійснюють такі установи: парламент (Ріксдаг), уряд, Міністерство фінансів Швеції та органи муніципального (місцевого) управління [229, с. 53]. Таким чином, система суб'єктів управління фінансовою системою Швеції є достатньо простою та включає в себе органи загального державного управління.

Вищим органом вирішення фінансових питань у Швеції є парламент (Ріксдаг), який складається з представників громад, обраних для здійснення влади, у тому числі для затвердження річного бюджету [228 с. 5]. Він є вищим органом законодавчої влади, приймає закони в галузі фінансів, розробляє основні напрями бюджетної політики на бюджетний період, затверджує державний бюджет Швеції та вносить зміни до нього, контролюючи його виконання. Провідне місце в управлінні фінансами в системі органів виконавчої влади посідає Міністерство фінансів Швеції; яке здійснює загальне керівництво всією фінансовою системою. У свою чергу, органи місцевого самоврядування здійснюють свої повноваження щодо відповідних місцевих бюджетів. Їм надано право випускати місцеві позики, лотереї та цінні папери, а також отримувати кредити в банківських установах [229, с. 53-54].

Загалом, проаналізувавши діяльність вищих органів державної влади Швеції як суб'єктів управління фінансовою системою Швеції, можна дійти висновку, що як і в Україні, органом законодавчої влади є Парламент, який відповідно до своєї основної функції здійснює нормативно-правове забезпечення фінансової системи. Уряд Швеції аналогічно українському Уряду, організовує

процес розробки законопроекту про Державний бюджет та реалізує державну політику щодо його виконання.

Як ми уже зазначали вище, бюджетну систему Швеції, яка є складовою фінансової системи, складає три ланки:

- державний бюджет, або ж бюджет центрального уряду;
- бюджети ленів (губерній);
- бюджети комун (низових адміністративно-територіальних одиниць) [230, с. 210].

Контролюючі функції у сфері фінансової діяльності в Швеції належить:

- Національній службі аудиту, яка є відповідальною за аудит діяльності органів державної влади з метою забезпечення оптимального використання ресурсів та ефективного управління;

- Рахунковій палаті, яку очолює три незалежних Генеральних аудиторів з рівними повноваженнями. Уряд Швеції виходить з того, що керівництво трьох незалежних Генеральних аудиторів замість одного дозволяє знизити вразливість системи національного аудиту й додає їй стійкості. До головних їх обов'язків належить контроль за діяльністю урядових організацій в різних областях;

- Департаментам з фінансового аудиту, які перевіряють щорічну фінансову звітність щодо виконання бюджету Швеції; органів державної влади та агентств; судів; фонду соціального страхування;

- Управлінню по аудиту державних підприємств [231, с. 689]. Таким чином, контролюючу функцію здійснює невелика система суб'єктів, повноваження яких чітко розподілені між ними та не дублюються. Це забезпечує налагодження оптимального процесу діяльності таких суб'єктів та значної економії фінансових коштів на їх забезпечення.

Необхідно наголосити також на тому, що виділяють у сфері контролю також і Державне ревізійне управління (у деяких джерелах має назву Національне бюро аудиту). Його метою, як визначено урядом, є досягнення високоякісного управління фінансовою діяльністю. Діяльність Управління

характеризується двома напрямками – проведенням щорічних ревізій фінансово-господарської діяльності національних установ і підприємств та ревізією ефективності державних закупівель. На відміну від багатьох інших європейських країн, міністерства Швеції не наділені повноваженнями безпосереднього управління урядовими відомствами. Тому конституція Швеції дає можливість парламенту та уряду мати власні структури контролю державного сектору. Уряд наділений функціями контролю через Управління канцлера юстиції з питань дотримання законності і захисту прав у державі та через Національне ревізійне управління [232, с. 160].

Аналізуючи фінансові системи зарубіжних країн, необхідно звернути увагу на одну із найстаріших держав у світі – Велику Британію. Процес формування її фінансової системи почався ще в XI ст. у ході утворення феодалної держави в результаті об'єднання багатьох розрізнених країн. У 80-тих рр. XX ст. відбулися суттєві структурні зміни фінансових інститутів Великої Британії. Саме це і вплинуло на систему банків, систему страхування, будівельні товариства, фондову біржу, а також на ринок споживацьких товарів [233].

За Д. В. Шпарун, сучасна фінансова система Великої Британії включає такі основні ланки, які є незалежними та функціонують автономно :

- фінанси центрального бюджету;
- місцеві фінанси;
- фінанси спеціальних фондів;
- фінанси державних підприємств [234, с. 107].

Основну роль у фінансовій системі Великої Британії відіграє центральний бюджет. Він складається з двох частин, а саме: звичайного бюджету (Консолідованого фонду) та Національного фонду позик [233].

Основним суб'єктом у Великій Британії в системі управління державними видатками є казначейство, яке виконує безпосередньо функції Міністерства фінансів і Міністерства економіки. До організаційної будови казначейства входять управління та виконавче агентство – Управління Сполученого Королівства, яке займається обслуговуванням державного боргу [235, с. 291].

Необхідно наголосити, що казначейство у Великій Британії здійснює значно ширші повноваження у сфері фінансової діяльності, зокрема щодо розроблення державного бюджету та його виконання. У свою чергу, в Україні функції, які покладені на казначейство Великої Британії, виконують Міністерства, у апараті яких працює значна кількість службовців. При цьому Міністерства дублюють функції одне одного.

У Великій Британії функціонує єдиний спеціальний орган фінансового контролю – Управління з фінансового регулювання і нагляду. Його основними функціями є регулювання й нагляд за діяльністю всіх інвестиційних, фінансових і банківських компаній. Саме цей орган прийшов на зміну системі роз'єднаних і малоефективних саморегульованих і регулюючих організацій, які функціонували на фінансовому ринку. Таким чином, Управлінню були передані функції таких організацій, як:

- Ради з цінних паперів та інвестицій;
- Організації з регулювання управляючих;
- Управління з цінних паперів;
- Управління з приватних інвестицій;
- Комісії з будівельних товариств;
- Комісії з діяльності товариств взаємного кредитування;
- Реєстру кредитних союзів і товариств взаємного кредитування;
- Дирекції із страхування Казначейства [230, с. 76].

Створення єдиного спеціального органу фінансового контролю дозволило чітко розмежувати сфери відповідальності між Казначейством Великої Британії, а також вищезазначеного Управління. Аналізуючи їх функції, робимо висновок, що міністри є відповідальними за нормативно-правову базу та регулювання, у той час як Управління - за реалізацію державної політики у відповідності до чинного законодавства.

Парламент у Великій Британії організаційно складається із двох палат – палати громад (нижня палата) та палати лордів (верхня палата). У зв'язку із тим, що депутати нижньої палати є представниками народу, то саме до її повноважень

належать ключові у сфері фінансової діяльності. У головному уряді ключовою особою, яка відіграє важливу роль щодо державних фінансів є Міністр фінансів або ж канцлер казначейства. Міністр фінансів керує Міністерством, основними завданнями якого є:

- визначення складових економічної та фінансової політики держави;
- питання щодо формування доходів бюджету;
- здійсненням видаткової політики держави.

Особливістю бюджетного процесу є те, що незначну частину видатків бюджету парламент не затверджує. Виконанням державного бюджету займаються казначейство, міністерства та Банк Англії – орган його касового виконання, який був заснований у 1694 р. Для Великої Британії характерним є жорсткий контроль за здійсненням бюджетних витрат (з метою їх раціональності та відповідності бюджетним призначенням). Саме тому, на уряд було покладено повноваження щодо контролю зростання державних видатків [233].

Таким чином, проаналізувавши положення щодо фінансової системи Великої Британії, робимо висновок про те, що система суб'єктів, які здійснюють управління нею включає незначну їх кількість. У свою чергу, це дозволяє реалізовувати дієву та ефективно діючу фінансову політику. Зокрема позитивним стало створення єдиного спеціалізованого органу у сфері контролю – Управління з фінансового регулювання і нагляду, що дозволило передати йому функції різних органів та оптимізувати роботу.

Наступною країною є Франція, яка є однією із держав-лідерів ЄС. До складу її фінансової системи входять такі ланки: центральний (державний) бюджет, місцеві бюджети, спеціальні фонди та фінанси державних підприємств. Як і у вищепроаналізованих країнах, основою фінансової системи Франції є державний бюджет. Саме на нього припадає половина всіх фінансових ресурсів держави. Проте, одразу ж необхідно виділити першу відмінність та особливість. Так, у цілому державний бюджет не затверджується законодавчою владою, а щорічно складається як допоміжний документ, що механічно об'єднує загальний бюджет, численні спеціальні рахунки казначейства і приєднані

бюджети [226, с. 203]. У свою чергу, бюджетній системі Франції не є притаманним принцип єдності, оскільки кожна ланка із вищезазначеної формально є відокремленою. Проте, існує певна централізація, яка знаходить свій прояв у тому, що бюджет нижчих адміністративно-територіальних одиниць затверджується органами виконавчої влади вищого рівня.

Досліджуючи фінансову систему Франції, науковці концентрують свою увагу на певній її особливості – створення та функціонування цілої системи фондів спеціального призначення, спеціальних рахунків та приєднаних бюджетів, окремі з яких знаходяться в складі бюджету, а інші — позабюджетні. Всі вони певною мірою юридично та організаційно є самостійними та мають власні джерела формування доходів [233].

За державним устроєм Франція є президентсько-парламентською республікою, а тому – головною посадовою особою держави є президент, який відіграє важливу роль, у першу чергу, у бюджетних відносинах. Зважаючи на державний устрій Франції та поділ влади, законодавча влада представлена двома палатами парламенту: Національними зборами (нижня палата) і Сенатом. Саме Парламент реалізує виконання фінансових законів та реалізацію державної політики обома палатами парламенту та президентом Франції [237].

Загалом, реалізація державної фінансової політики у Франції покладена на Міністерство економіки, фінансів та бюджету. Основними його завданнями у сфері управління фінансовою системою є:

- безпосередня реалізація фінансової політики в державі;
- здійснення контролю за різноманітними фінансовими операціями, окремими контрольними функціями при безпосередній реалізації фінансової політики нижчими органами влади тощо [237, с. 58]. З вищевикладеного робимо висновок про те, що головною особливістю управління фінансовою системою Франції є відсутність спеціального органу виконавчої влади, який би здійснював управління фінансами, тобто Міністерства фінансів як окремого органу. А тому Міністерство економіки, фінансів та бюджету об'єднує в собі різноманітні функції у сфері фінансів.

Окрім такого органу, за Н. Ю. Мельничуком, працює адміністративне інспектування, яке здійснюється трьома міжміністерськими інспекціями : Генеральною інспекцією фінансів, Генеральною інспекцією адміністрації, Генеральною інспекцією соціальних справ. Крім того, в управлінні фінансовою системою також слід виділити такі органи, як комісія фінансів, економіки та планування (Національна асамблея), Комісія фінансового та бюджетного контролю (Сенат), Комісія фінансової прозорості політичного життя [238, с. 58].

Необхідно зазначити, що особливе місце у Франції займає фінансовий контроль, вищим органом здійснення якого раніше був Суд рахунків, основною функцією якого була перевірка рахунків держави та державних відомств. На даному етапі розвитку цю функцію виконувать незалежні контрольні-рахункові органи, які представлені Рахунковою палатою, яка проводить контроль у наступних формах :

- затвердження фінансових звітів;
- судово-правовий контроль;
- контроль управління, аналогом якого є аудит ефективності) [239].

Фінансовий контроль у Франції також покладено на Генеральну інспекцію фінансів і Генеральну інспекцію адміністрації. Перша виконує функції контролю на місцях за діяльністю служб Міністерства економіки й фінансів. Вона контролює діяльність усіх призначених державою бухгалтерів та адміністративної бухгалтерії вторинних розпорядників кредитів, державних підприємств, а також тих недержавних органів і підприємств, що перебувають під фінансовим контролем держави. Ця ж установа організовує та здійснює дослідження економічних і фінансових проблем на замовлення державних міністерств і відомств, а також за власною ініціативою [232, с. 159].

Як зазначають науковці, що досліджували проблематику фінансової системи Франції, дана країна характеризується стабільністю фінансової системи. Незважаючи на відсутність спеціального центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління фінансовою системою – Міністерства фінансів, система її суб'єктів характеризується оптимізованою взаємодією таких органів.

Основні засади та правила функціонування фінансової системи ФРН закріплені в Основному законі країни – Конституції. ФРН є федеративною республікою, зважаючи на що фінансова система ФРН включає в себе наступні складові елементи :

- фінанси федерації (федеральний бюджет, спеціальні фонди, фінанси державних підприємств);
- фінанси земель у складі відповідного бюджету, спеціальних фондів, фінансів підприємств;
- місцеві фінанси (місцеві бюджети та фінанси комунальних підприємств) [226, с. 203].

М. І. Карлін, аналізуючи положення Конституції ФРН, зазначає, що вона становить собою унікальне явище в конституційній практиці розвинених країн світу. По-перше, вона регулює фінансові взаємовідносини між федерацією, землями і громадами, а, по-друге, визначає положення й компетенції конституційних органів у формуванні бюджету країни. Відповідно до Конституції, ФРН поділена на фінансові округи, а сполучною ланкою між бюджетом федерації та бюджетами земель є вищі фінансові дирекції, які безпосередньо об'єднують декілька таких округів. Формально всі ланки бюджетної системи автономні, тобто самостійно складають бюджет, стягують податки, збори, витрачають кошти на виконання функцій, що підпадають під їхню юрисдикцію [240].

Загальне управління фінансовою системою ФРН здійснюють вищі органи державної влади – Бундестаг, який наділений вирішальним правом законотворення. Хоча Бундесрат (Федеральна рада) бере також безпосередню участь у процесі законотворення. Так, він має право оскаржувати всі закони, які схвалюються Бундестагом. Головним центральним органом виконавчої влади у ФРН, діяльність якого спрямована на реалізацію державної фінансової політики є Міністерство фінансів ФРН. До його основних функцій належить:

- розробка основ фінансової, податкової політики;
- визначення державного бюджету, його складових частин;

- здійснення контролю за виконанням державного бюджету та іншими фінансовими процесами в суспільстві [237, с. 59]. Так, Міністерство фінансів України, відповідно до його повноважень, готує проект бюджету.

Контроль за фінансовою діяльністю у ФРН належить Федеральному казначейському двору, який є незалежним державним закладом, функціями якого є контроль за економічною і фінансовою діяльністю. Зокрема, він може перевіряти роботу Міністерства фінансів. Крім вищезазначених органів за дослідженням науковців зазначено, що активну участь також беруть і науковці разом із громадськістю. Це знайшло свій прояв у тому, що в ФРН протягом тривалого періоду склалася традиція подання науково-дослідними організаціями експертних доповідей щодо бюджетного процесу [226, с. 203].

Крім того, у ФРН наряду із Міністерством фінансів функціонують Федеральне відомство з фінансів, а також Федеральне управління державним боргом. У своїй діяльності вони є підзвітними даному Міністерству. Федеральне відомство з фінансів займається податковою перевіркою підприємств, оподаткуванням іноземних капіталовкладень, проблемами усунення подвійного оподаткування. Федеральне управління державним боргом реалізує повноваження щодо операцій з випуску та погашення позик і фінансування бюджетного дефіциту [241, с. 21].

У ФРН контрольну функцію у сфері фінансової діяльності, зокрема контроль за бюджетним фінансуванням та управлінням економікою федерації, реалізує Федеральна рахункова палата, правовий статус якої закріплено в Конституції ФРН. Загалом, основним обов'язком даного органу є дотримання законів, бюджету та адміністративних приписів [242, с. 8–10].

Як зазначає В. Ю. Дудченко, аналізуючи стан фінансової системи, її структуру та механізм функціонування, основні проблеми зосереджені у сфері бюджетної системи. На думку науковця, це зумовлено зростанням державних витрат на проведення реформ у соціальній сфері, на фінансування антикризових фондів Європейського Союзу, а також необхідністю рефінансування наявних зобов'язань уряду [243, с. 142].

Загалом, проаналізувавши фінансову систему ФРН, можемо виокремити її характерні ознаки. Так, Міністр фінансів ФРН може здійснювати витрати, які є додатковими, лише за умови економії за іншими статтями; Уряд має абсолютну і виключну компетенцію виконання бюджету. Основними суб'єктами, які здійснюють управління за такою системою є Міністерство фінансів, Бундестаг, Бундесрат, Федеральна рахункова палата, а також Федеральний казначейський двір. Також, функціонують органи, які реалізують безпосередньо контрольну функцію, – Федеральне відомство з фінансів, а також Федеральне управління державним боргом.

Ще однією європейською країною, досвід забезпечення функціонування якої необхідно розглянути, є Італія, оскільки система даної країни є однією із найстаріших в Європі. Так, до фінансової системи Італії відносять зазвичай наступні ланки:

- центральний (державний) бюджет;
- місцеві фінанси;
- спеціальні фонди;
- фінанси державних підприємств [234, с. 123].

У свою чергу, центральний або ж державний бюджет необхідно поділяти на дві частини: рахунки поточних операцій, а також рахунки руху капіталів.

Загалом, у системі суб'єктів управління фінансовою системою Італії виділяють Міністерство економіки та фінансів, який є центральним органом виконавчої влади, що реалізовує економічну та фінансову політику. У свою чергу, Міністерство ключає в себе 4 Департаменти:

- Департамент казначейства;
- Департамент загального бухгалтерського обліку держави;
- Департамент загального управління, кадрів та послуг;
- Департамент фінансів.

У складі Міністерства діють також 4 комітети:

- Постійний комітет з глобального консультування та гарантіям приватизації;

- Міжвідомчий комітет з кредиту та заощаджень;
- Міжвідомчий комітет з економічного планування;
- Комітет щодо принципів звітності.

Задля реалізації економічної та фінансової політики, Міністерство виконує функції, які на нього покладено, зокрема :

- розробляє керівні принципи економічної та фінансової політики;
- розробляє економічні та фінансові прогнози, а також контролює загальні витрати та тенденції доходів;
- готує фінансово-економічні розрахунки для державних адміністрацій, керує етапами бюджетного процесу та оцінює наслідки реалізації та регулювання економічною та фіскальною системами;
- готує державні фінансові документи;
- керує пакетами акцій держави [244].

Аналізуючи бюджетний процес в Італії, необхідно виділяти такі його стадії :

- складання проекту бюджету під контролем Міністерства фінансів;
- розгляд бюджету в палаті депутатів та сенаті, затвердження президентом;
- виконання бюджету казначейством;
- підготовка звіту про виконання бюджету Міністерством фінансів Італії [234, с. 125].

Таким чином, функції та повноваження Міністерства економіки та фінансів Італії є тотожними до функцій Міністерств країн, які ми проаналізували вище. У бюджетному процесі вищезазначене Міністерство бере активну участь не лише на стадії складання, а й в якості контролюючого органу. Ухвалення ж бюджету покладено на орган законодавчої влади – двопалатний Парламент.

В Італії вищим органом фінансового контролю є Рахунковий суд, який, відповідно до Конституції країни, є одним із тих органів, що гарантує законність та належне управління адміністративною діяльністю та забезпечує збалансування державних фінансів [234, с. 127]. Ревізійна палата Італії, яка була заснована в

1862 р., є вищою ревізійною установою Італії. За своєю суттю це судовий орган, який наділений функціями фінансового контролю, що здійснюється неупереджено, незалежно та автономно, а також судовими функціями, покладеними на Палату щодо сфери ведення державної облікової документації та цивільних, військових і ветеранських пенсій. Що стосується державних доходів, то Ревізійна палата відповідає лише за загальний нагляд за правильністю й безперервністю їх збирання, однак основна перевірка стосується діяльності завідувачів фінансовими відділами [245].

На нашу думку, специфікою суб'єктів управління фінансовою системою Італії є діяльність Фінансової гвардії Італії, яка має на меті захист фінансових та еконічних інтересів держави та підпорядковується Міністру фінансів. Основними її завданнями є:

- попередження та розкриття податкових і фінансових порушень;
- сприяння органам правопорядку та служби безпеки у боротьбі зі злочинністю в охороні сухопутних і морських кордонів;
- участь у миротворчих операціях спільно з іншими підрозділами збройних сил Італії;
- контроль за витратами фінансових коштів підрозділами ЗС, що знаходяться за межами країни;
- організація митного контролю в портах, аеропортах та інших пунктах в'їзду в країну;
- нагляд за імміграцією;
- боротьба з контрабандою валютою, наркобізнесом, незаконним зберіганням і продажем озброєнь [246, с. 29].

Таким чином, Фінансова гвардія Італії відіграє важливе значення не лише задля фінансових інтересів держави, а й задля національної безпеки країни. На нашу думку, для України досвід функціонування такого органу є позитивним та його створення забезпечило б здійснення основних функцій в контексті фінансової діяльності. Вважаємо, що в Україні необхідно не створювати таку ж Фінансову гвардію, а на основі положень щодо її діяльності, провести реформу

національних правоохоронних органів, які ми включили до системи суб'єктів управління фінансовою системою.

Японія є унітарною державою із конституційною монархією. Фінансова система Японії складається з урахуванням її адміністративно-територіального устрою та включає в себе наступні ланки:

- бюджет центрального уряду;
- місцеві бюджети;
- спеціальні рахунки, що, у свою чергу, включають спеціальні фонди;
- фінанси підприємств, корпорацій, що належать центральним і місцевим органам влади [247, с. 202].

Вищим органом державної влади та єдиним законодавчим органом, як і в країнах, які вже були розглянуті вище, є парламент, який складається з двох палат: палати представників і палати радників. Виконавча влада здійснюється кабінетом. Загальне управління фінансами країни очолює Міністерство фінансів через власні управління та секретаріат. Однією з найважливіших його функцій є підготовка проекту бюджету. У той час, як інші міністерства та відомства готують пропозиції щодо обсягу й структури своїх бюджетів, а також з деяких інших фінансових питань і направляють відповідні документи до бюджетного департаменту Міністерства фінансів [233].

Характерною особливістю фінансової моделі Японії є єдність державного апарату та великого капіталу в розв'язанні загальних проблем. При цьому головні цілі та завдання загальнонаціональних планів фінансового розвитку втілюються у внутрішньокорпоративних планах, які мають директивний характер. Унаслідок утворюється складна, узаємопо'язана система фінансового планування [248].

Необхідно відмітити, що в Японії в якості контролюючого органу функціонує Контрольно-ревізійне управління, яке було утворене понад 115 років назад. Головним об'єктом контролю є надходження рахунків до державного бюджету від прибутку приватних підприємств та фірм. У Японії координацію контрольних функцій у фінансовій сфері покладено на Секретаріат Кабінету

Міністрів Японії, а Агентство з питань управління та координації Японії діє як спеціальний орган урядового фінансового контролю [232, с. 159].

Місцеві бюджети зумовлені адміністративним устроєм Японії, вона поділяється на префектури (міста, селища та райони). Саме за рахунок місцевих бюджетів Японії фінансуються :

- адміністрація;
- платежі по державному боргу;
- поліція, освіта, протипожежна оборона, економічний розвиток;
- громадські роботи та підприємницька діяльність держави;
- соціальні потреби [249, с. 314].

На формування сучасної фінансової системи Японії вплинув перехід від концепції «суспільного добробуту» до концепції «японської моделі суспільного добробуту», основними рисами якої є:

- мінімальні суспільні асигнування на вирішення соціальних проблем;
- свобода індивідумів та гарантія мінімального доходу кожному;
- принцип «рівних можливостей» [240, с. 84-85].

Ще однією особливістю фінансової системи Японії є те, що поряд з бюджетним фінансуванням державних потреб, паралельно діє система фінансування економічних проектів за рахунок позабюджетних коштів. Для цього функціонує Програма державних позик та інвестицій (так званий Інвестиційний бюджет), призначена для кредитування пріоритетних об'єктів та проектів; його обсяг може досягати половини державного бюджету.

Фінансова система США, федеративної конституційної республіки, складається з таких елементів:

- фінанси федерації, до яких належать федеральний бюджет, бюджет округу Колумбія (столичний), спеціальні фонди федерального рівня, фінанси державних підприємств;
- фінанси 50 штатів, кожен з яких має власний бюджет, спеціальні фонди та фінанси підприємств, що знаходяться у власності штату;

- місцеві фінанси, які включають місцеві бюджети (графств та інших місцевих адміністративних одиниць, а саме: округів, муніципалітетів, міст), фінанси комунального господарства, різноманітні фонди [233].

Характерними ознаками фінансової системи США є:

- високий рівень автономності, яка полягає у тому, що кожен з рівнів державного управління самостійно проводить бюджетну та податкову політику;
- три бюджетних рівні (федеральний, штатів, місцевий) [249, с. 294].

На нашу думку, головна особливість фінансової системи США, у першу чергу, знаходить свій прояв у тому, що фінансовій системі не притаманний принцип єдності. Тобто на кожному бюджетному рівні (федеральному, штатному або ж місцевому) політика у сфері фінансової діяльності реалізовується самостійно органами управління.

В. М. Виноградня наголошує, що фінансовій системі США притаманна тенденція до підвищення рівня саморегулювання, що визначається великою кількістю та надійністю фінансових інструментів. На даний час фінансова система США досягла високого ступеня розвитку та стала фундаментальною основою економіки країни, що забезпечує можливість динамічного розвитку та подолання кризових явищ [247, с. 203].

Конгрес США як представницький орган влади складається із двох палат: Сенату та Палати представників. Саме до його компетенції належить формування законодавства з питань функціонування фінансової системи, затвердження федерального бюджету країни та контроль за його виконанням. Конгрес має право бюджетної ініціативи, право внесення змін до проекту бюджету. Головними структурами, підпорядкованими Конгресу США, які безпосередньо задіяні в управлінні федеральними фінансами, є:

- Головне бюджетно-контрольне управління, яке здійснює зовнішній фінансовий контроль за діяльністю міністерств, відомств, урядових агентств США;
- Аналітично-бюджетне управління, на яке покладені функції експертизи законопроектів з фінансових питань і урядових програм, аналізу виконання

федерального бюджету. Головною метою його діяльності є сприяння парламенту у здійсненні більш раціонального бюджетного вибору [233].

У США функцію контролю здійснює Головне контрольне управління Конгресу США. Воно має доступ практично до всіх фінансових документів міністерств і відомств. Головне контрольно-ревізійне управління може здійснювати оцінку результативності державних програм і діяльності федеральних відомств; проводити спеціальні обстеження та перевірки обґрунтованості цін на продукцію; фінансово-економічних аспектів контрактів міністерства оборони [250].

До органів виконавчої влади, які наділені найбільшими повноваженнями у сфері федеральних фінансів належать:

- Адміністративно-бюджетне управління – федеральний орган у складі Адміністрації Президента США, на який покладена відповідальність за складання проекту федерального бюджету і його виконання за видатками;

- Міністерство фінансів (Державне казначейство) США – федеральний орган у складі Адміністрації Президента США, до повноважень якого належать виконання федерального бюджету за доходами, управління державним боргом, контроль у сфері бюджетного процесу;

- Рада економічних консультантів – дорадчий орган при Адміністрації Президента США, який допомагає формувати основні засади економічної політики [251, с. 179].

Судова влада в США представлена федеральними судами, судами штатів та місцевими судами. Федеральна судова система включає також низку спеціальних судів: митний, податковий, військовий. У свою чергу, акцентувати увагу необхідно на тому, що функції нагляду за діяльністю фінансових інститутів та ринків здійснюють спеціальні державні органи та установи, основними з яких є Федеральна резервна система та Комісія у справах біржі і цінних паперів. Основою фінансової системи є діяльність банківської системи, що здійснює випуск та перерозподіл грошової маси. Роль центрального банку в США виконує Федеральна резервна система, що здійснює нагляд за банками та

регулює їх діяльність, здійснює емісію грошових коштів та забезпечує стабільність фінансової системи. Основною функцією Федеральної резервної системи є те, що це банк банків; комерційні банки зберігають там свої грошові депозити та здійснюють взаємні платежі через перекази коштів [252].

Таким чином, проаналізувавши засади функціонування фінансових систем у зарубіжних країнах, необхідно наголосити на різноманітті суб'єктів, які слід віднести до системи суб'єктів управління та контролю за фінансовою системою. Проте, усім фінансовим системам притаманні наступні ознаки :

1. Вищі органи державної влади завжди належать до системи суб'єктів управління фінансової системи. Їх повноваженнями є формування та реалізація державної політики у сфері фінансів та впровадженні фінансової політики в життє;

2. Наявність системи контролюючих органів у сфері фінансової діяльності країни.

Зокрема С. В. Юргелевич запропонував контролюючі органи згрупувати наступним чином :

– вищий орган державного фінансового контролю, який підпорядковується парламенту або президенту (уряду) і контролює витрачання коштів державного бюджету;

– державні контрольно-ревізійні підрозділи міністерств і відомств, які підпорядковуються як вищому органу державного фінансового контролю, так і відповідному міністерству або відомству й здійснюють контроль за правильністю витрачання державних коштів;

– податкове відомство, яке контролює надходження до державного бюджету [253, с. 142];

3. Майже в кожній державі функціонує спеціальний центральний орган виконавчої влади, зазвичай Міністерство фінансів. Проте, у деяких країнах його функції можуть бути розподілені між декількома Міністерствами;

4. Система основних суб'єктів управління фінансовою системою найчастіше включає в себе наявність додаткових органів, інституцій, які

безпосередньо займаються реалізацією конкретного напрямку державної політики у сфері фінансової діяльності;

5. Наявність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами управління фінансової системи, що унеможливує дублювання функцій таких органів.

На нашу думку, проаналізувавши функціонування фінансової системи, його адміністративно-правові засади в зарубіжних країнах, не можна стверджувати однозначно, що імплементація таких засад для України буде мати позитивний характер. Це зумовлено рядом чинників, які впливають на такий процес: соціальні, економічні, політичні та ін. Не можна залишити поза увагою той факт, що усім фінансовим системам зарубіжних країн притаманні наступні ознаки: вищі органи державної влади завжди належать до системи суб'єктів управління фінансової системи; наявність системи контролюючих органів у сфері фінансової діяльності країни; майже в кожній державі функціонує спеціальний центральний орган виконавчої влади, зазвичай Міністерство фінансів; система основних суб'єктів управління фінансовою системою найчастіше включає в себе наявність додаткових органів, інституцій, які безпосередньо займаються реалізацією конкретного напрямку державної політики у сфері фінансової діяльності, а також - наявність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами управління фінансової системи, що унеможливує дублювання функцій таких органів.

3.2. Проблеми та шляхи удосконалення засад забезпечення функціонування фінансової системи України

Формування налагодженої та оптимально функціонуючої фінансової системи є складним механізмом та завданням, що потребує значної кількості часу. На даний час, як уже зазначалося, фінансова система України знаходиться на етапі становлення національної системи та вдосконалення. Проаналізувавши

зарубіжний досвід функціонування та управління фінансовими системами, визначаємо, що основними ознаками стабільності фінансової системи є наступні:

- наявність упорядкованості функціонування та розвитку елементів фінансової системи;
- наявність зворотного зв'язку між окремими елементами як один з одним, так і фінансовою системою в цілому;
- наявність фінансових інструментів державного регулювання;
- наявність якісного нормативно-правового та інформаційного забезпечення;
- керованість як фінансової системи в цілому, так і окремих її елементів;
- наявність саморегулюючих властивостей фінансової системи;
- спроможність фінансової системи протидіяти збуренням та повертатися в положення рівноваги у разі відхилень;
- спроможність фінансової системи зберігати параметри в чітко визначених межах протягом тривалого часу [254].

Саме тому, зважаючи на вищезазначені ознаки, актуалізується питання щодо вдосконалення правових засад функціонування фінансової системи України. Це зумовлено, у першу чергу тим, що Україна на даний час перебуває на шляху інтеграції в європейський фінансовий простір. За І. П. Устиноюю, проблема інтеграції України в європейський фінансовий простір є багатоплановою, а тому передбачає вирішення наступних завдань:

- трансформація національної фінансової системи, всі складові якої мають реально функціонувати на ринкових засадах. Фінанси підприємств, і податкова та бюджетна системи, і банки та небанківські фінансові інституції мають бути у цілому уніфікованими з міжнародними вимогами;
- гармонізація українського фінансового законодавства з міжнародними критеріями та вимогами. Це ті кроки, які мають надати інтеграційним процесам реального характеру, адже не може Україна реально

інтегруватись у світовий фінансовий простір на основі невідповідного фінансового законодавства;

- інституційне забезпечення: а саме розвинені банківська система, інституції фондового ринку, страхові компанії, з якими могли б і мали б бажання співпрацювати іноземні партнери, відповідний інвестиційний клімат у країні;

- забезпечення стабільності її національної грошової одиниці. Без цього неможливе взаємне стикування народно господарських комплексів, розвиток довгострокових ділових стосунків, участь у багатосторонніх інвестайційних проектах. Важливо, те що втрачається інтерес іноземних інвесторів до економічних зв'язків;

- взаємодія з міжнародними фінансовими інституціями, що є головними ідеологами функціонування міжнародної фінансової системи [257, с. 47]. Аналізуючи вищезазначене, доходимо висновку, що задля успішної інтеграції України до європейського фінансового простору першочерговим завданням є приведення у відповідність до європейських стандартів нормативного забезпечення у сфері функціонування фінансової системи.

Упровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі є основною метою Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020». Вона передбачає в рамках чотирьох векторів руху реалізацію 62 реформ та програм розвитку держави, серед яких ряд реформ стосується саме фінансової системи, а саме: реформа фінансового сектору, реформа монетарної політики, програма залучення інвестицій, реформа державного фінансового контролю та бюджетних відносин, реформа державної служби та оптимізація системи державних органів; оновлення влади та антикорупційна реформа; децентралізація та реформа державного управління. Першочерговою є реалізація антикорупційної реформи [134].

Зважаючи на вищевикладене, на нашу думку, актуалізується визначення проблем адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України, які необхідно вирішити. Зокрема в науковій спільноті під

адміністративно-правовими засадами слід розуміти сукупність адміністративно-правових норм, які визначають основні цінності, принципи, завдання, форми та методи розвитку нормотворчої і розпорядчої діяльності органів виконавчої влади [257, с. 7].

У свою чергу, вважаємо доцільним та більш влучним визначення Д. Г. Заброди, який під даною категорією пропонує розуміти сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів. Він пропонує до структурних елементів адміністративно-правових засад відносити такі:

- категоріальний, що безпосередньо передбачає виокремлення понять і ознак явища, які сформовані в правових актах, формування науково-правової категорії, що у повній мірі відображає правову реальність;
- нормативний, що пов'язаний із систематизацією нормативно-правових актів, які містять правову основу регулювання відповідних суспільних відносин;
- інституційний, що стосується окреслення системи суб'єктів відповідних правовідносин, визначення серед них основних і головних, характеристики їх адміністративноправового статусу;
- інструментально-технологічний, який стосується форм і методів діяльності суб'єктів реалізації норм адміністративного права [260, с. 49].

Таким чином, з урахуванням вищезазначених елементів категорії «адміністративно-правові засади», необхідно визначати проблемні питання, недоліки функціонування фінансової системи України, акцентуючи увагу саме на чотирьох компонентах.

Загалом, на нашу думку, аналізуючи вищевикладені положення в дисертаційному дослідженні, вбачаємо першочергову проблему у відсутності закріплення на законодавчому рівні категорії «фінансова система». Через цей факт на сучасному етапі розвитку наукової думки існує низка теоретичних підходів щодо її трактування, що призводить до плуралізму наукових поглядів

на неоднозначності розуміння сутності категорії. У законодавстві України також відсутнє закріплення принципів фінансової системи, незважаючи на те, що вони становлять собою фундаментальні засади, за допомогою яких можливо формувати й розвивати фінансову систему.

Ще однією проблемою, яка, на нашу думку, має бути вирішена, є достатньо розгалужена система суб'єктів управління фінансовою системою. Наявність та функціонування такої кількості органів є нераціональним, зважаючи на те, що більшість органів просто дублюють повноваження один одного. Саме тому існуюча система суб'єктів фінансової системи є складною та багаторівневою системою, що ускладнює процес прийняття рішень, а також оперативне реагування на кризові ситуації. Таким чином, гостро постає питання скорочення кількості державних структур за рахунок їх злиття з відповідним поєднанням виконуваних ними функцій.

Як зазначає Д. М. Дмитренко, аналізуючи діяльність таких органів, фактичне нівелювання ролі державного регулювання призводить до того, що фінансова система України виявляється незахищеною перед внутрішніми і зовнішніми негативними факторами, що призводить до значних втрат [261, с. 136].

За О. П. Ніколовим та І. Л. Шерер, сучасний стан фінансової системи характеризується наступним :

- відсутність розроблених і відповідним чином реалізованих на практиці принципів побудови фінансової системи означає відсутність єдиних підходів, правил, вимог тощо при формуванні нормативно-правових актів та організації фінансової діяльності загалом;
- економіко-правова нерівність економічних суб'єктів, яка проявляється у вибіркового визначенні економічних прав, свобод та відповідальності;
- наявність монопольних переваг та порушення інтересів економічних суб'єктів;
- відсутність реальної конкуренції у фінансовій сфері;

- низька здатність до самозабезпечення та саморегулювання, що викликає необхідність державного втручання практично в усі сфери діяльності;
- відсутність належним чином сформованих стимулів для всіх ланок та рівнів фінансової системи;
- зростання ролі міжнародних фінансів, що пов'язано з розширенням економічних зв'язків, зростанням впливу міжнародних організацій та фінансових інститутів [262, с. 24-25].

У свою чергу, аналізуючи основні проблеми національної фінансової системи, Д. М. Дмитренко виділяє наступні :

- відсутність достатнього нормативно-правового забезпечення фінансової системи;
- складна організаційно-управлінська структура, яка включає занадто велику кількість державних установ-регуляторів;
- відсутність послідовної та системної державної політики у сфері регулювання фінансових ринків;
- еволюційне формування системи законодавчого регулювання вітчизняної фінансової системи (коли рішення приймаються, як відповідь на події, що вже відбулися);
- фактична неготовність України до участі в міжнародній фінансовій системі [261, с. 75].

Загалом, створення ефективно діючої фінансової системи передбачає «постійну роботу держави як у сферах права, у тому числі й адміністративного примусу до виконання закону, так і у сферах формування інституціональних основ фінансових відносин». Фінансова система повинна відповідати наступним принципам: стійкості, цілісності, стабільності фінансової системи, взаємодії й узгодженості фінансового контролю і державного управління з державними і фінансовими органами, динамічності, активної реакції на нові чинники [263, с. 152].

Аналізуючи причини потреби пошуку шляхів удосконалення засад функціонування фінансової системи України, вважаємо, що умовно їх можна

розділити на дві групи: зовнішні та внутрішні. До зовнішніх причин слід віднести інтеграційні процеси України та фінансову кризу. У той час як до внутрішніх вбачаємо доцільним відносити неефективність існуючої системи суб'єктів управління фінансовою системою та прогалини в нормативній базі цієї сфери.

В. П. Кодацький у своєму науковому доробку, аналізуючи досвід зарубіжних країн щодо функціонування фінансових систем, наголосив, що Україні доцільно використовувати шведський досвід: проведення податкових реформ; діяльності центрального банку, спеціальних кредитних інститутів, загального пенсійного фонду й фінансових товариств. Він зазначив, що податкова реформа, яка проводилась у Швеції в 90-х роках минулого століття, мала на меті такі цілі:

- сприяти економічному зростанню й підвищенню національного добробуту;
- обмежити зростання споживання за рахунок позичених коштів і стимулювати накопичення;
- створити умови для зростання заробітної плати без значного збільшення інфляції;
- зменшити податковий тиск для всіх категорій працівників при збереженні загального обсягу надходжень у державний і місцеві бюджети, достатнього для підтримання високого рівня соціального захисту населення;
- створити умови для рівного оподаткування трудового доходу й різних видів доходів на капітал;
- обмежити можливості високооплачуваних верств населення ухилятися від сплати податків шляхом податкового планування й забезпечити однакове оподаткування осіб з різним рівнем доходів;
- гармонізувати національну податкову систему з податковими системами провідних країн Європи [229, с. 54].

Першою проблемою, яку ми визначили, є відсутність закріплення на законодавчому рівні категорії «фінансова система». Як уже було зазначено в дисертаційному дослідженні раніше, основним елементом фінансової системи є

бюджетна система, визначення поняття якої надано у п. 5 ст. 2 Бюджетного кодексу України. На нашу думку, доцільно закріпити у вітчизняному законодавстві категорію «фінансова система» задля усунення її неоднозначного трактування.

Не менш важливим є питання щодо закріплення принципів фінансової системи, фундаментальних орієнтирів, дотримуючись яких можливо формувати й розвивати фінансову систему держави, у тому числі її складові. Саме принципи мають визначати вихідні засади побудови та функціонування фінансової системи. Законодавче закріплення даних принципів відсутнє, хоча, у свою чергу, принципи бюджетної системи України закріплені та охарактеризовані в статті 7 Бюджетного кодексу України. Так, до них належать:

- принцип єдності бюджетної системи України;
- принцип збалансованості;
- принцип самостійності;
- принцип повноти;
- принцип обґрунтованості;
- принцип ефективності та результативності;
- принцип субсидіарності;
- принцип цільового використання бюджетних коштів;
- принцип справедливості і неупередженості;
- принцип публічності та прозорості [54].

Аналізуючи положення Науково-практичного коментаря Бюджетного кодексу України, доходимо висновку, що основною метою закріплення принципів бюджетної системи на законодавчому рівні є створення та побудова такої бюджетної системи, яка за оптимального використання фінансових ресурсів держави відображає державний устрій України в поєднанні із самостійністю місцевих бюджетів, тобто принципи відображають вимоги, які висуваються до організації та устрою бюджетної системи [264].

Таким чином, убачаємо за доцільне для створення оптимально функціонуючої фінансової системи України, у першу чергу, нормативно закріпити поняття та перелік принципів фінансової системи України.

Ще однією проблемою у сфері функціонування національної фінансової системи є її правова регламентація, адже виключно правовими нормами регулюється ця сфера та від її налагодженості залежить рівень розвитку фінансової системи. На сьогоднішній день актуалізується питання щодо гармонізації, уніфікації та систематизації фінансового законодавства в Україні. Слід виокремити фактори, які спливають на такий стан. У першу чергу, це наявність розгалуженої системи розрізнених нормативно-правових актів, що регулюють питання в контексті публічної фінансової діяльності, проте їх кількість не завжди відповідає якісному стану; а також - інтеграцію України до європейського правового простору.

Крім того, численні зміни та доповнення до нормативно-правових актів спричиняють їх неузгодженість та суперечливість. Стан фінансового законодавства на сучасному етапі, незважаючи на ухвалення важливих актів, суттєво не покращився, навпаки – подальше зростання кількості нових фінансових законів є явно негативною властивістю для системи фінансового законодавства, оскільки наявні недоліки не було ліквідовано [265].

Загалом, саме стабільне фінансове законодавство передбачає :

- ефективність регулювання фінансових відносин;
- вирішення завдань на стадії законотворчого процесу;
- відсутність суперечностей та розбіжностей як у логіці побудови самого законодавчого акта, так і стосовно співвідношення його з іншими фінансовими нормативно-правовими актами, у тому числі з підзаконними;
- забезпечення високої якості, юридичної техніки та мови закону [266].

Ю. С. Шемшученко наголосив, що прийняття нових законів та підзаконних актів в Україні не завжди супроводжується скасуванням застарілих нормативних актів чи внесенням до них відповідних змін і доповнень. Кількість таких актів і

норм постійно зростає, а належним упорядкуванням системи законодавства практично ніхто не займається [267].

О. О. Дмитрик наголошує на необхідності розробки та прийняття нормативно-правового акта, у якому треба закріпити наскрізні, єдині для всіх інститутів і підгалузей фінансового права принципи, юридичні категорії та поняття. Це в кінцевому рахунку дозволить забезпечити єдність фінансового права як галузі права [268].

Аналізуючи та досліджуючи напрямки удосконалення такої проблемної ситуації, деякі представники наукової спільноти наголошують на тому, що прийняття саме кодифікованого акта стане оптимальним її вирішенням. Зокрема, Є. О. Алісов наголошує на тому, що створення такого міцного регулятора суспільних відносин як Фінансовий кодекс дозволить вирішити багато проблем фінансового законодавства [269, с. 80-81]. Дійсно, кодекс може розглядатися своєрідним «основним законом» відповідної галузі [270]. Створення кодексів, безумовно, – один із ефективних шляхів розвитку законодавства, підвищення його рівня, узгодженості, а також вирішення проблеми ліквідації множинності актів, діючих з одного й того ж питання [271].

Д. П. Дорошенко зазначає, що в цілому процес удосконалення законодавства неможливий без систематизації нормативно-правових актів, приведення його до певної системи, а недосконалість чи відсутність упорядкованості в нормативному матеріалі спричиняє недоліки в процесі правотворчості. Саме тому систематизоване фінансове законодавство, комплексно регулюючи фінансові відносини, спрощує дотримання й застосування правових приписів, дає змогу виявити проблеми в правовому регулюванні та своєчасно їх ліквідувати [265, с. 7].

Аналізуючи вищевикладене, на перший погляд може здатися, що сьогодні в нашій державі склалися всі передумови для розробки та прийняття Фінансового кодексу. Це зумовлено тим, що кількість нормативно-правових актів, які регулюють питання фінансової сфери постійно збільшується із часом. У свою чергу, вирішення зазначених проблем можливе шляхом розробки та

прийняття Бюджетного та Податкового кодексів, які б становили стійке нормативно-правове підґрунтя у сфері функціонування фінансової системи України.

Аналізуючи систему суб'єктів управління фінансовою системою України, можемо з упевненістю наголосити, що вона є доволі розгалуженою, а функції деяких із органів дублюються. Це призводить до того, що за рахунок державних коштів здійснюється фінансування суб'єктів-дублерів.

Уважаємо, що найбільш доцільним буде оптимізувати систему суб'єктів управління фінансовою системою наступним чином: шляхом створення нового або реорганізації вже існуючих органів (наприклад, об'єднання); залишення по одному суб'єкту, який здійснював би реалізацію певних функцій. Ми пропонуємо виділяти таку систему суб'єктів управління фінансовою системою: вищі органи державної влади; центральні органи виконавчої влади, для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю, а також ті, для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності. Серед суб'єктів, які здійснюють контрольно-регулюючі повноваження, вбачаємо за доцільне залишити Службу фінансових розслідувань або ж Фінансову поліцію як правоохоронний орган.

На нашу думку, позитивним є той момент, що було розроблено проект Закону України «Про Фінансову поліцію», який із 03.05.2017 р. перебуває на розгляді Комітету. Так, відповідно до вищезазначеного проекту, пропонується створити новий суб'єкт фінансової системи в цілому, а зокрема, державний правоохоронний орган, на який буде покладатися обов'язок забезпечити запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів у сфері формування та використання фінансових ресурсів держави, економічної безпеки, що віднесені до його підслідності, відповідно до Кримінального процесуального кодексу України. Таким чином, на даний орган буде покладена превентивна функція щодо фінансових ресурсів. Вбачаємо за доцільне організацію роботи даного органу як єдиного суб'єкта, що буде наділений

повноваженнями у сфері формування та використання фінансових ресурсів та економічної безпеки [272].

Загалом, спроба створити правоохоронний орган, відповідальний за боротьбу з фінансовими правопорушеннями, була зроблена ще у 2013 році шляхом подання проекту Закону «Про Службу фінансових розслідувань України». У 2015 році був оприлюднений новий законопроект про Службу фінансових розслідувань. 19 лютого 2018 року Міністерства фінансів України та Литви вирішили створити Координаційний комітет для реалізації реформи ДФС та створення Служби фінансових розслідувань [273].

Таким чином, створення такого правоохоронного органу є позитивним моментом, зважаючи на той факт, що, по-перше, Служба фінансових розслідувань буде єдиним правоохоронним органом, який буде здійснювати функції протидії загрозам у фінансово-економічній сфері. По-друге, створення такого органу дозволить усунути дублювання функцій правоохоронних органів. Ще одним позитивним моментом необхідно вважати те, що контроль за діяльністю Служби фінансових розслідувань буде здійснювати Громадська рада, що дозволить проводити контроль з урахуванням пропозицій громадськості щодо діяльності Служби.

Проаналізувавши повноваження та функції Національного агентства з питань запобігання корупції; Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а також Національного антикорупційного бюро України, вбачаємо за доцільне залишити один орган, який здійснював би діяльність та реалізовував би політику у сфері запобігання корупції.

На нашу думку, корисним для України є дослідження досвіду Франції щодо діяльності так званих «фінансових судів», основною метою функціонування яких є перевірка державних фінансів, державних установ і громадських організацій. Уважаємо, що запровадження таких судів в Україні надало б можливість забезпечити більш прозору та ефективну діяльність щодо

перевірок задля стабілізації фінансової системи та виведення її на якісно новий рівень розвитку.

Д. М. Дмитренко при проведенні свого дисертаційного дослідження щодо реструктуризації фінансової системи України під впливом глобалізації зазначив, що в Україні доцільно впровадити мегарегулятор. Згідно з останніми дослідженнями, у світі більше 40 країн використовують єдиний орган державного регулювання фінансових ринків. До них можна віднести Велику Британію, Японію, Данію, Швецію, Ісландію, Корею, Норвегію, Угорщину, Латвію, Естонію тощо [261, с. 130].

Обумовленість імплементації мегарегулятора він пояснює такими факторами:

- відсутність єдиного вектору влади у сфері регулювання фінансової системи;
- фрагментарність та певна безсистемність нормативно-правової бази з регулювання фінансової системи України;
- недостатність висококваліфікованих кадрів в системі державного регулювання фінансової сфери та відсутність чіткої кар'єрної перспективи в службовців;
- можливість оптимізації державних витрат, що є дуже важливим в умовах кризи. [261, с. 136]. Аналізуючи практику організаційної побудови такого мегарегулятора, необхідно зазначити, що його створення передбачається в контексті функціонування різних підрозділів, призначення яких відповідає попередньому призначенню регуляторів. Відмінність та особливість полягає у тому, що над цими підрозділами функціонує вищий орган управління [274, с. 24].

Аналізуючи досвід таких країн як ФРН та Велика Британія, можемо зробити висновок, що впровадження мегарегулятора має на меті, у першу чергу, вирішення такої проблеми як неефективність системи державного регулювання, що внаслідок цього стає причиною сталості та ефективності її розвитку.

Таким чином, підводячи підсумок, можемо беззаперечно наголосити на тому, що при комплексному підході до визначення проблем функціонування та

вдосконалення фінансової системи України, можна добитися значних результатів задля створення якісно нової сучасної соціально орієнтованої фінансової системи із оптимально діючою системою суб'єктів фінансової системи.

Проаналізувавши значення та сутність категорії «адміністративно-правові засади», найбільш влучним вважаємо наступне: це сукупність закріплених у нормах адміністративного права параметрів (характеристик) суспільного явища та правовідносин, що потребують урегулювання за допомогою адміністративно-правових засобів. Так, пропонується виокремлювати такі елементи адміністративно-правових засад:

- категоріальний, що безпосередньо передбачає виокремлення понять і ознак явища, які сформовані в правових актах, формування науково-правової категорії, що у повній мірі відображає правову реальність;
- нормативний, що пов'язаний із систематизацією нормативно-правових актів, які містять правову основу регулювання відповідних суспільних відносин;
- інституційний, що стосується окреслення системи суб'єктів відповідних правовідносин, визначення серед них основних і головних, характеристики їх адміністративноправового статусу;
- інструментально-технологічний, який стосується форм і методів діяльності суб'єктів реалізації норм адміністративного права

Висновки до розділу 3

Розкрито особливості управління та функціонування фінансових систем в зарубіжних країнах, на підставі чого визначено, що:

- 1) вищі органи державної влади завжди відносяться до системи суб'єктів управління фінансовою системою;
- 2) наявність системи контролюючих органів в сфері фінансової діяльності країни;

3) функціонування спеціального центрального органу виконавчої влади, зазвичай Міністерства фінансів (у деяких країнах його функції можуть бути розподілені між декількома Міністерствами);

4) система основних суб'єктів управління фінансовою системою включає в себе наявність додаткових органів, які займаються реалізацією конкретного напряму державної політики у сфері фінансової діяльності;

5) наявність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами управління фінансової системи, що унеможливорює дублювання функцій таких органів.

Визначено основні недоліки функціонування та управління фінансовою системою України, для усунення яких запропоновано:

1) розробити принципи побудови фінансової системи задля усунення відсутності єдиних підходів, правил, вимог тощо при формуванні нормативно-правових актів та організації фінансової діяльності загалом;

2) забезпечити достатнє нормативно-правове забезпечення фінансової системи України шляхом прийняття Закону України «Про фінансову систему України», який би регулював питання щодо її визначення, принципів побудови, системи суб'єктів управління;

3) гармонізувати фінансове законодавство через існування значної кількості досить розрізнених нормативно-правових актів, що регулюють провадження публічної фінансової діяльності, кількість яких не завжди свідчить про їх якість; забезпечити інтеграцію України до європейського правового простору;

4) оптимізувати систему суб'єктів управління фінансовою системою шляхом створення нового або реорганізації вже існуючих органів, (наприклад, об'єднання) залишити по одному суб'єкту, які здійснювали б реалізацію певних функцій.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності та особливостей адміністративно-правових засад функціонування фінансової системи України. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку наукових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій, спрямованих на досягнення поставленої мети. Основні з них наведено нижче:

1. Визначено, проаналізовано та удосконалено історико-правові етапи розвитку та становлення фінансової системи України, до яких запропоновано віднести: перший етап – початок зародження фінансової системи: 1.1. фінансова система давньоукраїнської держави; 1.2. фінансова система періоду феодальної роздробленості; 1.3. фінансова система Української козацької держави; другий етап – перебування українських земель під царською окупацією; третій етап - еволюція фінансів в контексті відродження української державності; четвертий етап – становлення фінансової системи в межах СРСР; п'ятий етап - новітня доба фінансової системи.

2. Визначено, що категорію «фінансова система» щодо її сутності та структури необхідно розглядати в 3 аспектах: економічному (як сукупність фінансових відносин), матеріальному (як сукупність фондів) та правовому (як сукупність методів, встановлених нормативно-правовими актами, що мають форму нормативних вимог до режиму функціонування фінансової системи).

На даному етапі розвитку наукової думки превалюють три концепції праворозуміння фінансової системи: фондова, інституційна та посуб'єктна. Відповідно до фондової концепції, фінансову систему необхідно розглядати як сукупність бюджету, позабюджетних фондів, кредитного фонду, страхового фонду, фінансових ресурсів суб'єктів господарювання. Інституційна концепція виходить із функціональної своєрідності окремих фінансових інститутів, таких як: державні доходи, державні видатки, страхування, державний кредит, банківський кредит, грошовий обіг тощо. Посуб'єктна концепція ґрунтується на

визначенні органу, що здійснює управління фондом або інститутом чи володіє речовим правом певного виду щодо мобілізованих фінансових ресурсів. Проаналізувавши ці три концепції, робимо висновок про те, що фондова концепція лише опосередковано окреслює певну сукупність фінансових інституцій, які виступають безпосереднім об'єктом фінансової діяльності. У свою чергу, інституційна концепція не зазначає наявності зв'язку вищезазначених фінансових інституцій.

3. Під фінансовою системою запропоновано розуміти сукупність фінансових відносин, врегульованих правовими нормами щодо формування, розподілу та використання ресурсів державними органами та установами, що здійснюють фінансову діяльність.

Виділено і розкрито сутність складових елементів (ланок) фінансової системи: 1) бюджетну систему; 2) кредитну систему; 3) обов'язкове державне страхування; 4) фінанси підприємств.

4. Визначено, що принципи фінансової системи є основними та первинними положеннями організації та функціонування фінансової системи в цілому та основних її складових елементів зокрема, що виокремлюються у відповідні блоки, до яких пропонується відносити: 1) загальносистемні принципи у загальному розумінні (ємерджентність; ієрархічність; інтегративність; динамічність; залежність від зовнішнього середовища); 2) принципи побудови фінансової системи (територіальність; функціональне призначення; єдність); 3) принципи складових елементів фінансової системи (принципи, які притаманні лише для окремої ланки фінансової системи та принципи, які є загальними для усієї фінансової системи); та 4) принципи, спрямовані на поновлення та розвиток стабільної фінансової системи (європейська інтеграція; збалансованість економічних інтересів через формування ринкового конкурентоспроможного середовища; незалежність та ефективність роботи регуляторів, здійснення нагляду на основі оцінки ризиків; прозорість та високі стандарти розкриття інформації учасниками фінансового сектору та регуляторами; відповідальність та довіра між учасниками

фінансового сектору та регуляторами; цілісність фінансової системи, всебічний захист прав кредиторів, споживачів та інвесторів).

Запропоновано серед принципів побудови фінансової системи виокремити принцип самостійності. Він базується на тому, що, незважаючи на взаємозв'язок ланок фінансової системи, кожна із них є самостійною.

Серед основних принципів фінансової системи виділено наступні: 1) ємерджентності (цілісності); 2) ієрархічності; 3) самостійності; 4) функціонального призначення ланок фінансової системи (адміністративно-територіальний принцип); 5) динамічності; 6) стійкості; 7) стабільності; 8) фінансової безпеки держави; 9) публічності та прозорості; 10) справедливості й неупередженості; 11) ефективності та результативності.

Виділено та розкрито сутність функцій фінансової системи: 1) основні (розподільна та контрольна); 2) другорядні (виробнича; стимулююча; планування та організації); 3) забезпечуючі (формування грошових фондів; їх використання та контроль); 4) системні (динамічність; відкритість; гнучкість і ефективність).

5. Охарактеризовано та проаналізовано повноваження суб'єктів управління фінансовою системою України. Запропоновано класифікацію таких суб'єктів у відповідно блоки:

1) вищі органи державної влади: Верховна Рада України (включаючи комітети); Президент України; Кабінет Міністрів України;

2) центральні органи виконавчої влади: а) для яких управління фінансовою системою є неосновною діяльністю (Міністерства, агентства та інспекції України); б) для яких управління фінансовою системою є профільним напрямом діяльності: Міністерство фінансів України; Державна фіскальна служба України; Державна аудиторська служба України; Державна казначейська служба України; Державна регуляторна служба України; Державна служба фінансового моніторингу України; Державна служба експортного контролю України; в) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом: Національне агентство з питань запобігання корупції; Антимонопольний комітет України;

Фонд державного майна; Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;

3) суб'єкти, які здійснюють контрольню-регулюючі повноваження: органи судової гілки влади; правоохоронні органи: Міністерство внутрішніх справ; Національна поліція України; Служба безпеки України; Податкова міліція; Національне антикорупційне бюро України; Рахункова палата України; Національний банк України; Аудиторська палата України; Пенсійний фонд України; Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку;

4) органи виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування: державні адміністрації; територіальні громади; сільські, селищні та міські ради; сільські, селищні та міські голови; виконавчі органи сільських, селищних та міських рад; старости; районні та обласні ради.

Визначено, що система суб'єктів управління фінансовою системою України є складною для класифікації. Це зумовлено, на нашу думку, у першу чергу, тим фактом, що одні і ті ж органи можна віднести до декількох груп. Доведено, що деякі аспекти адміністративно-правового статусу окремих суб'єктів управління фінансовою системою потребують подальшого удосконалення. Це призведе до вдосконалення структури органів управління та оптимізації діяльності таких суб'єктів та ефективності функціонування фінансової системи.

6. На ґрунті аналізу наукових підходів щодо визначення методів фінансової діяльності, виокремлено такі групи методів:

1) загальні: а) імперативний метод та б) диспозитивний метод;

2) спеціальні методи: а) методи під час формування фондів (обов'язковий метод мобілізації, що характеризується імперативним впливом державних органів на фінансові відносини та добровільний метод мобілізації); б) методи під час розподілу (фінансування та кредитування); в) методи під час бюджетного регулювання (встановлення цільового призначення державних фондів коштів; визначення порядку використання коштів; встановлення компетентними

державними органами фінансових нормативів і лімітів використання фондів коштів; планування та фінансового контролю).

Обґрунтовано переважання використання імперативного методу регулювання. Це пов'язано, із тим, що характерним для даного методу є наявність приписів і заборон, що безпосередньо пов'язано із публічною природою фінансових відносин. Імперативний метод передбачає, що норми, які містять приписи та заборони будуть виконуватися точно і безумовно. Використання диспозитивного методу можливе при поєднанні приватних і публічних інтересів у сфері фінансово-правової науки. Наголошено на тому, що кожній стадії фінансової діяльності властиві свої групи методів, завдяки яким і забезпечується її ефективність та оптимальна дієвість.

Увагу зосереджено на тому, що важливе значення у правовому регулюванні сфери фінансової діяльності відіграє також і правовий режим. Це зумовлено тим, що дана категорія відображає специфічність поєднання методів, способів та рівнів правового регулювання сфери суспільних відносин.

Визначено форми управління фінансовою системою. Саме форми є зовнішнім проявом фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування, що безпосередньо зумовлено змістом самої фінансової діяльності. Серед таких форм за їх характером виокремлено: 1) правові та 2) неправові форми.

Правова форма здійснення фінансової діяльності знаходить свій прояв у прийнятті та реалізації фінансово-правових актів у зв'язку із встановленням чи застосуванням норм права. Неправові форми інструментом втілення правових форм і забезпечують, насамперед, відповідні передумови для їх реалізації.

Визначено особливості форм управління фінансовою системою: 1) правотворчу; 2) правозастосовну та 3) правоохоронну.

7. Розкрито особливості управління та функціонування фінансових систем в зарубіжних країнах, на підставі чого визначено, що:

1) вищі органи державної влади завжди відносяться до системи суб'єктів управління фінансової системи;

2) наявність системи контролюючих органів в сфері фінансової діяльності країни;

3) функціонування спеціального центрального органу виконавчої влади, зазвичай Міністерства фінансів (у деяких країнах його функції можуть бути розподілені між декількома Міністерствами);

4) система основних суб'єктів управління фінансовою системою включає в себе наявність додаткових органів, які займаються реалізацією конкретного напряму державної політики у сфері фінансової діяльності;

5) наявність чіткого розмежування повноважень між суб'єктами управління фінансової системи, що унеможливорює дублювання функцій таких органів.

8. Визначено основні недоліки функціонування та управління фінансовою системою України, для усунення яких запропоновано:

1) розробити принципи побудови фінансової системи задля усунення відсутності єдиних підходів, правил, вимог тощо при формуванні нормативно-правових актів та організації фінансової діяльності загалом;

2) забезпечити достатнє нормативно-правове забезпечення фінансової системи України шляхом прийняття Закону України «Про фінансову систему України», який би регулював питання щодо її визначення, принципів побудови, системи суб'єктів управління;

3) гармонізувати фінансове законодавство через існування значної кількості досить розрізнених нормативно-правових актів, що регулюють провадження публічної фінансової діяльності, кількість яких не завжди свідчить про їх якість; інтеграцію України до європейського правового простору;

4) оптимізувати систему суб'єктів управління фінансовою системою шляхом створення нового або реорганізації вже існуючих органів, (наприклад, об'єднання) залишити по одному суб'єкту, які здійснювали б реалізацію певних функцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Опарін В. Фінансова система України (теоретико-методологічний аспекти): монографія. Київ, 2006. 240 с.
2. Економічна енциклопедія: у 3 т. / Видавничий центр «Академія». Львів, 2002. 952 с.
3. Канцір І. А. Еволюція становлення і розвитку фінансової системи України. *Національний лісотехнічний університет України*. 2011. Випуск 21. 14. С. 222-227.
4. Голубка С. З історії фінансів української державності від Київської Русі до Гетьманщини. *Незалежний аудитор*. 2014. № 2 (25). С. 110-117.
5. Бельский К. С. Специально-научные методы познания финансового права. *Право и государство*. 2011. № 2 (74). С. 55-69.
6. Нестеренко А. С. Етапи реформування вітчизняної фінансової системи держави. *Право.ua*. 2015. № 3. С.134-139.
7. Пасічник Ю. В. Бюджетна система України та зарубіжних країн: навч. посіб. Київ, 2002. 495 с.
8. Настюк А. А. Фінанси Київської Русі після прийняття християнства. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 37-40.
9. Шевердін М. М. Становлення та розвиток прямого оподаткування в Київській Русі (IX-XIII ст.). *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2013. Випуск 22. Частина II. Том 1. С. 120-123.
10. Шевердін М. М. Історико-правовий огляд оподаткування в українських землях у складі Великого князівстві Литовського, королівства Польського та Речі Посполитої. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* – 2010. № 4. С. 947-952. URL: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2010-4/10smmtrp.pdf>.
11. Ревегук В. Я. Фінасові системи України в 1917 – 1921 роках : історичний контекст. *Історична пам'ять*. 2012. № 28. С. 100-110.

12. Серета А. М. Становлення та розвиток фінансової системи за доби Центральної Ради. *Вісник Запорізького національного університету*. 2009. № 2.– С. 21-27.
13. Булгакова С., Колодій О. Фінансова система України у повоєнний період. *Вісник КНТЕУ*. 2009. № 1. С. 95-102.
14. Ярошенко Ф. О., Павленко В. Л. Історія податків та оподаткування в Україні: навч. посіб. Ірпінь, 2002. 240 с.
15. Ставерська Т. О. Іванюта О. М. Історія фінансів : навч. посіб. Харків, 2013. 83 с.
16. Толочко А. Краткая редакция Правды Русской : происхождение текста. URL: http://history.org.ua/JournALL/ruthenica/ruthenica_2009_suppl2/ruthenica_2009_suppl2.pdf.
17. Колесников О. В., Бойко Д. І., Коковіхіна О. О. Історія грошей та фінансів : навч. посіб. Київ, 2008. 140 с.
18. Ковальчук В. М., Лазарович М. І. Історія економіки та економічної думки : навч. посіб. Київ, 2008. 647 с.
19. Історія держави і права України: конспект лекцій у 2-х частинах / укладач В. М. Власенко. Суми: Вид-во СумДУ, 2008. Ч. 1. 166 с.
20. Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій [та ін.]. Київ: Наукова думка, 2013. Т. 10: Т – Я. 253 с.
21. Петрашко П. Г., Чечуліна О. О., Александров В. Т., Булгакова С. О., Огданський К. М., Назарчук О. І., Сушко Н. І. Казначейська справа: інтегр. посіб.: у 2-х т. Київ: НВП «АВТ», 2004. Т. 1. 288 с.
22. Крип'якевич І., Бутич І. Універсали Б. Хмельницького 1648-1657 / НАН України; Ін-т історії України; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. Київ: Альтернативи, 1998. № 74. С. 142-143.
23. Андрущенко В. Л., Федосов В. М. Запорозька Січ як український феномен. Київ: Вид-во «Заповіт», 1995. 173 с.

24. Перша Конституція України гетьмана Пилипа Орлика (1710 р.) (переклад і рукопис конституції Пилипа Орлика з фото сторінок). URL: <http://web.archive.org/web/20130126083633/http://nbuv.gov.ua/articles/history/1710cnst.htm>.

25. Корягін М. В. Еволюція бюджетних відносин у часи Київської Русі, Гетьманщини та Запорозької Січі. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2010. Вип. 20.13. С. 351-356.

26. Голубка С. М. Особливості формування та функціонування фінансової системи Гетьманщини (середина XVII – перша половина XVIII ст. *Наукові праці НДФІ*. 2010. Випуск 4 (53). С. 149-155.

27. Министерство финансов 1802-1902. Ч. 1. // Энциклопедия заготовления государственных бумаг. 1902. 717 с.

28. Баранова В. Г., Волохова І. С., Хомутенко В. П. Фінанси: навч. посіб. в 2-х част. Одеса, 2015. Ч. 1. 344 с.

29. Луговенко Н. В. Проблеми запровадження і розвитку кредитно-банківської системи України : порівняльний аналіз. *Демократичне врядування*. 2011. Вип. 8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2011_8_19.

30. Запольский С. В. Финансовое право: учеб. Москва, 2011. 792 с.

31. Шаравара Т. О. Дорадянська історіографія фінансових реформ другої половини XIX – початку XX ст. у Російській імперії. *Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Випуск XIX. С. 459-468.

32. Шуп'яна М. Реформування суспільного та державного життя в Австрійській імперії за часів правління імператриці Марії Терезії (1740-1780 рр.). *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2013. Випуск 58. С. 126-134.

33. Васютинська Л. А., Слатвинська М. О., Дубовик О. Ю. Бюджетна система України: проблемні питання: монографія. Одеса: ВОИ СОІУ «Атлант», 2013. 252 с.

34. Гай-Нижник П. П. Фінансова політика Центральної Ради та Урядів Української Народної Республіки (березень 1917 р. – квітень 1918 р.): автореферат дис. д-ра і. наук: спец. 07.00.01 «Історія України». Київ, 2008. 25 с.
35. IV Універсал Центральної Ради від 9 січня 1918 р. // Офіційна сторінка Верховної Ради України. URL: <http://gska2.rada.gov.ua/site/const/universal-4.html>.
36. Гай-Нижник П. П. Народне Міністерство фінансів УНР : проблеми становлення (січень-квітень 1918 р.). *Український історичний журнал*. 2008. № 1. С. 59-74.
37. Петрук О. Міністерство фінансів УНР (за документами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України). *Архіви України*. 2009. № 5 (265). С. 84-97.
38. Голубка С. М. Фінансово-економічна політика Української держави доби Гетьманату. *Економіка і регіон*. 2011. № 4 (31). С. 67-72.
39. Карлін М. І., Горбач Л. М., Новосад Л. Я. Державні фінанси в транзитній економіці: навч. посіб. Київ: Вид-во «Кондор», 2003. 220 с.
40. Кульчицький С. В. Грошова реформа 1922–1924 URL: http://www.history.org.ua/?termin=Groshova_reforma_1922_1924.
41. Ткач І. Аналіз спроможності фінансової системи держави функціонувати в особливий (кризовий) період : досвід Великої Вітчизняної війни та стан сьогодення. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2011. Вип. 2 (5). URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2011/11timtss.pdf>.
42. Про перебудову діяльності й організаційної структури Міністерства фінансів УРСР: Постанова Ради Міністрів Української РСР від 22. 07. 1988 р. № 193. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/193-88-%D0%BF>.
43. Про бюджетну систему: Закон від 05.12.1990 р. №512-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/512-12?test=/UwMf9zhrLr447PsZiDAs.lnHI4O2s80msh8Ie6>.

44. Про банки і банківську діяльність: Закон від 20.03.1991 р. №872-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
45. Про пенсійне забезпечення: Закон від 06. 12. 1991 р. №1788-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1788-12>.
46. Про підприємництво: Закон від 07. 02. 1991 р. №698-ХІІ. *Верховна Рада УРСР*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/698-12>.
47. Про підприємствав Україні: Закон від 27.03. 1991 р. №887-ХІІ. *Верховна Рада УРСР*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/887-12>.
48. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
49. Про страхування: Закон від 07.03.1996 р. № 85/96-вр. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.
50. Про загальнообов'язкове державне страхування: Закон 1999 р. № 1105-14. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1058-15>.
51. Про утворення Державної податкової адміністрації України та місцевих державних податкових адміністрацій: Указ Президента України від 22. 08. 1996 р. № 760/96. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/760/96>.
52. Питання державних податкових адміністрацій: Указ Президента України від 30. 10. 1996 р. № 1013/96. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1013/96>.
53. Бюджетний кодекс України: Закон від 2001 р. № 2542-14. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2542-14>.
54. Бюджетний кодекс України: Закон від 08.07.2010 р. № 2456-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

55. Про затвердження Положення про Міністерство фінансів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 20. 08. 2014 р. № 375. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/247549371>.
56. Сніжко О. Методологічний еkleктизм у трактуванні сутності фінансової системи. *Міжнародна економічна політика*. 2014. № 2. С. 99-119.
57. Латковська Т. А. Поняття та структура сучасної фінансової системи. *Право та державне управління*. 2011. № 1. С. 64-68.
58. Тарнавська Т. В. Генеза поняття «система»: історичний огляд. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2011. № 6 (47). С. 129-139.
59. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Перун. Ірпінь. 2002. 1440 с.
60. Чернышов В. Н. Теория систем и системный анализ: навч. посіб. Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2008. 96 с.
61. Шиян А. А. Економічна кібернетика: вступ до моделювання соціальних і економічних систем: навч. посіб. Львів: Магнолія, 2006, 2007. 228 с.
62. Водолазька О. Г., Водолазька Н. В. Основи теорії систем і системного аналізу: для студ. денної та заочної форм навч. спец. «Менеджмент»: конспект лекцій. Київ, 2003. 87 с.
63. Merriam-Webster's Collegiate Dictionary. Eleventh edition. 2003. 1664 p. URL: <http://www.merriamwebster.com/dictionary/system>.
64. Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Исследования по общей теории систем: сб. переводов. Москва: Прогресс, 1969. 520 с.
65. Садовский В. Н., Юдин Э. Г. Задачи, методы и приложения общей теории систем. *Исследования общей теории систем*. Москва, 1969. С. 7-12.
66. Ганзицька Т. С. Сучасне розуміння поняття та структури фінансової системи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. № 5. С. 48-50.
67. Лондар С. Л. Вхідження України у світовий економічний простір та трансформація фінансових визначень. *Фінанси України*. 2006. № 5. С. 39-49.

68. Пшик Б. І. Сутність і структура фінансово-кредитної системи: функціональний, інституціональний та організаційний підходи. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір*. 2013. Випуск 1 (99). С. 24-33.

69. Сабанти Б. М. Теория финансов: учеб. 2-е изд. Москва: Менеджер, 2000. 192 с.

70. Гупаловська М. Б. Сутність фінансів у світлі сучасної фінансової науки / Методологічні проблеми фінансової теорії та практики в умовах світової економічної кризи: матеріали наукової конференції професорсько-викладацького складу (Тернопіль, 2009). Тернопіль, 2009. 167 с.

71. Попова А. Поняття фінансів суб'єктів господарювання. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка*. 2013. С. 59-63.

72. Фінансове право України: навч. посіб.: за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу / за ред. Л. К. Воронової. Київ: Правова єдність, 2009. 395 с.

73. Іжевський П. Г., Кошонько О. В. Фінанси: навч. посіб. Львів: «Магнолія 2006», 2013. 373 с.

74. Финансы: Оксфордский толковый словарь / Москва: Изд-во «Весь мир», 1997. 496 с.

75. Горбунова О. Н., Крохина Ю. А., Смирнова Д. А. Финансовое право / отв. ред. Н. И. Химичева. Москва: Юристъ, 2003. 733 с.

76. Годме П. М. Финансовое право. Москва: Прогресс, 1978. 429 с.

77. Попов І. В. Проблемні аспекти забезпечення стабільності фінансової системи України. *Інвестиції : практика та досвід*. 2012. № 11. С. 77-80.

78. Нестеренко А. С. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2014. 455 с.

79. Канцір І. А. Інституційна структура та архітектура фінансової системи в умовах глобалізації. *Європейські перспективи*. 2012. № 4. Ч. 2. С. 229-234.
80. Пишний А. Г. Правовий статус державних банків в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2008. 19 с.
81. Опарін В. М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра ек. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Київ, 2006. 33 с.
82. Орлюк О. П. Фінансове право. Академічний курс: підручник. Київ, 1993. 303 с.
83. Білінський Д. О. Про фінанси як системне поняття. *Право і суспільство*. 2011. № 4. С. 55-59.
84. Коваленко Ю. М. Фінансова система і фінансовий сектор: організаційно-інституційний підхід. *Фінанси України*. 2011. № 4. С. 75-87.
85. Роль В. Ф., Сергієнко В. В., Попова С. М. Фінансове право: навч. посібник. Київ, 2011. 392 с.
86. Воронова Л. К. Словник фінансово-правових термінів. Київ: Алерта, 2011. С. 500.
87. Коваленко О. В. Розвиток фінансової системи України в умовах глобалізаційних процесів: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Львів, 2014. 252 с.
88. Романенко О. Р. Фінанси: підруч. Київ, 2004. 387 с.
89. Нестеренко А. С. Визначення «фінансової системи» та її структурний склад. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Юриспруденція*. 2013. № 6-3 том 1. С. 72-75.
90. Дуравкін П. М. Ознаки фінансової системи держави. *Форум права*. 2016. № 4. С. 119-126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2016_4_21.

91. Hartmann P. The Euro Area Financial System : Structure? Integration and Policy Initiatives. *European Central Bank, Working Paper Series, Working Paper*. 2003. № 230. May. URL: www.ecb.int.
92. Schinasi G. Safeguarding Financial Stability: Theory and Practice. Wash.: IMF, 2006. P. 40 – 42.
93. Мишкін Ф. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. Київ, 1998. 514 с.
94. Євроінтеграційний розвиток фінансової системи України: підруч. / за ред. І. Я. Чугунова. Київ: Акад.фін.упр., 2009. 471 с.
95. Габбард Р. Глен. Гроші, фінансова система та економіка: підруч. / пер. з англ.; наук. ред. пер. М. Савлук, Д. Олесневич. – Київ: КНЕУ, 2004. 889 с.
96. Rose P., Fraiser D. Financial Institutions. *Business Publication*. 1988, p. 6.
97. Gurusamy S. Indian Financial System. *Tata McGraw-Hill Education*. 2009. 694 p.
98. Стайнов П., Ангелов А. Административное право Народной Республики Болгарии (общая часть) / пер. с болгар. Москва: Госюриздат, 1960. 507 с.
99. Кобзєва Т. А. Поняття фінансової системи як об'єкта управління. *Верховенство права*. 2016. № 1. URL : <http://sd-vp.info/2016/ponyattya-finansovoyi-sistemi-ukrayini-yak-ob-yekta-upravlinnya/>.
100. Петрова Т. С. Інституційна складова фінансової системи України як інструмент економічного розвитку. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 15. Частина 3. С. 137-140.
101. Музика-Стефанчук О. А. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Атіка, 2009. 264 с.
102. Бех Г. В., Дмитрик О. О., Криницький І.Є. Фінансове право України: підруч. / за ред. М. П. Кучерявенка. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 320 с.
103. Воронова Л. К., Кучерявенко Н. П. Финансовое право: уч. пос. для студ. юрид. вузов и фак. Харьков, 2003. 360 с.

104. Костенко Ю. О. Фінансове право України: навч. посіб. Київ, 2009. 240 с.
105. Бандурка О. М. Фінансове право: підруч. / за гол. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гатманець. Харків: Екограф, 2015. 500 с.
106. Римарська Н. І. Принципи побудови та функціональна структура бюджетної системи України. *Економіка та держава*. 2011. № 9. С. 8-10.
107. Сорока Р. В., Благун І. Г. Бюджетна система: навч. посіб. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 236 с.
108. Булгакова С. О., Єрмоленко Л. В. Бюджетна система України. Київ: Вид-во КФТЕУ, 1999. 109 с.
109. Токарева К. О. Бюджет і бюджетна система як вихідні поняття бюджетного права. *Форум права*. 2013. № 1. С. 1038-1042. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2013_1_171.
110. Рогожнікова Н. В. Особливості та тенденції розвитку кредитної системи в умовах трансформації економіки. *Вісник Університету банківської справи Національного банку України*. 2013. № 3 (18). С. 170-174.
111. Финансово-кредитный словарь: в 3-х т. Москва, 1984. Т. 1. 511 с.
112. Фінансове право України: навч. посіб. URL: http://pidruchniki.com/pravo/vidi_strahuvannya_obovyazkove_strahuvannya.
113. Зянько В. Ф., Фурик В. Г., Фальдшмідт І. М. Фінанси підприємств: навч. посіб. Ч. 1. Вінниця, 2016. 126 с.
114. Азаренкова Г. М. Фінанси підприємств: навч. посіб. URL: <http://westudents.com.ua/glavy/101251-11-ponyattya-sutnst-fnansv-pdprimstv.html>.
115. Мельничук О. С. Словник іншомовних слів. Київ, 1974. 547 с.
116. Солошкіна І. В. Фінансові послуги в Україні: адміністративно-правове регулювання: монографія. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2013. 300 с.
117. Юридична енциклопедія. В. 6 т. Т. 5 / за ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. 736 с.

118. Лисяк Л. В., Дулік Т. О. Принципи бюджетної системи у контексті нового Бюджетного кодексу України. *Вісник Економічної науки України*. 2011. № 1. С. 74-79.
119. Кобзева Т. А. Мета та принципи фінансової системи України. *Форум права*. 2016. № 5. С. 58-62. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_12.pdf.
120. Геселева Н. В., Заріцька Н. М. Емерджентні властивості системи. *Бізнесінформ*. 2013. № 7. С. 93-97.
121. Кириленко О. П. Фінанси: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Тернопіль: Економічна думка, 1998. 384 с.
122. Орел В. М. Фінансова система як невід'ємна складова економічного процесу. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 1. С. 141-152.
123. Антипов В. І. Науково-практичний коментар до Бюджетного кодексу України / за заг. ред. Ф. О. Ярошенка. Київ: УДУФМТ: Зовнішня торгівля, 2010. 591 с.
124. Шамова І. В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країни: навч. посіб. Київ, 2001. 195 с.
125. Круш П. В. Гроші та кредит: навч. посіб. Київ, 2010. 216 с.
126. Козьменко О. В. Страховий ринок України : стратегія функціонування в контексті сталого розвитку: дис. ... д-ра економ. наук: 08.00.08. Суми, 2009. 468 с.
127. Долгошея Н. О. Страхування в запитаннях та відповідях: навч. посіб. Київ, 2010. 316 с.
128. Басаков М. И. Страхование дело в вопросах и ответах. Ростов-на-Дону: Феникс, 1999. 572 с.
129. Фурман В. М. Страховий ринок України: проблеми становлення та стратегія розвитку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит». Київ, 2006. 33 с.

130. Кузьмін О. Є., Алексєєв І. В., Колісник М. К. Проблеми фінансово-кредитного регулювання інноваційного розвитку виробничо-господарських структур: монографія / за заг. ред. О. Є. Кузьміна, І. В. Алексєєва. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2007. 152 с.
131. Партин Г. О., Загородній А. Г. Фінанси підприємства: конспект лекцій: навч. посіб. Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2002, 127 с.
132. Непочатенко О. О., Мельничук Н. Ю. Фінанси підприємств: підруч. Київ, 2013. 504 с.
133. Азаренкова Г. М., Журавель Т. М., Михайленко Т. М. Фінанси підприємств: навч. посіб. 3-тє вид., виправл. і доп. Київ: Знання-Прес, 2009. 299 с.
134. Комплексна Програма розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова Правління Національного банку України від 18. 06. 2015 року № 391. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15>.
135. Академічний словник української мови: в 11 томах. Том 10, 1979. С. 653.
136. Етимологічний словник української мови: У 7 т. / редкол. О. С. Мельничук та ін. Київ, 1983. Т. 6: У – Я. 2012. 568 с.
137. Прохоров А. М. Советский энциклопедический словарь. 4-е изд. Москва, 1987. 1660 с.
138. Нестеренко А. С. Функції фінансової системи. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/148307/179-185.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
139. Кучерявенко М. П. Фінансове право: навч. посіб. Харків, 2010. 288 с.
140. Кузнєцова А. Я. Теорія фінансів: навч. посіб. Львів, 2001. 356 с.
141. Музика О. А. Неподаткові доходи місцевих бюджетів України (фінансово-правове дослідження): монографія. Київ, 2006. 256 с.

142. Адамов А. С. Суть, функції та принципи страхування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. С. 165-171.
143. Бердар М. М. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ, 2010. 352 с.
144. Крохина Ю. А. Финансовое право России: учеб. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Норма, 2008. 720 с.
145. Боди З., Мертон Р. К. Финансы: учеб. пособ.: пер. с англ. Москва; Санкт-Петербург, 2007. 584 с.
146. Опарін В. М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ, 2002. 240 с.
147. Мацелик Т. О. Суб'єкти адміністративного права: поняття та система: монографія. Ірпінь, 2013. 342 с.
148. Куріньовська Л. А. Особливості визначення суб'єктного складу в зворотних правовідносинах. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2013. Випуск 22. Частина 1. Том 1. С. 170-174.
149. Козлов Ю. М., Фролов Е. С. Научная организация управления и право. Москва, 1986. 247 с.
150. Кравчук Н. Фінансова система держави: теоретична концептуалізація та проблеми структурування. *Світ фінансів*. 2016. Випуск 3 (8). С. 80-94.
151. Нестеренко А. С. Забезпечення механізму функціонування фінансової системи держави через систему органів управління фінансами. *Митна справа*. 2015. № 4 (100). С. 50-55.
152. Кобзева Т. А. Поняття адміністративно-правового статусу загальнодержавних суб'єктів управління фінансовою системою України. *Європейські перспективи*. 2015. № 7. С. 68-72.
153. Кірейцев Г. Г., Александрова М. М., Маслова С. О. Гроші. Фінанси. Кредит. – Житомир, 2001. 312 с.
154. Коваленко Д. І., Венгер В. В. Фінанси, гроші та кредит: теорія та практика: навч. посіб. Київ, 2013. 578 с.

155. Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. №116/95-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%D0%B2%D1%80>.

156. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України восьмого скликання: Постанова Верховної Ради України від 04.12.2014 р. №22-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/22-19>.

157. Про центральні органи виконавчої влади: Закон України від 17.03.2011 р. № 3166-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3166-17>.

158. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.09.2014 р. № 442. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/442-2014-%D0%BF>.

159. Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 220. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/en/220-2014-п>.

160. Про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України: Указ Президента України від 31.05.2011 р. № 634/2011. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/634/2011#n20>.

161. Про Міністерство освіти і науки України: Указ Президента України від 07.06.2000 р. № 773/2000. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/773/2000>.

162. Про Положення про Міністерство фінансів України: Указ Президента України від 08. 04. 2011 р. № 446/2011. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/446/2011>.

163. Базилевич В. Д., Баластрик Л. О. Державні фінанси: навч. посіб. Вид. 1, 2. Київ, 2004. 368 с.

164. Про Державну фіскальну службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.2014 р. № 236. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.

165. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.02.2016 р. № 43. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-%D0%BF>.

166. Про затвердження Положення про Державну казначейську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2015 р. № 215. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/215-2015-%D0%BF>.

167. Деякі питання Державної регуляторної служби України: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2014 р. № 724. URL: <http://www.drs.gov.ua/polozhennya-pro-sluzhbu/>

168. Про затвердження Положення про Державну службу експортного контролю: Постанова Кабінету Міністрів України від 31.03.2015 р. № 159. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/159-2015-п>.

169. Про Антимонопольний комітет України: Закон України від 26.11.2013 р. № 3659-ХІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3659-12>.

170. Про Фонд державного майна України: Закон України від 09.12.2011 р. № 4107-VІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4107-17>.

171. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10.11.2015 р. № 772-VІІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/772-19/print1489058007718601>.

172. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VІІІ. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

173. Кобзева Т. А. Суди в системі державних суб'єктів управління фінансовою системою України. *Наше право*. 2016. № 1. С. 36-41.
174. Бурбика М. М., Уткіна М. С. Судові та правоохоронні органи (у схемах і таблицях): навч. посіб. Суми, 2016. 123 с.
175. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Указ Президента України від 06.04.2011 р. № 383/2011. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/383/2011>.
176. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
177. Департамент захисту економіки Національної поліції України. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1813727>.
178. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>.
179. Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України: Закон України від 20.10.2005 р. № 3014-IV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3014-15>.
180. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
181. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1698-18>.
182. Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 р. № 576-VIII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/576-19>.
183. Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. № 3125-XII. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>.
184. Про Положення про Пенсійний фонд України: Указ Президента України від 06.04.2001 р. № 384/2011. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/384/2011>.

185. Про Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку: Указ Президента України від 23.11.2011 р. № 1063/2011. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1063/2011>.

186. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. № 586-XIV. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/586-14>.

187. Про місцеве самоврядування: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97>.

188. Черненко Л. В. Проблеми фінансової системи сучасної України в сучасних умовах. URL: http://www.khntusg.com.ua/files/sbornik/vestnik_105/51.pdf.

189. Андрієвський К. В. Деякі особливості методу правового регулювання у податковому праві України. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2013. № 1 (8). С. 25-30.

190. Рукавишникова И. В. Метод финансового права: учеб. пособ. 2-е изд., перераб. и доп. Москва, 2006. 78 с.

191. Явич Л. С. К вопросу о предмете и методе правового регулирования. *Вопросы общей теории советского права*. – Москва. 1960. 47 с..

192. Комарова Г. В. Финансовая система Российской Федерации как объект судебной защиты: монография. Москва, 2013. 161 с.

193. Нестеренко А. С. Методи щодо забезпечення механізму функціонування фінансової системи держави // Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 20 травня 2016 р.). Одеса: Юридична література, 2016. С. 86-88.

194. Алфьоров С. М. Адміністративне право. Загальна частина: навч. посіб. Київ, 2011. 215 с.

195. Кузьменко О. В., Пастух І. Д., Плугатир М. В., Співак М. В. Адміністративне право. Загальна частина (альбом схем): навч. посіб. Київ, 2015. 232 с.
196. Латковська Т. А. Проблемні питання теорії фінансового права на сучасному етапі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. С. 131-138.
197. Воронова Л. К. Фінансове право України: підруч. Київ, 2006. 448 с.
198. Орлюк О. П. Фінансове право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2003. 528 с.
199. Нагребельний В. П., Чернадчук В. Д., Сухонос В. В. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. Суми, 2004. 320 с.
200. Сарана С. В. Фінансове право України: навч. посіб. Полтава, 2008. 567 с.
201. Соколова Э. Д. Правовое регулирование финансовой деятельности государства и муниципальных образований. Москва, 2009. 161 с.
202. Трубіна М. В. Фінансова діяльність держави: підходи до видозмінення наукових аспектів пізнання. *Фінансове право*. 2014. № 4 (30). С. 13-16.
203. Дамірчиєв М. І. Правове регулювання публічної фінансової діяльності: порівняльно-правовий аспект: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2015, 399 с.
204. Березовська С. В. Методи фінансової діяльності органів місцевого самоврядування. *Право та державне управління*. 2013. № 3 (12). С. 36-340.
205. Нестеренко А. С. Методи фінансово-правового регулювання фінансової системи України. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2015. С. 150-158.
206. Поповчук С. К. Генезис наукових підходів до формування адміністративно-правових режимів на сучасному етапі. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Юридичні науки*. Випуск 3. Том 2. 2015. С. 150-154.

207. Stephen D. Krasner. Structural causes and regime consequences: regimes as intervening variables. International Organization, 1982. 36. 2. Spring. URL : <http://www.ir.rochelleterman.com/sites/default/files/krasner%201982.pdf>.
208. Алексеев С. С. Проблемы теории государства и права. Москва, 1987. 416 с.
209. Алексеев С. С. Общие дозволения и общие запреты в советском праве. Москва, 1989. 228 с.
210. Шамсумова Э. Ф. Правовые режимы: теоретический аспект: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: 12.00.01 «Теория и история права и государства; История правовых учений». Екатеринбург, 2001. 24 с.
211. Заморська Л. І. Нормативність права як засіб оптимізації правового режиму : теоретичний аналіз. *Право і суспільство*. № 4. 2011. С. 18-21.
212. Родионов А. С. Механизм установления правовых режимов российского законодательства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Саратов, 2001., с. 38.
213. Розанов И. С. Административно-правовые режимы по законодательству Российской Федерации, их значение и структура. *Государство и право*. 85 с.
214. Бахрах Д. Н., Хазанов С. Д. Формы и методы деятельности государственной администрации: уч. пос. Екатеринбург, 1999. 148 с.
215. Битяк Ю. П., Богуцький В. В., Гаращук В. М. Адміністративне право України: навч. посіб. Харків, 2000. 520 с.
216. Мінка Т. Підходи щодо класифікації адміністративно-правових режимів. *Публічне право*. 2011. № 2. С. 40-47.
217. Тихомиров Ю. А. Курс административного права и процесса. Москва, 1998. 798 с.
218. Голунский С. А., Строгович М. С. Теория государства и права: учеб. пособ. Москва, 1940. 302 с.

219. Тонков Е. Е. Модернизация юридических форм государственной деятельности: монография. Москва, 2011. 254 с.
220. Тарахонич Т. І. Правові форми діяльності держави як засіб функціонування механізму правового регулювання. *Правова держава*. Випуск 26. С. 83-93.
221. Алісов Є. О. Про правові форми фінансової діяльності держави. *Вісник ХНУВС*. 2012. № 4 (59). Ч. 2. С. 7-14.
222. Кучерявенко М. П., Дмитрик О. О., Лукашев О. А. Фінансове право: підруч. Харків, 2016. 440 с.
223. Лучковська С. І. Фінансове право: навч. посібник. Київ, 2010. 296 с.
224. Дмитренко Е. С. Фінансове право України. Загальна частина: навч. посіб. Київ, 2006. 376 с.
225. Дмитрик О. О. Співвідношення закону і підзаконних нормативно-правових актів при регулюванні фінансових відносин. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 125. С. 153-159.
226. Забедюк М. С. Особливості формування та функціонування фінансових систем зарубіжних країн. *Економічний форум*. 2015. № 1. С. 202-207.
227. Миргородська Л. О. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ, 2008. 320 с.
228. Шморгун О. В. Роль національних фінансових систем у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності скандинавських країн. *Економічний часопис – XXI*. 2013. № 5-6 (2). С. 3-6.
229. Кодацький В. П. Фінансова й грошово-кредитна система Швеції. *Економічний вісник Донбасу*. 2009. № 3 (17). С. 53-56.
230. Руденко Ю. М., Токар В. В. Фінансові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Київ, 2010. 348 с.
231. Афанасьев Мст. П., Беленчук А. А., Кривошов И. В. Бюджет и бюджетная система: учеб. 3-е изд., стереотип. Москва: Изд-во Юрайт, 2012. 777 с.

232. Завистовська Г. І. Зарубіжний досвід урядового фінансового контролю. *Економічний аналіз*. 2014. Том 18. № 1. С. 156-161.
233. Юрій С. І., Федосов В. М. Фінанси: підруч. Київ, 2008. 611 с.
234. Шпарун Д. В. Финансово-кредитные системы зарубежных стран : краткий конспект лекций. Гомель, 2013. 172 с.
235. Шушкова Ю. В. особливості побудови та розвитку фінансової системи Великобританії. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.13. С. 287-293.
236. France Insurance Industry. *Online economics community «EconomyWatch.com»*. 2010. 26 May URL: <http://www.economywatch.com/insurance/france-insuranceindustry.html>
237. Шостаковський М. Л. Особливості управління фінансовою діяльністю в зарубіжних країнах. *Право та інновації*. 2016. № 3 (15). С. 58-62.
238. Мельничук Н. Ю. Тенденції управління фінансами Франції // Актуальные проблемы современной науки: сб. тез. науч. работ IV Междунар. науч.-практ. конф. (Москва – Будапешт – Вена, 29 дек. 2015 г.). Междунар. науч. центр, 2015. 104 с.
239. Финансовое право. Практикум: учеб. пособие для прикладного бакалавриата / под ред. Е. М. Ашмариной, Е. В. Тереховой. Москва: Издательство Юрайт, 2016. 280 с.
240. Карлін М. І. Фінанси країн Європейського Союзу: навч. посіб. Київ, 2011. 639 с.
241. Тер-Мінассян Т. Паренте Педро П., Мартінес-Мендес П. Створення казначейства в країнах з перехідною економікою: робочий документ. Міжнародний Валютний Фонд. 1995. 60 с.
242. Геєць В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави, економіки. *Фінанси України*. 2012. №10. С. 4–23.
243. Дудченко В. Ю. Фінансово-бюджетна система Німеччини: сучасний стан і проблеми функціонування. *Збірник наукових праць «Проблеми і*

перспективи розвитку банківської системи України». 2014. Випуск 38. – С. 134-143.

244. Ministero dell'Economia e delle Finanze. URL: <http://www.mef.gov.it/ministero/struttura/dipartimenti.html>.

245. Система державного управління Італійської Республіки: досвід для України / уклад.: Ю. В. Ковбасюк, С. В. Загороднюк, Л. В. Примаченко. Київ: НАДУ, 2012. 48 с.

246. Белоцерковский А. Финансовая гвардия Италии. *Зарубежное военное обозрение*. 2007. № 4. С. 29-31.

247. Виноградня В. М. Особливості функціонування фінансових систем в країнах з ринковою економікою. *Економічний вісник університету*. 2013. Вип. 20/1. С. 199- 205.

248. Оспіщев В. І. Фінанси: курс для фінансистів: навч. посіб. Київ, 2008. 567 с.

249. Глущенко В. В., Глущенко А. С., Глущенко О. В. Фінанси у рисунках, схемах і таблицях: навч. посіб. Харків, 2012. 341 с.

250. Малишев А. В. Характерні аспекти організації державного фінансового контролю за рубежом. *Фінансовий контроль*. 2003. №11. С. 126.

251. Кізіма Т. О., Кравчук Н. Я., Горин В. П. Фінанси зарубіжних країн : навч. посіб. Тернопіль, 2013. 287 с.

252. Финансовая система США. URL: <http://www.globfin.ru/articles/finsyst/us2.htm>

253. Юргелевич С. В. Система державного фінансового контролю. *Фінанси України*. 2002. №4. С. 138-144.

254. Варваренко Г. О., Сінельник В. В. До питання визначення поняття «фінансова стабільність». *Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2009. № 1. С. 52-61.;

255. Каллаур П. Концепт «финансовая стабильность». *Белорусский экономический журнал*. 2007. № 1. С. 25-37.;

256. Шевцов А. Про заходи щодо підвищення ефективності економіки України в перехідний період. *Економіка України*. 1999. № 12. С. 30-34.
257. Устинова І. П. Сучасні питання фінансової системи // Міжнародні та національні правові виміри забезпечення стабільності: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 19-20 квітня 2013 р.) Львів: Центр правничих ініціатив, В-во «Львівська політехніка», 2013. С. 45-47.
258. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» від 12 січня 2015 року № 5/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.
259. Панова Н. С. Адміністративно-правові засади розвитку державного управління в сучасній Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Одеса, 2008. 19 с.
260. Заброда Д. Г. Адміністративно-правові засади: сутність та зміст категорії. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 46-51.
261. Дмитренко Д. М. Реструктуризація фінансової системи України під впливом глобалізації: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Суми, 2010. 217 с.
262. Ніколов О. П. Модернізація фінансової системи України в умовах глобалізації. Трансформація фінансової системи України: тенденції та перспективи розвитку: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 20-21.11.2017 р.). Миколаїв: МНАУ, 2017. 104 с.
263. Нестеренко А. С. Фінансова система України як частина міжнародної фінансової системи в умовах світової фінансово-економічної кризи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 62. С. 152 –159.
264. Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар бюджетного кодексу України. Київ, 2011. 480 с.
265. Дорошенко Д. П. Систематизація фінансового законодавства України як засіб упорядкування фінансових норм. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fp_2013_4_3.

266. Казимирчук В. П. Концепция стабильности закона (серия «Конфликт закона и общества»). Москва, 2000. С. 61-62.

267. Шемшученко Ю. С. Теоретичні засади подолання колізій у законодавстві України. *Колізії у законодавстві України : проблеми теорії і практики*. Київ, 1996. С. 6–7.

268. Дмитрик О. О. Деякі проблеми кодифікації фінансового законодавства України. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Випуск 1 (5).

269. Алисов Е. А. Правовое регулирование валютных отношений в Украине: монография. Харьков, 1998. 288 с.

270. Каброяк Р. Кодификации: монография. Москва, 2007. 476 с.

271. Зивс Л. С. Источники права: монография. Москва, 1981. 239 с.

272. Про Фінансову поліцію: Проект Закону від 15.03.2016 № 4228. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=58400.

273. Міністерства фінансів Республіки Литви та України організують Координаційний комітет для реалізації реформи ДФС та створення Служби фінансових розслідувань. URL : <https://www.minfin.gov.ua/news/view/ministerstva-finansiv-respubliky-lytvu-ta-ukrainy-orhanizovuiut-koordynatsinyi-komitet-dlia-realizatsii-reformy-dfs-ta-stvorennia-sluzhby-finansovykh-rozsliduvan?category=novini-ta-media&subcategory=vsi-novini>.

274. Мегарегулятор фінансового ринку: розвиток ідеї. *Цінні папери України*. 2007. № 28 (471). С. 23-25.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Список публікацій здобувача:

1. Уткіна М. С. Історико-правові аспекти становлення фінансової системи України. *Форум права: електрон. наук. фахове вид.* 2015. № 5. С. 199-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2015_5_35.
2. Уткіна М. С. Щодо принципів фінансової системи України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2016. № 41. С. 72-75.
3. Уткіна М. С. Міністерство фінансів України як суб'єкт управління фінансовою системою. *Правові горизонти.* 2017. № 7 (20). С. 44-47.
4. Уткина М. С. Административно-правовой режим финансовой системы. *Leges si viata («Закон и жизнь», Молдова).* 2018. № 1/2 (313). С. 118-122.
5. Уткіна М. С. Фінансова система України як складова світової фінансової системи. *Наше право.* 2018. № 1. С. 198-201.
6. Уткіна М. С. Методи забезпечення функціонування фінансової системи України. *Европейские перспективы.* 2018. № 1 С. 65-69.
7. Бурбика М. М., Солонар А. В., Уткіна М. С. Підходи до визначення поняття «фінансова система» в Україні та зарубіжних країнах. *Право і суспільство.* 2016. № 4. Ч. 2. С. 159-164.
8. Utkina M. S. Features of Formation and Development of Ukrainian Financial System: Legal Aspect. *Economics, Management, Law: Problems of Establishing and Transformation // Collection of scientific articles (Dubai, UAE, 2016).* Dubai: Al Ghurair Printing and Publishing LLC. P. 308-311.
9. Уткіна М. С. Принципи фінансової системи України. *Priority a stratégie pre rozvoj právnej vedy vo svete vedy // Medzinarodna Vedecko-Prakticka Konferencia (Sládkovičovo, Slovenska republika, 2016).* Sládkovičovo: Vysoka skola Danubius, 2016. С. 146-149.

10. Уткіна М. С. До питання визначення поняття «фінансова система» в Україні та за кордоном // Правові засади функціонування публічної влади щодо забезпечення інтелектуального розвитку та безпеки суспільства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 19-20 травня 2016 р.). Суми: СумДУ, 2016. С. 276-279.

11. Уткіна М. С. Суб'єкти управління фінансовою системою України: поняття та класифікація // Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Суми, 18-19 травня 2017 р.). Суми: СумДУ, 2017. С. 242-245.

12. Уткіна М. С. Щодо функцій фінансової системи // Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у ХХІ столітті: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Одеса, 19-20 січня 2018 р.). Одеса: Міжнародний гуманітарний університет, 2018. С. 78-84.

13. А. с. № 65500. Стаття «Історико-правові аспекти становлення фінансової системи України» / М. С. Уткіна; 23.05.2016.

14. А. с. № 70004. Стаття «Підходи до визначення поняття «фінансова система» в Україні та зарубіжних країнах» / М. М. Бурбика, А. В. Солонар, М. С. Уткіна; 24.01.2017.

Акти впровадження

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
Сумського державного університету
_____ А.М. Черноус
«16» березня 2018 р.

АКТ

про впровадження у наукову діяльність результатів дисертаційного дослідження Уткіної Марини Сергіївни «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – д.ю.н., доцент, завідувач кафедри АГПФЕБ Гаруст Ю.В.
Члени комісії – к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.;
– к.ю.н., старший викладач кафедри АГПФЕБ Колеснікова М.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Уткіної Марини Сергіївни на тему: «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» та їх впровадження у наукову діяльність.

Висновок: комісія вважає, що результати проведеного Уткіною М.С. дисертаційного дослідження на тему: «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування фінансової системи України, мають ґрунтовний та аргументований характер і використовувалися при проведенні наукових досліджень у рамках науково-дослідницької роботи «Розробка нової інноваційної моделі державного управління фінансовою системою України» (номер державної реєстрації 0118U003582), яка розробляється в Навчально-науковому інституті права Сумського державного університету.

Акт складений у 2-х примірниках.

Голова комісії
Члени комісії

Ю.В. Гаруст
А.В. Солонар
М.В. Колеснікова

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ
ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
вул. Козацька, 116, м. Київ, 03118
Тел. 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

SCIENTIFIC INSTITUTE
OF PUBLIC LAW
116 Kozatska Str., Kyiv, 03118
Tel. 228-10-31
E-mail: sipl@i.ua
www.sipl.com.ua

17.01.2018р №. 9/1/2-94

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про використання результатів дисертації здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право Уткіної Марини Сергіївни «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» під час внесення змін і доповнень до законодавства, що регламентує функціонування фінансової системи України

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді К 55.051.07 Сумського державного університету, що результати дисертації Уткіної Марини Сергіївни «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» спрямовані на: 1) узагальнення правових засад функціонування фінансової системи України та визначення серед них адміністративно-правових засад; 2) встановлення принципів, форм та методів управління фінансовою системою України; 3) оптимізацію системи суб'єктів управління фінансовою системою шляхом створення нового або реорганізації вже існуючих органів, які здійснювали б реалізацію певних функцій у сфері управління фінансовою системою України використовуються Науково-дослідним інститутом публічного права під час розробки пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення національного законодавства та розроблення нових нормативно-правових актів з питань функціонування фінансової системи.

Директор Інституту

Галуцько В. В.

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

Сумського державного університету

В.Д. Карпуша

16 лютого 2018 р.

АКТ

про впровадження в освітній процес результатів дисертаційного дослідження Уткіної Марини Сергіївни «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право

Комісія у складі:

Голова – завідувачий кафедри ЦПДФП, д.ю.н., доцент Старинський М.В.

Члени комісії – к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Логвиненко М.І.

– к.ю.н., доцент, доцент кафедри АГПФЕБ Солонар А.В.

Комісія склала цей акт з приводу розгляду результатів дисертаційного дослідження Уткіної Марини Сергіївни «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» і їх використання в освітньому процесі з дисциплін «Адміністративне право», «Фінансового права», «Податкове права» кафедри цивільно-правових дисциплін та фінансового права і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету.

Висновок: комісія вважає, що результати дослідження Уткіної Марини Сергіївни «Адміністративно-правові засади функціонування фінансової системи України» отримані на основі ґрунтовного аналізу та вивчення особливостей адміністративно-правового механізму забезпечення функціонування фінансової системи України при проведенні лекцій, семінарських і практичних занять

кафедри цивільно-правових дисциплін та фінансового права і кафедри адміністративного, господарського права та фінансово-економічної безпеки Сумського державного університету зі студентами при вивченні дисциплін «Адміністративне право», «Фінансового права», «Податкове право».

Акт виконаний у 2-х примірниках.

Голова комісії

М.В. Старинський

Члени комісії

М.І. Логвиненко

А.В. Солонар

УКРАЇНА

ДЕРЖАВНА СЛУЖБА
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ
ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ

СВІДОЦТВО
про реєстрацію авторського права на твір

№ 65500

Стаття "Історико-правові аспекти становлення фінансової системи України"
(вид, назва твору)

Автор(и) Уткіна Марина Сергіївна
(повне ім'я, псевдонім (за наявності))

Дата реєстрації 23.05.2016

 Голова Державної служби
інтелектуальної
власності України
В.о. Голови А.А. Малиш

